

شانزگاری سه چیرکی خیرای مردنمان.. نووسیندو د ره نانی: رباز محمد د جازا

شون: ه ی ک م ی هون ر جوان کان، سل مان ی ت نیش ن خ شخا ن ی
ئیم رجنسی

کات: ۲۰۲۵\۸\۲۰ و ر ژانی دووایی

کا ترم ر: ۵:۳۰ ی پاشنیو..

شانز ؛ ل ن جوان ئ د ب و هون رد ا.. رباز محمد د جازا

خون ن و ی ک ب دیدو ت و انین شان ی ی کانی هون ر م ند و تو ژ ر
(دکتر ک یفی ئ حم د)
ل چ ند ه ند کی جیاواز و..

[ب خون ن و ی ئ م با ب ت کلکی ئ ر ب ک ن..](#)

[RebazMuhamadJazaDownload](#)

سپتی ب فر و ک شیعر.. رباز

مقدمه جزا

خوندن و یو کی پانامیې بې مانې (بفر) ی نووسې گڼچ
(ماکسېنس فرمین)

دنیای نو ، زړه شتی به هاند و گرتوو ، لای زړه لای تی رسنه کانی
 بواړی نه د ب (مان) پای په کی گرنگی دروست بوونی نه و جیهان
 هاوچه رخ په کره یی گرنگ د بینت له پخستنی که مکه دا .
 له بهرنی وای کته بخانای کوردی له ووی تو ژیند وای نه کادیمی و ،
 د رباری (مان نی نو) زړه ه ژار ، کاتک د مان ویت قسای
 له بار و بک یی ، ووبه ووی گرفتۍ زړه د بیند و ب تایبته
 له قناعی نووسین و شیکردنه و دا ، نه مکه د خکه ه کار کای
 د گنه نه و به نه و هست و پایی په بردنای به پلای په کم و نه
 خو نه ری دق و هوشیاری و نه ریتی خو نه و ووبه وومان د به نه و
 که ناستی جیاوازی چه شای نه د بیمان و نه بوونی په شیند و سرچا و
 ژده ری په ویست به په کا که کردنه وای بیرو به چوننه کا نما نه و ب تایبته
 له ووی ترادسی نه و به خو نه ری نه مکه گرنگ ، (ماکس نس فرمین)
 مانووسه کی فر نسید و به شوازه کی کورت و چه د نووسنه . نه و
 شوازه ی نه و زیاتر به شوازی مینمای ناسراو و ورد کارید کان
 به خو نه رجه د ه نه و چا و د به نه د نه خشی سر کی مان نه کی
 فرمین شا کار کای بریتی له " به فر ، " " ه نه وان " و " که مانچه
 نه که " نه و سه مان نه .

بـفر، يـكـكـكـ لـئـزمـونـتـازـكـان كـ شـوازي نووسينـكـ لـلايـن
جـنـدين مـانـنووسـو كـاريـان تـداكـراوـو هـندـكـجار بـمـاني مـيني
مـاـيستـيش ناودـبرـن . بـفر مـانـكـ دـربـاري جواني و سپـتيـي
بـفر و هايـكـي ژا پـني. خودي مـانـكـ فـزا يـكي هايـكـي هـي و لـ
هايـكـ نووسـكـ دـدوـت . ژـكـ هايـكـ نووسـكـ لـگـ باوكـيدا بـ تـنيـشت
ووبـارـكـو پـياسـ دـكـن، هايـكـ نووسـ گـنجـكـ بـ باوكـي دـتـ:
شيعـر چـيـ؟ باوكـي دـتـ: شيعـر ئـم ووبـارـي. رـمـاني بـفر ، كـ
بـرهـمـي هـزري نووسـري گـنج مـاكـسـنس فـرمـيني لـدايـكـبووي (1968)
و دـكـرت باش بخوـندرـتـو، چونـكـ مـاني بـفر تام و چـژـكي
تايبـتي بـمـرفـ دـبخـشت . جـياوازي لـمـاني بـفـري ئـرهـان پـامـكـ
كـئـويـش بـرهـمـكي تري ناوازي و شاكارـكـ بـخـي بـمـام ئـمـ لـرـدا
باسـي مـاني بـفـري فـرمـين دـكـين ؛ ئـو دـمـي رـمـانـكـ
دـخوـنـيتـو واهـست دـكـيت رـچوويتـ ناو چـامـيـكي شيعـري بـپـز،
چونـكـ سـراپـاي رـمـانـكـ بـ نـفـسـكي شيعـري نووسـراو، كـ ئـمـش

داهه نانا کی تاز یو زیاتر سرنجی خوښه ر بلای خیدا کښد کات .
 فرمین نه یشارد ته و ک چنده لږه کار یگری شیعردای و ناوا
 گوزارشت له شیعو شاعیر دکات له بهر نه و ی شیعر لای فرمین هاندرو
 یارم تیدر ک به دزیند و ی جوگرافیا ی کی جیاواز ترله مرغه، نه و
 ناوا گوزارشت له شیعو شاعیر دکات. هه روها نه و د ی و نه و نه و
 هونر به تکر کی بینه نه و هه رواش به نه م یان بناس نه نه و نه و
 رای نه کی به هزی نه ل نه وان خه ش و یستی له لای نه و سو ماو جوانناسو
 م سیکاو نیگار ک شانو شیعر له لای نه کی تر. سرحا و ی هه موو نه مان نه ش
 بلای نه و نه و له خه ش و یستی نه افر تکر و نه سه ره نه د نه دن به
 کارا کتر کی به هزی ناو ر مان نه ک، ک نه ویش (سوزوکی) نه. وات له
 بهرام بهر ته و او ی هونر ک اندا نه و بلای خه ش و یستی داید شکه نه نه .
 نه و نه ش سه ر نه ای له ی کچوونیان، بهام (خه ش و یستی به قورسترینیان
 د زان نه نه . ته و او ی گر نه نه ند کانی ناو ر مان نه ک ش (ر ک نه و نه) د ک نه
 شوناسی خه یان، وات له ر ک نه و نه پروشه ی کی دیاری ناو ر مان نه کی، ک
 چه ندین جار هه ته ته سه ر نه گ ی ، و نه د نه بینین به ک نه و نه به سه ر لاشه ی
 (به فر) له ناو به سه ر نه کدا ته د نه پ نه نه نه بهام له بهر جوانییه کی له هه ش
 خه ی د نه چ نه نه . یان ر ک نه و نه بیینی سوزوکی و به فر و دروستبوونی نه و
 عیشفه راسته قینه یی لای سوزوکی یا به ی ککه یشتنی (کچی به فر) و
 (ی نه ک) و ز ماو نه دکردنیان، یان ک سوزوکی زانیووی جوانترینو
 سپترین تابلای خه ی بکه شه نه نه .

فرمین شه نه کی گ ور به رپاد کات له نه وان ر نه و به نه نگیدا ، ک
 سه ر نه ته به دوا ی دزیند و ی به نه نگیه و نه د نه به نه و له نه ی سوزوکی
 د نه د نه نه و نه ، ک نه و نه م ی نابینا د نه نه و دوا جاریش به ک نه ناری
 ر نه نگه کان د نه گات له نه ی ی نه و نه ، نه و ی سه ر نه جیش راد ک شه نه نه و نه ی،
 به فر لای نه و به نه نگه یان ک د نه نه نه : به فر سپیه، هه به یه دیار نه نه
 و شایانی بوون نه نه، جا د شه نه نه نه م ر نه نگه کی خه یی به نه و ک شه
 نه کرا به نه نه . یان له هه نه د نه و نه نه و ر مان نه کدا جه په نه نه ی زانسته
 دیار نه ، به شه و ی نه ک ک نه و نه نه ی کردو و له گ نه نه ر مانسیه نه و له نه ی
 زانسته و نه د نه رگای به نه ووی جوانی و سه ز کرد ته و نه نه . نه و نه ته سوزوکی به
 ی نه ک د نه نه نه : کو ی خه م نه و نه و نه نه چ سود نه کی به من هه یه نه نه زانم
 نه م ی و نه نه راسته نه ، بهام چوونه سه ر م زاری هاوسه ر نه م ک نه
 سا نه نه کی ز نه نه مردو و نه ، به په ر نه م نه د نه کی و نه کو من چ سود نه کی هه یه نه ؟
 یان هوروشی د نه نه نه : . له ی نه شت د نه نیابووم ، نه ویش نه و نه بوو ک نه نه م
 په ر نه به نه و دنیا به نه د نه ه نه نه نه ، بهام نه م روخسار نه جوانه خه و نه و ی
 ناو نه م به فر نه ، هه رگیز په ر نا به نه و نه نه نه دوا ی م نه رگیش و نه نه به نه د
 خه ش و یستی به نه نه نه نه ل و نه د نه م نه نه و نه نه . نه م به فر و به سه ر نه نه ک
 و نه کو م میا کردن وان به لاشه ی مردوو، هه روها کار له سه ر

ههشتن و يان دځات له دځکي جگيردا، به پچوانه ي باري تری
فيزيایي له فزای نازاد که کاری داخورانو پيربوون له سر لاشي
ئادميزاد دکن. فرمين له يکي پاوانی ناو رمانه که و،
شارزايي که زه به کار دننه به له نزيک خستن و ي هردوو جيهانی
واقع و خيا. ئه ممش ئو و کات يي که يک زانياری له سر (به فر)
د دات سوزوکی و سوزوکی به رسو مان و پي د: ته ئه م شتانه
له کوو د زانيت. به استی ته که یت؟ په يامه نه کی دونيای
مردووانيت؟ که س نازانته ئو له کو يي، د مکه ئو و که ژو که و
ئويان له من س نه ته و. هه رچ نه د ي که د ي و ياري ي که بکات و
ته پ که بخاته گه پانی مام ستا کی و پي به ئو له لوانی جوانی
ر ح و د رک به شته کان دځات، چونکه به رله و فربو و (که له
بنه تدا رشنای راسته قينه و رنگی راسته قينه په یو نديان به
جوانی ر ح و ه يي) يان راسته کی د ي ويست به مش و يي مام ستا کی
هه خ ته نه ت، که ئه م جاری ي که می ني، به کو به ي که مجار ئو و
کاته بوو که له ي که م پر فدا مام ستا پي گوت: چاو کانت به ر
س ري له بزانم چی د بينيت؟ ئه ويش وتی رنگی سووری در خته کان،
به م مام ستا هه ستی به ساخته يي کی کردو به توندی و به م
دای و، جاری دوو ميش ئو و بوو که مام ستا کی هه خ ته تاند و له
واقعيشدا چی بينبوو د رباری (به فر) ئو و ي خسته ناو چ و ي
خيا و به مام ستا کی راگ ياند، واتم خيا ي ته وزيفی سر واقع
کردو مام ستای په رسام کرد، که ئه ممش هون رکی جوان و ئه رنی
هه بوو به لای سوزوکی ي و، که گری د روونی به کرای و و به لاشي
به گیانی (به فر) گ ياند و تا ئه د له تنيشت لاشي ئو و راکشا
هه رو هه له رمانه که دا ژماره (7) ئه فسونه که يان تاکه دوورگی
نه د زراوی نه و رمانه که يي، ته واوی ئه وان ي رمانه که د خونه و،
هه رگيز له سحری ئه م ژمار ي ناگن، چونکه م به ست کی شار او ي
رمانووس له پشته ئه م ژمار ي خي م لاس داو و ئه ويش م به ستی ني
بیدر که نه ته نه د تواند رته له کدان و ي به بکرت .
له که تايدا د کرت به مين مانی سر د م مانی مينیما ي يان
هه رناو کی تری له بنه مين په ويسته و مرقي کورد ئه م ج ر مانه
پوخت و به گگردانه بخونه ته و و خي له گه جيهانی نوو بگونه نه ت و
دوور بکه و ته و له در لژ داد ي به واته و به ناکام و کو هه نه د
نووسری په د ناسر ته و .

چەژبىنىن لىنمايشى شەنەيدەكانى ھەرقەمى كوردستاندا . . . مەدەنىيەت جەزى

نمايشى شەنەيدەكانى كوردستان لىنمايشى ۋە زەربىن بىلەن كەتەك
چەمكى ھەۋەتە ۋە زەربە ۋە شەرىستانىيەت ۋەنەنەت ، نەزانىن
دەكەۋىنە كەۋە زەن ۋەنە گەرتەكانەۋە ، لىنەنەۋە زەركەت دەبىنىن
ھەۋەدەن بىلەنمەكەنە ھەۋەمەۋە خەك ۋە ھەۋەنەسەۋەنە بىلەنمەكەنە
لەكەۋەنەدا ، زەمىنە بىلەن پەلەلەزەم لىنەسەقەدا - پەلەزەدا - خەشەكەت
؛ ئەمەش سەلە بىلەنەتە خەيەتە كەگەۋەكە يەنە كەمەۋەكە كەسە بىلەنەۋە
جەۋەزە ۋە دەزەنەۋە ۋە ۋەمە تەيەتەۋە ، خەيەنە دەخەنە شەۋەنە ھەۋەمەۋە
خەكە ۋە لەبە ھەۋەمەۋە خەكە قەسەدەكەنە ۋە پەۋەۋە پەۋەنە ۋە يەزەكەنە ۋە پەۋە
دەپەۋە ؛ لەكەتەكەدا ئەۋە ھەۋەدەرانەۋە ئەۋە بىلەنمەكەنە پەسەندەكەنە
ھەۋەمەۋە خەكە نەنە !! ۋەكە بىلەنە ھەۋەمەۋە مەۋەرى ئەۋە بىلەنمەكەنە نەنە
كەۋەتە بىلەن پەۋەۋەشە بىلەن گەلە دەخەكە بىلەنە ۋە ستەندەردە بىلەن
لەخەكە بىلەنەۋە ئەۋە خەكە ھەشتە نەۋەۋە كەكە زەتەرى پەۋەۋە
تەۋە مەلەمەكە ۋەتە ۋە استەۋە بىلەن .

بەنەمە بىلەنەتە بىلەشەكە زەلە نمايشى شەنەيدەكانە ۋە بىلەنەكانەنە ؛
بەنەۋە ھەۋەمەۋە ۋە گەۋەزە دەردەبەنە ؛ جەكە دەنە لەزەر نەۋە "چەژ"
ۋە جەكە تە دەنە لەزەر نەۋە "جەۋەنە" يەخەدە "بەشە" قەسەكانەنە
ۋە يەزەكەنە ۋە بىلەنمەكەنە بىلەنە "سەزا" ۋە "پەدەشتە" يەنە "خەلە" ۋە
"شەشە" يەنە "بەشە خەپە" دەبەشەكەنە ؛ چەنە ئەمە تەگەۋەشەنە جەلە
پەلەلەزەمەكە شەنەۋە بىلەنمەكەنە (پەلەلەزەم لىنەستە)
سەلە تەيەدە ، ھەۋەدەدەتە چەمكى نەۋەۋە كەدەرى خەكە بىلەنەتە
ۋە مەلەزەمەكە پەتە) ، ۋەتە ھەۋەمەۋە ئەۋەۋە نەكە ۋە گەزەنەشە
چەلە سەلە بىلەنە كەچەمكى خەكە خەيە بىلەنەسەزە ھەشتەۋە تەيەۋە !! كەۋەتە
چە پەيۋەندەيەكە ھەيە لىنەۋەنە "چەژە" ۋەكە چەمكى ئەستەتەكە
لەكەۋە "پەلەلەزەمە شەنە؟" بىلەنەتە لىنەيشە شەنەگە رەيەكانە
ھەۋەمەۋە كوردستاندا !! "لەمە دەرفەتە كەرتەدا ئەۋەدەخەمەۋە كەھەچە
بىلەنمەكە " پەلەلەستە " مەۋەدە دەژەۋە نەيە ، بىلەكە كەرتەخەيەنە
ۋە "ئەۋەزە" ۋە لىنەستەكە سەلە تەيەدەيە كەنەۋەۋە كەكە نەخەۋەندەۋەۋە

ساکاری هه‌یه و به‌رگه‌ی بچوکت‌ترین تاقیکردنه‌وه‌و پرسپاری "جدی -ژد" ناگرت و هه‌دوه‌شه‌ت‌وه .

به‌شی به‌که‌م

به‌په‌لیزمی شانه‌گه‌ری

به‌په‌لیزم چییه؟ به‌ئه‌وه‌ند م‌ترسیداره؟ " به‌په‌لیزم، به‌رنام‌یه‌که‌ یان بزووتنه‌وه‌یه‌کی سیاسی که‌ بانگ‌شه‌ی پا‌پشتیکردنی که‌سی ئاسایی ده‌کات، به‌په‌لیزم به‌زری توخم‌کانی چه‌پ و است ته‌که‌ ده‌کات ، ده‌زایی ته‌ به‌رژ‌وه‌ندیده‌ بازگانی و دارایی گه‌وره‌کان ده‌کات به‌مام زرجار دوژمنای ته‌ پارت‌ه‌ لیبه‌ا و سه‌سیالیستی و کرکه‌کاری به‌ دام‌زاراوه‌کانیش ده‌کات یان زرجار زاراوه‌ی به‌په‌لیست به‌ شه‌وه‌یه‌کی سووکا به‌تیپ‌کردن به‌کارده‌ه‌نرت به‌ خنده‌گرتن له‌ سیاسی ته‌دارکه‌ که‌ ترس و حه‌ماس ته‌ گه‌له‌که‌ ده‌خاته‌ ژهر پرسپاره‌وه‌. که‌واته‌ به‌په‌لی ته‌وانینی مرق به‌ به‌په‌لیزم، به‌رنام‌یه‌ی ئابووری به‌په‌لیستی ده‌توانته‌ یان پلاتفه‌رمکه‌ به‌ت که‌ به‌رژ‌وه‌ندی هاوه‌اتیانی ئاسایی و وه‌ات به‌ گشتی به‌ر‌وه‌په‌ش ده‌بات یان پلاتفه‌رمکه‌ که‌ هه‌وه‌ده‌دات سه‌روه‌ت و سامان دابه‌ش بکاته‌وه‌ به‌ به‌ده‌سته‌نانی جه‌ماوه‌ری، به‌به‌ گو‌ده‌دان ده‌رئه‌نجام‌کانی به‌ وه‌ات " (Munro, 2023) به‌مام له‌هونه‌ری شانه‌دا به‌واتای چی ده‌ت؟ " سه‌ره‌ای به‌یوه‌ندیده‌ هاوچه‌رخه‌کانی زاراوه‌ی 'به‌په‌لیزم' له‌گه‌ براندکه‌ له‌ حوکه‌انی تاکه‌وه‌ی که‌نه‌په‌رستانه‌ ، (شیلی ئه‌له‌ند) و به‌ تایبه‌ ته‌ مه‌زه‌خانه‌ی سه‌لیداره‌تیدا، یارمه‌ ته‌ نه‌ژنه‌کردنه‌وه‌ی به‌په‌لیزم ده‌ده‌ن وه‌که‌ په‌ژبه‌یه‌کی سیاسی نه‌که‌ به‌ ده‌ره‌په‌اندنی ، به‌به‌که‌ به‌ بنیاتنانی که‌ده‌نگی جه‌ماوه‌ری په‌ناس‌یه‌ ده‌که‌ن . به‌ په‌شکه‌شکردنی دیدگا به‌ جیهانه‌کی نو، ئه‌وه‌ هونه‌ری که‌ نمایشکراوه‌، بوو به‌ه‌ی به‌کخستنی له‌ کارکه‌ی سیاسی فراوانتر، که‌ وه‌که‌ ئامرازکه‌ به‌ زگاری جه‌ماوه‌ری، نه‌که‌ ته‌نها به‌گه‌ نام‌یه‌که‌ به‌کارده‌هات (Mason, 2010) یان هه‌ر وه‌که‌ له‌لاین " نیل سمیس‌وه‌ " وه‌ونه‌کراوه‌ته‌وه‌ ده‌ته‌: " من ده‌مه‌ که‌ ئه‌مه‌ [هونه‌رم‌ندانی سه‌هه‌] به‌استی ویستمان ئه‌مریکا به‌گه‌ین. یان به‌نگه‌ ئه‌وه‌ به‌ت که‌ ئه‌مه‌ ویستمان ده‌ست به‌ سروشتی استه‌قینه‌ی ئه‌وه‌شته‌ به‌گرین که‌ په‌مان وابه‌وه‌ ئه‌مریکا چییه‌ یان ده‌به‌ به‌ت. " خواستی ئه‌وان به‌ ده‌رخستنی به‌به‌نی ئازادی و به‌کسانی که‌ له‌ به‌گه‌ نام‌کانی دام‌زاراندنی مه‌له‌ته‌دا هه‌اته‌وه‌، له‌ (FOOD 1971-1973)، ئه‌وه‌ په‌ژبه‌یه‌ی که‌ به‌که‌مه‌ به‌به‌وه‌ده‌برا، بانگ‌وازی دیموکراتیزه‌کردنی هونه‌ری به‌ ژیان وه‌رگرت، استه‌وه‌ به‌ په‌یوه‌ندی به‌ په‌داویستی به‌سته‌یی، ئابووری، سه‌زداری و هونه‌رییه‌کانی که‌مه‌گادا کرد. دواتر ئه‌رنه‌سته‌ لاکلاو. به‌م شه‌وه‌یه‌ کرداره‌کانیان له‌ یکه‌ کاته‌داو به‌له‌ژیکه‌کی به‌په‌لیستی

پیشکش و تنخوازانہ و پاشکشی پیشان ددا. پلیسی سنوور ل شوئ وار مادیدی کانی F00D دا دیار: هونرم ند کانی سپی پست و چینی ناو استی سه ه ه هی سنووری نوی شار کانیان ب درژیایی و درنانی چینای تی و گزپرستان ی در و ی شار کان کشا. (Mabey, 2010) ب م ش و ی ی پ پ لیزم ه و ی د ست ب س رداگرتنی ه م و و خ ک و خ ی ب زمانحالی ه م و و ان د زان ت و ل جیا و ازیی کان د گرت و سنوری ئازادیی کان ب رت س ک د کات و و ه یان ب د ک شت و ب ر و ئاد ل جیای م ب س تدار د روات ب م چ ژ چی پ یو ندیدی کی ب م د ز و و ه ی؟ وات شانی پ پلیستی ه و ی ب گ م ژ کردنی دوولای ن د دات: لای ن کیان ب ره م م ک و لای ن ک ی تریان و رگر کانیان . ئ و ی ل ژ ر د ست و اژی ی پ پ لیزمدا ک د ب ن و ، ک م ی ها و چ ر خ کان ک نایان و ت پ ی و ی ل یتمی پیشکش و تنی کولتووری و شنگری بکن.

پ پلیستی کان یاسا کانی ئ ت کت د شک ن و خ یان ب جلو ب رگی م ژووی ابردوی ت تالیتاریی و د پشن. پ پلیستی کان ، ستایشی پاوانخوازی یک ب چوون د کان و خن ل ت و انینی دیموکراسی ب ه م ج ریی بگرن و ک ه ه ل س ر ناسنام، ک ب پی ت گ یشتنیان د بت ل ئ فسان ی ن ت و ی ی ک و س ره ب دات. ه ست کانی تو یی و بزاری زیاد و ی و ک س نای تی ه و ستیان کارد کن. ب پی ل کدان و ی کی ئ ستا و ب رب او، پ پ لیزم درئ نجامی دا ب شبوون ک: ل لای ک و ، ئ و تاکان ه ن ک ب توانای فربوون و خ گونجاندن و مامی گ انکاریی خراکان و ت ح ددای فر چ شنی دیجیتا کردن د د ن و ؛ پ شوازی ل توانای فراوانبوون د کان ، زانین و پ یو ندی و چ ژ و رگرتن. ل لای کی دیک و پ پلیستی کان و ک د او د رد ک و ن، ب رگریکارانی ابردوی دو ن و چ قی ن گ ی ل قو دا ک ه ست د کان ل ژر ه رشان ل لای ن کرا و یی پر س ی گ انکاری و یان س رکو تکران. ل س ر ئاستی دیارد فتاریی کان ئ م د خ ل ئ نجامدا و ن ی کی دووان یی تایب ت ب خ ی و د بین ت: ل لای ک و جوانیناسی پ پ لیزم هاوتای ل گ ئ و نشانانی ک ل ب واری د ماریی تاک ک سی و ک گ ان و ی س رکو تکران کان.

پ پ لیزم - ن خ شی کی ب رد و امی سیست م ل شان دا چ ن؟ جگ ل و ی ب باز کی ک م ای تی-داینامیکی، د بت ل گ ش ی کی دیک و ل ب رچاو ب گیر ت. ستراتژیی کانی پ یو ندیکردن ل ساد کردن و یاریکردن ب ه ست کان و ئینکاریکردن ل استی کان و ل ئ ستادا ل ئابووری و ئیک ل ژ یای میدیادا ب کارد ه ن رن ک تیدا ن خ شی ئ فتار بوو ت نشانانی ک م گ ی دیجیتا ی ب گشتی.

لە ساڵی ١٩٧٦دا کە مەنناسی فەرەنسی (ژان بەدریلار) تێڕکی داشت
لەو کاتەوە لە مەدە دەرچوو، وەک ئامرازکی شیکاری بەسوود.

▪ زەر پەش دیجیتا کردنی دقق و وەند و فیلم و زەر پەش
هەنانە کایە ئامەر مەبایلەکان کە مەرقی مەدەرن بەردەوام
لە پەیوەندیدا دەمەندەو؛ بەدریلارد ئاماژە ناکات بە
ئەوێ لەم سەردەمەدا پەیی دوترەت هەواڵی ساختەیان شەیی
زانپاری، واتە زانیاری هەڵە بە ئەنقەست و داشتنی بەچوونی
حیسابکراو. کەواتە چەژ چیه؟ چەن لەجەژ تەبگەین
ولەپەلێزمی هونەری بەدووربین؟ کە لەم ئۆزانەدا زەرترین
بەکارهەندەری زاراوەی چەژ هەڵە کە نەدەزانن چیه؟ نەهەوێ
تەگەشتنیش دەدەن!! لەبەرئەو ئەم نووسینە هەڵەدات زەر
بەسادەیی و بەکورتی ئەو مان پەیدەت کە چەژ بابەتکی
پەلێستی نییە و بینەرانیشت پەلەن ناکرەن لەژەر ناوی چەژ
وەرگرت یاخود نا!! لەکاتێکدا ئەم پەویستمان بەخوێندنەوەی
جدیدی و ژدی دەرکەهەیم..

بەشی دوویم

چەژبینین لە شانەدا

چەژ چیه؟ چەن لە چەژ تەبگەین؟ ئەم ئۆ و پرسپار
وروژەندەرێ کە قسە و باسی زەری لەبارەو کراو؛ بەم
لامان وون نییە واتا و مەبەستەکانی چەن؟ لەبەر ئەوێ زەر
بە کار دەت و تا ئادەیی ئۆز و بە گەنگی دەزانم پرسپار
لە چەتیەکی بکەم، چونکە "گومانی تەدا نییە کە پرسپارکردن
دەربارەیی هەر شتێک جەر ئاگایێک دەربارەیی بابەتی
لەپرسراو و جە مەبەست؛ هەروەها ناسین و زانست دەربارەیی
پرسپارلەکراو لە خودی و مەمەکا دا واک و ئاشکرایە." (کەرچە: 2010، 53). چەن بیر لە چەژ بکەین؟ بە شەوێکی
سەر سەختە پەناسە بکەرەت، زەر کەمتر هەست بە باشی بکەرەت
لەو بارەو، چەژ بوونەوێکی فەلەویدە. " ئایا فەلسەفە
دەتوانێت یارمەتیمان بدات بە ئاسانکردنی؟" (Dresser، 2020)
بیرو باوەیی چەژبەخشی ئاستەقینە بە ناوی پەش
ئەپیکەرەسەوێ، بەو پەیی ئۆ کەسەیی کە دايمەزراوندوو،
خوێندکاری سەکرات بوو بە ناوی ئەپیکەرەس، لە نەوان خەیی و
ئەفەاتوون و ئەرستەدا کە بەری هەبوو و بانگەشەیی ئەوێ
کردوو کە ئەفەاتوون فەلسەفەیی سەکراتی شەواندوو. سەبارەت
بە نەیارەکانی، تەمەتباریان کرد بە سەفیست. پەدەچەت لە

سەر تادا یەکەک بووبەت ل سەفەستەکان، بەبام لگە تەپەبوونی ژکاندا، ئو سەفەستی کە ل بازەنەکی دوورکەوتوو و یەکەم خشتی بە یەکەک ل گەورترین بیرى فەلسەفی سەردەمی ئەمە دانا کە سوودی گشتی بە هەموو مرڤەکان هەبوو.

ئەم پەرەسەندنە ل لایەن فەیلەسووفی ئینگلیزی تەماس هەبەر، جەن لک، دایفید هیوم، جەن میل و هەربەرت سەپەنسەر ئەنجام دراوو، بەبام سەرچاوەی بیرکەکە دگەژتوو بە ئەم بلیمتە یەنانییە (ئەپیکەرس). ئەرەستە بە ئەپیکەرییەکان چەژ بە هیچ شەوێک هەستەکی ئەرەنی نییە، تەنیا هەستکردنە بە ئاسوودەیی یان ئارامیی کە دوای زەگاربوون ل ئازار دەت.

«ئەکسەلەژیا / ئاکارناسی» و ژيانی بەختیار و چەژوەرگرتن “بە پەیی فەلسەفەیی ئەپیکەرس تاقیکردنەوکانی ژيان دەری دەخەن کە ئەمە سەوداسەری ل زەرتەن، زیندەویریش بە بە بیرکردنەو و فەربوون، وەک ئادەمیزاد بە شوێن ل زەرتەدا دگەژتەت. کە وابوو ل زەرتە یان چەژمەبەست و ئامانجە، ئو گەگایەش کە بە گەیشتنە ل زەرتەکەش دگەژتە بەر، فەزەلەتە.” (عەزیز: 2005، 275) مرڤەیی تینوو بەم شەوێک هەست بە چەژ دەکات کاتێک تینوویی بە پەرداخەک ئاو دەکوژتوو. ئەرەستە دان بەو دا نانەت کە چەژ سیفەتەکی نەرەنی هەیی، بەو پەیی تەنیا زەگاربوون نییە ل ئازار، بەبکوو بە بەچوونی ئو توخمەکی ئەرەنی ل خە دەگرت، ئو دتەت ئو چەژەیی ئەمە بە دوایدا دگەژتەین، ئو چەژەیی کە استەوخە ل سەر گەگەمان دەیدەزینوو، واتا کە ئامانجەمان دەرەنەنی چەژ ل سەتەوختە زوو تەپەنەکان. دوور ل هەموو پەشیمانێکی بەمانا و بەسەر ئو خەشیانەیی کە نەماون، دوور ل چاوەوانیی بەماناکانی ئو خەشیانەیی کە گەگە بەتە پەشەوو. ئا بردوو ناتوانرەت بگەژتەو و داها توویش تا ئادەییکی زیاتر ل وەیی چاوەنەمان دەکرد خەریکە دەکرەتوو.

(الغنامی: 2023) ئەرەستە دان بەو دا نانەت کە چەژ جەرەتی نەرەنی هەیی، چونکە تەنیا زەگاربوون نییە ل ئازار، بەبکوو بە بەچوونی ئو توخمەکی ئەرەنی ل خە دەگرت. وەسفکردنی هەر چەژەک بە خراپە ل ووی زاراووو دزایەتی، بە ئو چەژ هەمیشە چاک و خواستراوو ل هەموو کاتەکدا. مرڤەکان وا گریمانە دەکەن کە چەژەکان ل سرووشتی خەندانە جیاوازن، چونکە ل سەرچاوەی جیاوازی و سەرچاوە دەگرن، هەر بەیەشە

د ګوتړت چټر د ډروونیی ګان پلۍ کی بـرزتریان هـیـ لـ چټر هـستیار ګان، استیـ ګی هیچ بندۍ مایـ ګ بـ جیاکاریـ کی لـ و شوۍ یـ نیـ، چونکـ هـ موو چټر ګان هـ مان سرووشتی هـ ستیان هـ یـ، بـ بـ ګوـ دانـ ئـ و سـ رچاوۍ یـ ګ لـ یـ و سـ رچاوۍ ګرتووۍ. هـ رچی د یزانین و هـ موو کار ګمان بـ هـ ستکردن ګانـ اندۍ و، بـ ئـ و ی بتوانین و ګ فـ یـ سوو فی هـ ست «وـ سف/ پـ سن» ی بـ ین.

چټر شتۍ کی داواکراو، بازار شتۍ کی تکر اوۍ و هـ موو شتۍ کی تریش بـ پـ ی ئـ و چټر یان بازار ی پـ یوـ ستۍ پـ یـ و، خوازراو یان نـ خوازراو. لـ و د ر نجام ګ ئـ و بوو ګ چټر ئا مانجۍ کی پـ ویستۍ. زـر ګرنگ بـ وونی هـ موو ئـ و شتـ بـ بین ګ ئـ م بانگـ واز بـ ئـ م ئـ زموونـ بـ دوی خـ یدا د هـ نـ ت. سـ رنج بدـ ن، تـ و انینی ئـ ر ستۍ سنووردار نیـ بـ ئار زووی هـ ر مر ټـ ګ بـ چټر و دوورکـ وتـ و لـ بازار، بـ ګوو باس لـ و د ګات ګ مر ټ ناتوانـ ت ئار زووی هیچ شتۍ کی تر بکات. (الغنامی: 2023) یاخود هـ ر و ګوو لـ سایتي (Stanford Encyclopedia of Philosophy) دا هاتوو چټر لـ بـ کار هـ نانـ ګشتگیر ګانـ ګرنگ لـ بیرکردنـ و دا سـ بار ت بـ خـ ګوز رانی، ئـ زموون و دـ روون، سـ زدار ی ئـ ر نی، هـ موو خـ شی و حـ ز و چټر و رگرتن لـ خـ د ګرت. لـ ئـ ستادا زـر جار بـ ختـ وری بـ هـ مان شوۍ بـ کار د هـ نـ رت، ئـ م یش د بـ ت هـ ی تـ ګ او بوون لـ ګ بـ کار هـ نانـ ګ نـ ګان ګ ئا مازن بـ بـ ختـ وری ګشتی یان سـ ر ګ وتـ ن لـ زیاندا .

لـ م و انگۍ یـ و چټر دا بـ ش د بـ ت بـ هـ ست و بـ رهـ ست و لـ و و ګ بـ خـ ی د ګرت و کاریګـ ری داد نـ ت. ئـ نگۍ فـ لسـ فـ ی چټر و ګ فـ لسـ فـ ی کی تاکـ ګ رایـ و خـ پـ رستانـ د ر ګ و ت ګ بـ ګوو کترین ګرنگی بـ ګ توار یان ئـ وانی تر نادات و بـ دوی ئارامی و چټر ګانـ بـ ګـ ت، استیـ ګ ئـ و یـ ئـ ګر قوو تر بچینـ ناو پـ کـ هـ اتـ ی مر ټـ و، چټر تکر دنـ و ی بازار و بـ فـ یـ دانی ئـ ژانی زیانـ، اکر دنـ بـ دوی و هـ م کوشند ګان و خـ ی قارـ مانـ تی لـ سـ ر حیسابی ئارامی دـ روون و بیرکردنـ و و چټر و ئارامی و بـ ختـ وری ګ ئا مانجی بوونـ. (طاهر: 2020) ئـ م ئاخ هـ ګـ شانـ بـ تـ ګ یشتنـ لـ د ټـ ګ ګ بـ یشوو و زـ حمـ تـ بـ دوایدا بچینـ و. هـ رو هـ لـ سایتي (Stanford Encyclopedia of

Philosophy)دا باس کراو، چېژ واک باش و سرنج اکاش په شکاش دکات. ئمیش وونکردن وویکی ساد په شنیاز دکات، هم به چی مرځکان به دواي چېژدا دگډان و هم هکاریش هی به ئوی ئو کار بکن. ئوی که گنگ ئم شتهک به چېژکای په باشر بهت و هیپژلین، ئو مان به ددرخت ک استییک هی سبارت به چېژ که هندک هیپژاردنی ل و جر باشر دکات ل هندکی تر. فیل سووفکان ئم په شنیار زیاتر دبن، هندک جار چېژیان ل و و رگرتوو ک تاک ئم وونکی ساد (تایب تمندی) ئم وونکان باش و سرنج اکاش دکات تا ئ و ادیی کی کامادن. ل بهر ئوی (مرځ بوون و وړکی قس کړ، که به هی خان کانی م شکید و لکدان و و ه س نگان دن به زیان، باب تکان، ناکام کان، دو لن، ئم، نایند دکات. ل ناو ک لای سری مرځدا کام ل پاندرکان هانی ددن ک فتار و ناکار کانی به ناستی کی دیارکراودا ک بخت؟ ئم پاندر و م تیفان د شت «ترس» بهت که ل د س هاتمان هی تا باسی «چېژ» بهت که د مانخت پ یو ندی کی مانسیان به به د سته نانی س کس و ه روها د شت بیرکردن و بهت ل «بهخت و وړی کی نارام» که ل چاندن و چاود ریکردنی درخت کان و سوزایی باخچی گ ر ک ک مان ئم وون د کین. د ان ئم س وش ی «ترس، چېژ و بهخت و وړی» ئیداری ئم بوون و وړ بیرک و و ئا ز د ک و د س هاتیان زان به س ر سایک ل ژیت و بیرکردن و ک نیدا. (د سکی: 2021). چېژ یان ل زرت؛ ه سکردن به خشی، یانی حاک که به ل ش جر و ل بار و حزی په دکات. پچ وانی ئش و نازار، که به ل ش ناخش و ئزی تکر.

مرځ و گیانل بهر خا و و شیارید کانی تر، یانی ئ وانی ل خیان و ل د ورو بریان ناگادارن، م یلیان ل چېژ و رگرتن و ب یان به با یخ و شیای به دوا د گ ان. چالاکی چېژ به خش کان زرن، به و لن خواردن و س کس و گو گرتن ل م سقا و کای کردن. زانستی هاوچرخ به شکی گرنگی به چېژ د گ گ ن ت و، به سام په شنیازی ئ و دکات که پ یو ندی کانی چېژ به ه شیری و سرنج اکاشانی پاندر و و ؛ فیل سووفانی هاوچرخ بهرد وامن ل مشتوم کردن ل س ر ئوی چېژ چی؟ به سام ت نیا د ستیان کردو به قس کردن ل س ر په شک و تن زانستی کان که ه و اش ه و اش پی د ک ن و

ک چ بکاره نانا کی ت م ندر ژی م د ر و و نیی چالا ک کان ب ر ز ک ر د ن و ی باری د ر و و نی و چار س ر نو یی کانی د ر مان ب خ م کی پ شتر پ شبینی کرا و ک چ ژ د یار د ی کی بای ل ژ یی. (Lake, MA & BA Jazz 2021) لای (سپنس ر): " چ ژ ز د و ز یی ک پ و یستی ب د ر پ ی ی ن ه یی. " ه ر و ه ا (شیلو) د ت: " م ر ف ب ت نیا گ م و یاری د کات و ل گ م مند ا ن ک ید ا ق و و ت ر ی ن م ا ن ا ه یی، ه ن د ک پ یان و ا ی ک چ ژ و ر گ ر تن م ع ر ی ف یی، یان ا م ا ن و د ر ک ر د ن و ب ش د اری و ه ا و ن ا ه ن گ یی، ه م و ئ م ا ن ا ی ش ب گ ز د ر و و نیی ک ا ن و پ یو س تن. ئ و ی گ و م ا ن ه ن ا گ ر ت ئ و یی ک م ی ک ا ن ی ز می چ ژ و ر گ ر تن ز ر ئ ا ز تر و ک ل م ی ک ا ن ی ز می م ع ر ی ف و ز ا ن ی ن، ه ی ز ی چ ش و چ ژ و ر گ ر تن ه ی ز ی ز ی ر کی نیی، ب ه کار ج را و ج ر ک ا ن و ب س ترا و ب ت و، ه ن د ک یان د ر و و نی و ه ن د ک ی ش یان ک م لای تی و م ا ی ی ن، ن ا ک ر ت ل گ ش ی ه کار ک و ب و ا ن ر ت ئ و م ی ک ا ن ی ز م... " (س و و: 2017، 130_134).

ئ نجام

ک و ا ت چ ژ ی ن م ا ی ش ش ا ن یی کانی ه ر م ی ک و ر د س ت ا ن د ک و ن ک و ی ئ م د ز و؟ ئ و چ ژ ش ا ن یی ک ل ئ ن ج ا م ی ک ا ر ی گ ر یی پ یو ن دی ن و ا ن و ر گ ر و ن م ا ی ش ی ش ا ن د ا د ر و س ت د ب ت، ن و ن ر ا ی ی تی ئ و چ ن ا پ یو ن د یی د کات ک ل گ ی و ن ا و ن ی کی د ق و پ ش ک ش ک ر د ن ک پ ک و د ز پ د ک ر ن و ک ا ر ل کی د ر و و نی ن و ا ن (ب ر ه م و خ و د ی و ر گ ر) و ک ا ر ل کی گ ی ش ت ن ب ز ر ت ر ی ن ح ا ت کانی ه ا و س ی ق و و ب س ترا ت ی ژ ی ئ ی ل ه ا م ب خ ش ی ش ا ن یی، ی ا خ و د پ یو ن د یی کانی ن و ا ن ه ر د و و لای ه ا و ک ش ک (ب ر ه م + و ر گ ر) ن ز ی ک ت ر د ب ن و. (الاعسم 2007) چ ژ کانی ن ا و ش ا ن ی ژ یان ز ر و ه م چ ش ن، م ر ق ی ش ب پ ر س ی ت ر ک ر د نی غ ر ی ز ک ا ن یی تی ب چ ژ ج را و ج ر ک ا ن، ل گ ی ج را و ج ر و، ی ا س ا ی یان ن ا ی ا س ا یی، ت و و ش ی ک ش د ب ت، ب م ر ج ک پ ا ن د ر ی س ر کی ز گ ا ر ک ر د نی ح ب ت ل ش ت س ر ک و ت ک ر ا و ک ا ن، ب ب گ و د ا ن ه ه ش یاری، ک و ل ت و و ر، پ ا ش خ ا ن، یان ت ی ر، م ر ج د ا ر ک ر ا و ن ب چ ژ و ر گ ر تن ل ب ر ه م کانی ه و ن ر، ل و ا ن: ش ا ن، س ی ن م ا و ت ل ف ز ی ی ن، ب م ئ و چ ژ ی ک ل ئ ن ج ا م ی س ی ر ک ر د نی ز ن ج ی ر ت ل ف ز ی ی نیی ک ا ن و ش ا ن ن ا م ک ا ن و یان ن م ا ی ش گ د ر ا و ک ا ن ب گ ش تی د ت

ئاراو، نزيك ل سرنج اك شترينيان. ب چا وكردى س ليقي بينران، هونر بينراو كان كارىگ رييكي گور ل س ر ه ست و دى مر ق كان ل س رانس رى جيهاندا ه ي. (الأسم، 2023) بام ب ئو ن ت وان لى ن ريتى بينينى نمايش جياواز كانيان نيي، نازانن و ناتوانن چ لى ب ره مى ه م ج رو فر چ شنيان ه ب ت ؛ ك ش ك ب ج ر كى تر و پويستى ب ورد كارى زياتر ؛ چونك مر قى كورد شايانى ئو ي ب پرو ردى شان ييان لى خ لى پ ش بخت و بتوان ت ب سروشتى و دوور ل ش واندىن گوزارشت ل لى و نمايش كان بكات .

باز مح م د ج زا

س ر چا و كان :

1. كر س ، بنديت ، چ م ك كانى جوانناسى ، و ر گ ل لى : س ر ب ست خ س ر و عارف ، د ز گ اى چاپ و پ خ شى س د م ، چاپى ي ك م ، س ل م ا نى 2010
2. مح م د ج زا ، باز : ئيستاتيكائى شان گ رى ، ل پ يمانگائى هونر جوانن كان / ب شى هونر لى شان ، س لى : 24/4/2017
3. ع ز يز ، ح ميد : س ر ر تايك ل ل ف ل س ف لى كلاسيكى ي ن ، ل ب ا و كرا و كانى ك ت ب ف ر شى س ران _ ه ل ل ر ، زنجير ل ژمار (36) ، چاپى دوو م - ه ل ل ر 2005
4. <https://www.imdb.com/title/tt30277878>
5. Mason, M. (2010). Sample Size and Saturation in PhD Studies Using Qualitative Interviews. Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research, 11
6. باز ، اوكتافيو : 'الشعر ونهايات القرن والقلّة والكثرة' ، ت. ممدوح عدوان. ، مجلة المدي/ العدد 16/1997 ،
7. أبتري، ت. ي: ادب الفتازيا، ت. جبار سعدون، دار المأمون، بغداد، 1989
8. <https://www.iasj.net/iasj/article/13140>
9. <https://alsabaah.iq/72410-.htm>

خوښندونو په کی پانرامایي به فیلمی Blade Runner . رښه مدمد جلا

سنور کانی مرق و نقي نام ازی

ژانر - خپای زانستی سای بهرم : ۱۹۸۲ شوښ کانی وښگرتن :
هنگ کنگ و لوس نجلوس دهرهانی : Radley Scott دیکر :
لرانس ج یو و گگردن ک رینینویت زمانی : ټینگلیزی موزیک :
فانگا س ماو : ۱۱۲ خولک

نم فیلم ل لاین Michael Deeley و چن د کسکی تر بهره مهاتوون
، په کک ل و فیلمان ی ز رگرنگ ل ووی ک ش کانی س ردم و (، مرقی
م د رن) ؛ به گشتی نم ت و و ری ی قس کردنیش ؛ کورت د کر ت و به
دو و به ش ک نام ازی !!

گر به زمانی کی کاسیک بدوین دابش د به به هردو وجیهانی خرو
ش ، سیدرو ووناکی و هتد . نم مش به و و ی د بات تاد یکات
به به ت ک ل جیهانی دوو بار بوون و کاندانت (Replicant) و ل ی
جیا ناکر ت و ، ک پ یو ندی به بینای - بصر - و ه ی ل مرق
کام کاند و به ه ی ک میا نیا گ و و ز به ل کانی تری جیهان و
به کاره نانیان ل س ر ه ساری زوی ک ل لاین داگیر ک ر کانی
د ر و ی ز و و ی و کار ی په د کر ت .

ن و ی خای جیا ک ر و ی نم فیلم ی لای من ل جاو ن و فیلمان ی تردا
ک بینووم ؛ ک بوون و ی سنووری نوان ژیری مرق و ناو ی
نام ازیانی دروستکراو (ناوی به ت) ل لاین ه نکی نادیار
یان داگیر ک ر کی تر جا با ناوی ه رچیپک به و ه رچک به ، گرنگ
ن و ی به ه و ست ل س ر کردن د به ، ن و گونجاو ی ک ل لاین و
ن و دروستکراو ان دای . ن و انیش بریتین ل :

په ک میان ن دامی و زیندو و ،

ن و ی تریشیان به ت و د سب س ردا گیر او و نا است د کر ت .
گر ل م پنت و به و انیند فیلم ک د بینین ه نام از ک ک مرق

مامۆشی لښکښه د کات دووډخ لښکر دروستد کات :
دځی یکه م : واده زاننه د سټی بڼه سږدا گرتوو و چټکۍ د کات ، چ
لښووی بکاره نښان و چ لښووی کارکردنه سږر نښانۍ تر .
دځی دوو میان / نښو نازارو نښام تیانۍ که مرقف بڼهۍ نښقۍ
نام ازییږو مامۆشی لښکښه د کات و ناتواننه بڼه وام بڼه لښکښه
و ناشتواننه پاشه کشه بکات ..
لښک تایدن نښوۍ دوو سږرنجی منډ ، بڼو پڼو دانگانۍ باسکردن ،
نښی که واته نښندۍ چټرو نښم مرقف چن د بڼه ؟ بڼه وکو ؟ چی
ترد کات ؟

پښکښه کانی دایدایه س . . بڼه مه ده زه

زه جار بڼه چوون لښک د بڼه بڼه گڼه و یست که گومان و
پرسپارو دوو دۍ ناهڼه و بڼه گڼه و دیالۍ گۍ لښه و هڼه من ،
نښم ش د ردی نښو که مڼه گایانۍ که سږر تاین یان دواکه و توون و
نابڼه جگۍ بایه خیان ، لښه بڼه وۍ حڼر بڼه بیرکردنه و ناکڼ یان
لښه بڼه وۍ بڼه فزیلۍ تن و نښریتی بیرکردنه و یان نیی ، جار هڼه
مرقف د گاته نښو باوۍ که هڼه رچی کردو و نښکردو یا خود
دۍ وۍ بیکات جگۍ لښه سټه هڼه و خراپه هیچی ترنڼ که بڼه باوۍ
من نښم تڼه گڼه یشتنه هڼه پڼه یوۍ سټه بڼو چمکه فلهۍ فیۍ که بڼه
چاخی کلاسیکه پڼه یان و توو (فزیلۍ) بڼه نمون (سوکرات)
دیالۍ گڼه کی هڼه بڼه ناوی (مینډ) لښه ودا دڼه یټ : ” ... فزیلۍ
نښه بڼه لښه وۍ نښه قابیلی فڼه بونڼ ، بڼه کو تڼه نیا سروس و
نښه مکی خودایۍ و بڼه بوونی زانڼ بڼه وکه سږ دڼه گات ،
نښه روانه بواۍ ، نښه واسیاسم دارک دیتوانی که سانی تریش و کو
ځی بکات بڼه سیاسی تم دار .

لښه بڼه وۍ فزای گشتی نښم چالاکی نښو و نیی که پڼه یوۍ سټ بڼه
بڼه فزیلۍ تڼو یان گڼه هڼه بوو بڼه که م بوو و هڼه زوو خڼه کراو ،
نښو نښم جڼه که مڼه گایانۍ نښه پهیامبرو نښه سروس دڼه یان نښو و
نیی تڼه نیا حیکایۍ و داستانیان هڼه بوو و چاو روانیش ناکرۍ

حیکایه تخوانهك بٚت و دٚستمان بگرٚت و ببٚته فریاد ٚٚسمان!! ئٚوٚی
لٚرٚدا مٚبٚستم و دروست بٚئٚر گونجاو لٚبٚرئٚوٚی ئه م
نٚریتانه له كٚمٚگای بٚ پرٚنسیپ و دواكٚوتوودا هٚی و
بیرکردنٚوٚ بٚرهٚم ناهٚنٚت، دٚبٚت باوٚٚ بٚ ئٚفسانٚكان بكهٚین گٚر
ئٚو دٚرفٚتٚ شمان لٚدٚست نٚدابٚت !!! ئٚوٚی لٚ ناونیشانی ئٚم
نووسینٚ دا دٚیخوٚننٚوٚ مٚبٚستم (ئٚفسانٚی پٚیكهٚرٚكانی
دایدا یٚس) ی گریكهٚ كٚ یٚكهكٚ بوو لٚ پٚیكهٚرتاشٚ داهٚنٚرو دٚست
ٚٚنگین و دیارٚكان لٚ وٚاتٚدا . كاتٚك (سوكرات و مینٚن)، دٚبیتٚ
مشت و مٚیان لٚسٚر چٚمكى (فٚزیلهٚت)، سوكرات ناچار دٚبٚت پٚنا
دٚباتٚ بٚر ئٚم جٚرٚ ئٚرگٚمٚنٚت كٚ دٚلٚت:

▪ سوكرات: ئٚوٚ تٚ دٚلٚیت سٚرنجی پٚیكهٚرٚكانی (دایدا یٚس) ت،
نٚداوٚ، یان ٚٚنگٚ ئٚو پٚیكهٚرانٚ لٚشارٚكانی ئٚوٚدانٚبن ؟
مینٚن: مٚبٚستت چیٚ؟ + سوكرات: مٚبٚستم ئٚوٚی، ئٚو
پٚیكهٚرانٚ، ئٚگٚر نٚسترٚنٚوٚ ئٚوا هٚٚدٚن و وندٚبن، بٚٚام
ئٚگٚر بٚسترانٚوٚ ئیتر وون نابن و هٚٚنایٚن .
ئیستا لٚ و نمایشٚ پٚ توانایٚی سوكرات وورد نابینٚوٚ،
بٚٚكو ئٚوٚی مٚبٚستی منٚ كاتٚك (دیالٚگی فٚلسفٚی پوخت)
ناتوانٚت بژی و لٚوٚ زیاتر ناتوانین بچینٚ پٚشٚوٚ بٚ
تٚواوی ئاكتٚكانی ژیا نی مرٚیی و ئٚدٚبی هونٚری و سیاسیمان
چ هیوا یٚكمان دٚمٚنٚت؟! بٚناچاری دٚبٚت بٚیاخ بٚمجٚرٚ
دیالٚگانٚ بدٚین، هٚروٚكو (هٚمیرٚس) دٚرباری كٚسایٚتی (
ترسیاس) دٚٚٚت: " تاكو زیندوو بوو، لٚنٚوان مرددواندا،
توانای تٚگٚیشتنی هٚبوو، كٚچی ئٚوانی تر تٚنیا درٚو سٚبٚر
بوون " . ئٚوٚی دروستی ئٚرگٚمٚنٚت كٚدٚسٚلمٚنٚت ؛ دووانٚی (
ئٚفسانٚ - پٚیكهٚر) دٚتوانن پٚكهٚوٚ بیرى فٚلسفٚی بٚرهٚم
بهٚنن، ئٚمٚش دٚسٚٚاتى ئٚدٚب و هونٚرٚ لٚدروستکردنی نٚریتی
بیرکردنٚوٚدا .

خونند و ی کی پان رامی به فیلمی Rang De Basanti . . راج باز مدمد جازا

ئو و نند بیرمان له ابردووی خمان و داهاتوو نادیار کمان کردتوو ئیتر ژبانی ئستامان هر وهران کردوو.

Rang De Basanti :

فیلم کی فیلم کی بلیوودی نایابی وواتی هندستان ؛ ژانر کی دراما / کمیدیا ی، ماوی فیلم کی دوو کاتژمهر و سی و پنج خول کی، وک چن له گگ فیلم هندی کان اها تووین، به درژی فیلم کانیا ناسرندوو، به پچوانی فیلم ئمریکی کان .

فیلم کی به زمانی ئینگلیزی، بریتی له Rang De Basanti : ئنگی قوربانیدان، ئنگم بک. . ناوی کی جیاواز و وروژندره کی بینر به لای خای ااد کشت، وای له دکات پرسیاربکات . ی کک له بناغ دانری سینمایی ئوو وواتی ئکت و دهره نری سینما کی " عامر خان " کاری دهره نانی به کردوو دکات : " ئو و نند بیرمان له ابردووی خمان و داهاتوو نادیار کمان کردتوو ئیتر ژبانی ئستامان هر وهران کردوو. . " هر به ی دوترت ابردوو کشت، داهاتوو نادیار کواتی ئم دیاری کی نابت له دکستی بدین. پرسیاری گرنگ لهر دا ئوو یی : فیلم کی باسی چی دکات ؟ " یان به استی چیر ککی چیی؟ چونک وک له بهرگ کیدا دیار ، هیچ پشنیازک ناکات و به قوربانیدان ترخانکراو. . !

به گشتی با به شووی کی ساد و به سپیلر باسی فیلم کی بکین، ه ندهک وشای نه شیاویشی تدا یوو و فیلم کشت به تئاوی دوور له دیم نی پرنه گرافی، هروها ئستهری ناسراوی هندی (ئمیر خان) له گگ ئکت ره گنج کانی تر به شدارن تیدا ، چیر کی فیلم کی له دوری ئوان دسووتوو. به سادی چیر ککی باس له کچک دکات ک له ئینگلتراو دکته هندستان به ئووی فیلم کی دیکه منتاری له سر ئژنام کی باپیری دروست بکات . کاتیک فیلم کی مینی و دیم نی ی کیم دکستی په کرد، دنیا بووم ک وو به ووی شاکار کی به کات بووم توو له ووی سینمایی هندی به ره می دهه نیت ، هه رچه نند دهره نانی زهر ئا ز و تکنیکی ناواز و جیاواز به کارهاتوو به ئووی زیاتر وروژندره بهت له توندکردن ووی دمار کانی بینر، هروها به ای من قورسترین ئرک له دهره نانی ئم فیلم دا توانای

دهره ندره که وو داو کانی فیلم که به شو یی کی نایاب به یی که و
 د به ستی و، یی که له دوا یی که و به یی که یی بین رتووشی د ا و که
 بکات، کار که د کات که ن زانن چی وو د دات، کات که سیری فیلم که
 د که یی، به هی، دهره نانی دیم نکان به و ن یی کی دروست ت د گ یی،
 هرچه ند فیلم که له یی که کاتدا زیاتر له چیر که د گ یی و!
 چیر که که به شو یی کی زهر کخراوو تووندوت پی که و گره دراو و
 چ ندین مانای به رزی مر فانی ت دای که له سر بند ماکانی هاوکاری
 و سز دام زراو و ناتوانرت جیاواری بکرت له لاین ثایین که یان
 نه ت و یی کی دیار یکراو و، هرچه ند بارود خ که جیاواز بهت، له م
 فیلم به رز دا توانای ئم پی یو ندید که م یی تی به شو یی کی
 جیاواز نشان د درت، هستی ها و یی یان به رام بهر به یی کتر و یی
 به ت نگو و ها تنیان نشان د دا، جا به نه نی بهت یان ئاشکرا،
 هر و ها کاریگری خ یان زیاد کن له گ یی و دیال که ز یی نانی که
 ناتوانرت له یاد و وری بین ردا بس در ن و و که ئامازن به
 بلیم تی نووسر و د قی به هزی فیلم که. هر و ها فیلم که چ ندین
 مانا و ت ح دای ت دای که مرقف د توانرت بیکات ئ که ر پی و اب ت :
 “گ انکاری مومکین و هیچ شت که م ح نی” ... به گومان، ئ م ش
 هر له کاری کاست و کار که ر که د و شت و و که هر گیز له م ژووی
 به لیوودا دوو بار نا به ت و. س بار ت به گ رانی و س مای هیندیش
 پی ویست چونکه میرات و کولتوور کن که دهره ندره کان پی یان خ ش له
 ز به یی فیلم هیندی کاندای پیشانی بدن، به گشتی من به خا یی کی
 نر نی ئم فیلم ی نازانم، ت نانت به س رچاوی به زاریشی نازانم
 چونکه ئ و د خ و ساتانی که پا و ان کانی فیلم که ئ زمونیان
 کردو و وون د که ن و و کاریگری یان ه یی له فیلم که دا، هر و ها
 پی یو ندی نه وان کار که ر که کان به گ گن، له سر ئ و یی که گ رنگ
 و پی ویستن. شت کی تر که س رسامی کردم به کاره نانی گ رانی ع ر بی
 بوو له پاشخان (دنگ به ه ندک دیم ن) له. فیلم کی هندی و
 گ رانی ع ر بی؟ اشکاوان به یی یی که که له دست له دان
 نایا به کانی دهره ندر و دیدگای جیاواری دهره ندر و جیای د کات و
 له دهره ندر کانی تر. له ک تاییدا، فیلم کی هندی به به رزترین
 پی و و و زردوور له هر موو چا و وانیی کانم ئ و یی ت پی و اندو و،
 هر میش فیلمی هیندیم به که متر له فیلم کانی هر لیوود بینو و
 به مام ئ ستا د م: “ ئایا فیلمی هندی؟ له ئاست کدا چی پی شک ش
 د کات که له فیلم گ ور کاندای م ح پی یی بگات؟ ئم فیلم ش
 ... فیلم کی هندی! به مام دوا یی س یرکردنی ت و انیم به ت و او ی
 گ ا، که ئ ستا به یی که که و فیلمان ی پی لن د که م که گ رنگن،
 یان که پی شنیزی د که م هر مووان بیینن ... هرچه ند فیلم که له سا ی

۲۰۰۶ دایم، واتم تا ادیک ب کښ داد نرست ، بام
گرنگ، پوښت بڼه ری بین.

نړی نهم و نړی رڼاوا.. خوښندنو ویک ب کورت فیلمی دواين دیدار.. رڼباز محمدم جڼزا

[ب خوښندنو و نهم با ب ت کلیک نړی بکڼ..](#)

[RebazMuhamadJazaDownload](#)

نړگم ښتسازي لښان دا.. رڼباز محمدم د جڼزا

“ژيانی ناوښتم ت تاليتاریکان ، رڼ و است ب د زڅ د چت”

ناهنگی ما ڼاوايي – میلان کڼندرا

ب کڼش نځرڼی (نړگم ښت) ل (شان) دا چڼد ئاست کی ه ی و زڼر
جارئم گرفتار بڼ و جاریش ه ی ک د ی د زین و زو لمان
وونډ بڼ و نادید د بڼ ، واتا کیش ی بون و ن بونی (شان) و کو
ژانر ک و کو ی و ب دیو کی تر دا ن بینی و کو کڼش و بایڅ
پڼډان و پښت گوڅستنی ئ و نډی تر ل نړگم ښتسازي شان یی
دوورمان د خات و .

ک واتم دنیا ی ک کڼش ی ترمان ب زیندوو ب و ک ل س نووری

و تارد رد چٲت و پٲوٲستٲ بٲكتٲب قسٲل سٲر ئٲم دٲزٲ بكتٲ ٲن چونكتٲ
 ئٲرگٲمٲنتسازى كٲٲٲٲٲ كٲ ٲٲٲوى بٲرهٲمٲ شانٲ ٲٲٲ (نووسراو
 -ٲٲنراو) كانٲ و پٲوٲستٲ مامٲٲٲٲ ٲٲكى لٲژىكى لٲگٲٲ دا بكتٲ ٲن
 (بٲواتا كلاسكىٲ كٲى) و لٲٲٲناو گٲٲشتن بٲ بٲٲارى دروست و تٲگٲٲشتن
 لٲوبا بٲٲانٲى كٲ شانٲ ٲٲٲن چونكتٲ لٲٲٲستا كٲسانى ئاسا ٲى
 لٲدٲزٲكٲ تٲٲنا گٲن ٲٲنگٲ ژمارٲ ٲٲكٲ لٲ شانٲ كارٲنٲش بٲهٲمان ٲٲٲژٲ لٲى
 تٲٲٲٲگٲن بٲهٲى سادٲگٲ ٲى و بازار ٲى كردنٲ و ٲى كٲشٲ شانٲ ٲٲٲكانٲ وٲٲ .
 هٲروٲها ئٲرگٲمٲنت و ٲرٲسٲى كارى شانٲ ٲى پٲوٲستٲان بٲ حوكمى
 ئٲستاتٲكى هٲ ٲٲ كٲ ئٲم دٲسٲٲٲاتٲ بٲ بٲ شارٲزائى لٲژىكى و
 ئٲستاتٲكى دروستنا بٲٲت و مومكىن نٲٲ .

لـبـرئـو کا تـک کـسـکی نـشارـزا دـکـو وـتـ مـمـکردن لـگـ
زاراو کا ندا خـبـخ نالـژیکی و پـلـهـلـ و ئـکـسی مـران حوکمی
ئیستاتیکی دـدات و هـموو دـربـینـ هونـریـکان دـبن بـ دـربـینی
رـوشتی و ئاکاری و نمایش دابـشدـکـن بـ (چاک و خراپ) و یان(جوان
و ناشرین)و هـندـک جاریش کورتیان دـکـنـو بـ ژمارـی بینـران

لـبـيرمان نـچـت بـينـران (بـينـري شـانـ) وـکـو بـا بـتـکـي گـرنـگ
و پـلـويـست، د بـتـي د يـوي تـواو کـاري بـر هـمـمـکـي کـام و پـگـيـشـتـو
لـکـاتـي نـمـايـشـي شـانـيـيـکـانـدا، بـجـرک هـيـج بـر هـمـمـکـي شـانـيـي نـيـي
بـبـ بـينـر و اـتـايـکـي هـبـت يـان بـمـانـايـکـي تـر بـر هـمـمـکـي شـانـيـي
لـ هـاو کـشـيـک پـکـدـت : (بـر هـمـمـي ئـامـاد کـراو بـنـمـايـش)
لـبـرامـبـردا (بـينـري نـمـايـش شـانـيـي کـ) . بـبـمـام لـم دـخـدا
بـينـران لـي ئـم تـايـپ لـشـانـکـار بـپـکـردنـو و کـورسـي و کـيـنـي تـکـت
نـبـت ئـرک و گـرنـگـي تـريـان نـي !!

بہرحال اُنم دہزہ زردخایہ نہت ، تا ہنری ئو مان دہت شانہ لہ پرسیہ کی ئہ خلاقہ (بہواتا باو کھی) جیاد کھیندو و شانہ دہگہتہو و بہ پگہ و مہ قامی ئیستاتیکی و لہژیکی و ئہرگہ مہنتساری سہررہگا دہخہن کہ بہہیوام ہہ مووان لہم ہہم تہدا بہشداربن .

لښېرئو وی شانې لښکوردستان لښپرېسې ئېرگمښتسازي دواکوتووو و
لښسرئاستي هډموو لق و توخمکاني ئالوودې نښزاني و نښشارزايي
هډندک (شانکار) بوو و لښووي تيری و پراکتیکو و کاتي تي بډم :
ئو و جرړکسانې پښويستيان بښپروړد نښبوو و ني و نابټ و ئوان
پښروړد پان تښواو کردوو .

پارس- ندنی دنگ ل- شان- دا
ه- کارو دیارد- کانی- 2.. ا- نانی
: باز- مح- مد- ج- زا

ٲانانكى كٲبى " التطورالصوتى فى الالفاض ، اسبابه وظواهره "
 نووسىنى : دكتور محمود عكاش
 برهـمى : دارالنشر للجامعات ، 2009
 ٲانانى : ٲٲباز محمـد جـزا
 سائى : 2021

(بیشتری دوو م)

دښنگه‌کان له‌گوتارو قسه‌کردندا ملکه‌چن به ه‌کاره‌باوو لاوازۍ کاني نه‌وان دښنگه دښنگه ه‌راسان که‌رونزیکه‌کان ، گوتاري قسه‌کردن مه‌يداني پررسمه‌ندني زمانه‌واني ، به گڼۍيني دښنگه‌کان په‌ويستي به‌کاريگري و ه‌کاره‌کاني پررسمه‌ندن ، له‌م نه‌ونه‌دا پررسمه‌ندن دکه‌وټه وټه‌يکه‌ي جياوازۍ که‌به‌نه‌خ‌شي ه‌گڼۍاۍ وټه‌کان و ټالوگه‌کاني نه‌ودښنگانه نمايندۍ خۍ ده‌کات و ده‌ي سوټه‌ت و په‌چه‌وانه‌يدښنگه مله‌جوۍ کان و دواتر نمونه‌کان و کاريگري ده‌نگ له‌درچه‌و سيفه‌تياندا وکاريگري خ‌رۍ له‌ده‌م ودوو به‌ژانياندا ، جگه‌له‌وي ټکه‌کردنه‌وي ده‌رچه‌و سيفه‌ت و وټه‌و هاوشه‌وۍ کانيان که‌به‌لابردني ده‌نگه‌کانيان پررسمه‌نن ، به‌که‌کو ده‌چنه‌ناو پررسمه‌ندني بيناکردنه‌و که‌بابه‌تي پررسمه‌ندن که‌له‌گڼۍزي نه‌و ماده‌يه‌ي که‌گڼۍان دروسته‌کات له‌قه‌ناغه‌کاني گڼه‌و گڼه‌يندا .

پررسمه‌ندنيش له‌ده‌نگدا دووچه‌رۍ :

یہ کام / بارہ سستی نزدیکی دکات لہذا دروہی ہمارے کانی خی و گاندنہوی بہ ئسہ کی . دووہم / ہمیشہ لکاتی قسہ کردندا دہمہنتوہ لہناو بانگ و زری بہ کارہہنانہ کانی ہتا و ہمہکان . پارسہندن لہذا نگدا بہ دوو ئعتبار کاردہ کات :

1) بـ ناسا نـدن دـردـ کـرـتـه دـردـ ها و اثر تـه دـر و و بـ پـچـ و اـنـی
نـو و ی کـ کـ ناود بـرت بـ یـ و اـنـی دـر چو .

(2) نا وازو بـ نا و با نگ نا ! بـ کو بـ بیستنی هـ ندک بـ ژو دـ م و دووی

دښنگ د رهاويز راوړاوه ، د بربتنه و بڼه سره سم کي .

تښتني لږ پر سره سم ندن کاني دنگ :

نيشتماني پر سره سم ندن دنگ بڼه يي کان ، گڼه بونيادي ، گڼه بند کړه و ټنډه ناو مادي دنگ کړه و ياخود سيفه تي دنگ يان جوړي دنگي " لاوه کي - ناو ندي " هاو ټنډه تي دنگ کړه د کات و ټنډه کاني گڼه و گڼه سم ندن و ټاوه وري چاودنري له مادي کدا کارل کړن له گڼه زماندا .

زاراوه پر سره سم ندن : له ټنډه دا عره بيه ، د گڼه ټنډه و بڼه ماوه گڼه کړن کړه ، بڼه ټنډه يا يوه دوا تر يښ بڼه ټنډه ياو هره بڼه ټنډه پر سره سم ندن کړه دروستد کات . هره روه ها پر سره سم ندن له زانستي مډلندا ، له شوه ي پر شوه ي دا له گڼه گاي جري ټر کړه و د ټاوه سکته ، وزن جيره يک دياردي گڼه سم ندو د رباري ټنډه ي پر شوه بڼه دادنه ...

زاراوه ي Evolution بوردی د لال ټنډه change واته گڼه ان و گواستنو دت Development واته گڼه پېدان ، که هغه ندک له ټو ټراني پر سره سم ندن بکاري دتن بمرادفي زاراوه ي change بواتاي گڼه و گواستنو ، هغه ندک کاتي تر واده وانه ک بواتاي پر سره سم ندن نايته له ناو سيستم کدا بگڼه يني بڼه ي Evolution واته گڼه يني له ناو سيستم کي ټکر او دا ، زاناکاني دواتر ها توون و ټنډه دوو زاراوه ييان جگير کړدو : Evolution و Development .

هره روه ها زاناکان زاراوه ي گڼه بڼه دواي يکدا ها توويان بزاراوه ي پر سره سم ندن زمانه وانه وانه داناوه ، که (تازيار - يمتاز) له کڼه مډل عريفه کدا . د رچوون له ساکاني زمان ياخود ناسيني بگڼه سم ندن دانانته ، بڼه کو پر سره سم ندن گڼه کړن ناوازي و له بنچينه دا هاوسه نگبون له گڼه ټنډه .

پر سره سم ندن له بوازي زمانه وانه ، له پېودانگي يان بڼه راوه يان گوتاري رڼانه ي دمه و دوودا ، وزيندو له بڼه کاره ټنډه ياني رڼانه دا و کارل کي بڼه مډل کي بڼه ټنډه ها گوتاري کي زار کي ني بڼه کو ټکر خستن کي د قپ جگير کڼه سنوردار کړاوه بڼه ناساندي کڼه مډل له پېوه ندي رڼانه دا .

گوتاري زمانه وانه ناچه ټنډه ناو پر سره سم ندن و له بڼه رڼه و له زمانه عره بي دا د رډه ټنډه له وې پي د گوتريته گوزارشت ، د رڼه ټنډه دنگ له د رڼه وې خي ناچه ټنډه ناو پر سره سم ندن دنگي و له سيتمي دنگي زماندا .

هره قېره تي دنگي - التماثل الصوتي

هه ډډرته د ننگي - Assimilation ، کارل کی د ننگي پ یو ست کان و کاریگر ی ه ند کیان ل ب ر ئ وانی تر و کاریگر ی د ننگ و ب د رچ ی د ننگ ونزیک ل سیف ته د ننگي نزیك و ت نیشته ، ک ئ و د ننگي نمون یی ک ل ت نیشته ئ و د ننگي نمون یی ک ل ت نیشته و پ یو ست و پ یو لکاو یان نزیك ل ی ک هاو ل ک و د ر ب ی ه ډ ډر ته ت و او و دل ب ب ت ک ی یان هاوش و ک ی ته ک ه ډ ډر ته ت و او و ل و سیف تان ش ک ه یان بریتین ل :

1- الجهر والهمس (سرپ و وون) / ل کات ی مام ډ کړدن ل گ ل و جر د نگان ی ک د گ ل ن پ و یست ، ک سی خا و ن د م و دوو ، ک ه ه مس د ب ډر ت ر وون ب ت و دیار و ئاشکرا بزاند رت چ ی د ب ډر ت ؟ ک ئ م ش ل ل ی کاریگر ی خستنه س ر پیت کان و قورسکردنیان و یان هاو ډ کی و کړدن و ی چینه د ننگی کان و چاود لری کړدن ی ب ر د وامی د ننگ کان . ک ئ م ش ل دواتر دا د ب ت ه ی گونجا ندنی د ننگی ک ئمانیش بریتی د بن ل :

بونیادی وش بزاوتنی د ننگ کان وش ی تر جگ ل مان ی باسما نکړدن
2- المخالف الصوتی (ناک کی د نگی کان) / ناک کی د نگی کان د گوازر ل و ب د ننگ کی تر ک جیاواز ب ت ل د رچ و سیف ت ب ت .
3- ادغام - (ت ه ک شان) : د ننگ ل د چ ت ناو د ننگ کی تر و ، ل ج گ ک ی دا هاوش و ی داد نر ت ب پیت یان زیاتر ک زمان ل ی ک کیاندا د و ست ت . ئامانجی ئیدغام پوخت کړدن و ی و ستان کان و هاوش و کړدن ته ل و ستان کی قورسدا .

4- التخفیف (سوو ککړدن) : زیاتر ل گوتاری ر ژان دای ک قورسای ی ک د ب خ ش ت ، د دات وش قورس و دوانی ل س ر ی ک کان دوو بار ل ناو د ننگ ل ی کچو و کاند دابندر ل و ک ئ م ش چ ند جر کن :

أ . سوو ککړدن ب لابر دنی لاواری و ه و شاندن و ی ئیدغام . ب . سوو ککړدن ب گ ل ی ل نمون کان ی : ی ک م / د ننگي تاك و ل د م و دوو ب ډر دا . دوو م / د ننگي و کو ی ک ک سو ککړدن کی ه ل ی . ئمیش ل ی : سوو ککړدن و لابر دن ز ر ب کار ه نان

5- الاتباع (چاود لری) / شو ډنک و تنی وش ی ک ک پ ډ ت ل و زن و وانی و ک ش کان ی ب ډر و د م و دوو ب ج خت کړدن و ل و اتا ک چ ند جر کی ه ی :

أ. چاود لری بزاوتنه کان : ک د ک و ت نوان د ننگ کان (پیت کان) و بزاوتنه کان ی ناو د ننگ ناو ن دی کان ک هاو ډ ته وش کان د ک .
ب. چاود لری ن لکاو / چاود لری کړدن ی پچ او یان ن لکاو

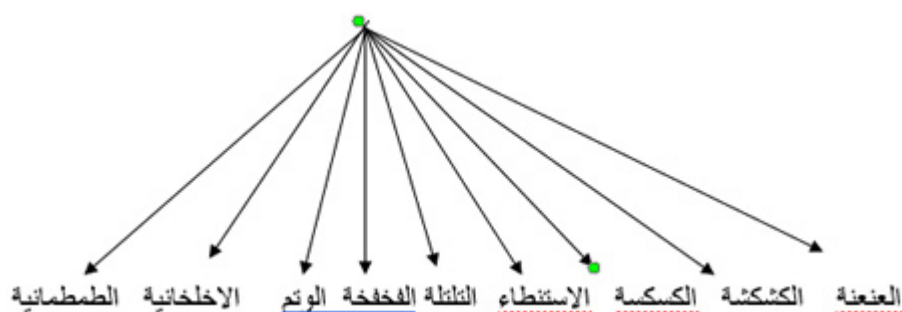
پـيـوـسـتـبـيـكـ و شـيـكـ يـان دـوـوان يـ نـزـيـكـ لـيـكـ و وودـدـات .
 6- أشباع الحركات (تـرـكـردـتـي بـزـاوـتـيـكـان) / كـئـيـمـانـيـش بـرـيـتـيـن لـ
 درـيـكـرـدـنـيـو و ووكـشـكـردـنـي بـزـاوـتـيـكـان و دروسـتـكـردـنـي جـوـي كـورـت و
 پـوخت .

7- النقل المكان (گـواسـتـنـيـوـي شـوـن) / نـاوـدـبـرـت بـدـي شـوـن و
 گـمـكـردـن بـ پـيـتـيـكـان و ئـاـوـگـيـري بـا بـيـتـيـكـان و دـيـارـدـيـكـي دـنـگـيـ
 و دـكـوـيـو نـا و شـيـكـيـكـ .

جـيـاـواـزي شـوـه زـارـهـكـان

شـوـهـزـارـهـكـان : دـيـارـدـهـيـهـيـكـي دـهـنـگـي نـا و كـمـهـيـه جـيـاـواـزـهـكـانن ،
 بـهـوـهـجـيـادـهـكـرـنـهـوـهـلـهـيـهـكـتـري كـهـزـيـاـتـر زـمـانـي دـايـكـيـان بـهـشـدـاري
 تـدـادـهـكـات ، ئـهـوـانـيـش بـهـچـهـنـد ئـيـكـيـهـكـ دـهـكـرـن لـهـوـانـه :
 يـيـگـاي يـهـكـم : لـيـكـيـنـهـوـي شـوـهـزـارـهـكـه و لـاـواـزـكـردـنـي پـيـت بـنـمـونـه
 ئـهـو دـهـنـگـانـهـي كـهـلـه سـوـي ئـادـهـم (قـوـگ) دـهـرـدـهـچـن يـان سـنـگ پـاشـان
 لـهـوـيـو بـهـرـچـهـكـهـي .

ئـيـكـاي دـوـوـهـم : جـيـكـيـرـكـردـنـي بـزـاوـتـنـي دـهـنـگـي پـيـتـهـكـه يـان وـشـهـكـه و
 كـيـتـايـيـهـكـهـي . ئـيـكـاي سـهـمـهـم : تـيـهـيـكـيـشـكـردـن لـهـ گـه زـارـهـكـان : ئـهـمـهـش
 ئـاسـانـكـاري دـهـكـات بـيـتـهـكـان يـان وـشـهـكـان .

هـهـرـيـهـكـهـلـهـم و شـانـه ئـهـرـكـيـان هـهـيـه لـهـگـوزـارـشـتـي دـهـنـگـيـدا و پـيـوـيـسـتي
 بـهـشـارـهـزـايـي زـمـان و دـهـنـگ هـهـيـه بـهـتـيـري و پـراـكـتـيـكي .
 هـهـيـوـسـتـي شـوـه زـارـهـكـان : الرـوم / ئـهـدـائـي بـزـاوـت لـاـواـزـدـهـكـرـت و
 بـيـسـتـن نـزـيـكـ دـهـكـرـنـهـوـه لـهـوـاتا . الـاشـمـام / ئـامـاـژـه بـيـبـزـاوـتـهـكـه دـهـكـات
 لـهـ وـهـسـتـانـي جـوـيـهـدا بـهـيـي لـيـوـهـكـانـهـوـه بـهـبـي ئـهـوـي دـهـنـگـي لـيـوـه
 دـهـرـيـچـت .

كۆتایی :

لە ئە نجامی ئەم خوێندنەوە و خراپەدا دەگەینە ئەو باوەڕەئێ كە دەنگ وەك (زانست) لە ووی (تیار) یان (پراكتیک) كە مەترخەمی و بـاکی زارمان ھەیە و تاكو ئێستا بە چارەسەر نەكراوی ماونەتەو و لەم وێوە ھەوێ چەند مامستایەكی گەورەئێ وەك (ئەحمەد سالار) لە بیرناكردن كە لە بواری دەنگسازي و دەم و دوودا كاری گرنگ و کاریگەریان ئە نجام داوە .

باز محەمەد جازا

پەرەمکردنی دەنگ لە شا نەدا
ھەكارو دیاردەكانی . . .

محمّد جازا

رانا نیکی کتیبی " التطور الصوتی فی اللفاظ ، اسبابه وظواهره "

نووسینی : دکتور محمود عکاشه

پرھمی : دارالنشر للجامعات ، 2009

انانی : بازار محمّد جازا

سالی : 2021

(بشی یکم)

پیشگی :

دنگ لّشان دا با بتکی گرنگ ومژووی ، بتنها پیویست نیی
برژگاری ئمر و ئم کاتی قسی لّبار و دکن ، لّبرئوی
میراتکی فراوان هی و شان لّکوردستان بشداری تدا نّکردو
لّووی میتدی و مژووی و دام زرانند و ، کوات گرنگ هی و
سرتاییدکانمان بخیندگ بزیادکردن و فراوانکردنی ئو
پانتایید گرنگی شان ک نیمچ بتا و خای . .

لّپیشگی کتیبی " التگورالصوتی فی اللفاج ، اسبابه وظواهره " ،
نووسر باسی توژیند و کاتی دکات لّباری پرر سندی دنگی
ک لّدوای دا گش سندی زمان و گواستند و ئو بندمایان دن ک
زربك لّتوژران دستان ببردو یاخود لّکاتی نواندا نزیکیان
کردو و ت و لّ (دنگ ، وش) ، هروها نووسر باسی ئو
هکاران دکات لّگ کاریگریکانیان لّگینی دنگ س نکان
ب قناغی گ انکاری و جب جکردنی د رچ و شوینی پکها تنیان
ک بشو زاری پرر س ندوویان د بند دنگی زمانوانی و لّ و
ب باتی توژیند و و پاشما و کانی لّ ناو پرر سی دم و وو بژان و
بوونی دنگی شان یی ک دچند ناو گشی بینا کردنی دنگ کانیان
ک وش و پیت لاواز یان سواو و س دراو کانیان .

بشی یکم :

أ / پرر سندی جو دنگی کان :

ئوی لّباری پرر سندی جو کان و زانراو و ویداو
لّگ انکاریکاندا ، ئودنگانن ک لّ ه ندك بژری دم و دوو و
بینا کراون و کو ا ناو کان بگشتی و ا ناوی نیشان و پیتکاندا ک
ئم گش کردن دنگی : گینی دنگی ب دنگی کی تر بکاریگری
د ره ندر ک نزیک لّ سیف تکانی ئودنگانی ک دکن و قناغکانی

زَمَنَ نَوَّ و قَسَمَ كَرشَعُورِي پَنَّاكَات لَدَنگيدا ، لَبَرئَوِي دَكَّوَتَمَ
قَنَّاغِي زَمَنِي چاوَدَرِدا و دَنگَكِي دَنگَكِيَت ، دِيكَات بَدَنگَكِي
تَر ، لَبَرئَوِي سَايَكِي پَوَانِي گَسْتيدا كَم قَسَمَكِر بَكاري دَهَنَت
، بَبَرئَوِي هَكاري ووداني ئَو دَنگَكِي و بَنجِينَكِي بزانَت
لَبَشَوَنَدَا .

لَبَجَنگَكِي هَمَمَ لَببِستني دَنگيدا ، پَرَسَنَدَن وونادات كَم بيسَر
تووشِي خَمَ پَپَاوِي دَنگَكِي تَرَدَكَن هاوشَوِي ئَوِي لَبَزماندايَمَ ،
ئَاوازو لاوازكِرَدَن و پاشان پَرَسَنَدَنَكِي لَبَرَساي دَنگَكِي
گَسْتِيَدَا ، كَمَلَوَانِيَمَ لَبَكدانَوِي ئَوِي بَبَكِرَت كَم لَبَبَرئَوِي
هَكاري كَانِي گَشَسَنَدَنِي دَنگِي كَم تَحَكوم بَم و كَارلَك دَكات لَبَنَوَان
دَنگَكِي لَببَكچووَكَن لَببَرَفَرمانس و لاسا باري بَبَران و دَم و دوودا
، پَرَسَنَدَنِي زمان نيشانَمَ لَب قَنَّاغَمَ ژووِيَدَنِي دَقَكَن و
فَرَهَنگَكَن و شَوَزارو گوتَمَ كاريگَرُو دروشمَكَن و پاشان لَبناو
ئَو گَشَسَنَدَنَدَا لَبگوتاري هاوچَرخدا دَواي ئَو گَشَمَ كَرَدَنِي
دياردَكَن و سَاكَانِي زمان و خَوَنَدَنَوِي كَم حوكمي دَكَن .

ب/ هَكاري كَانِي پَرَسَنَدَنِي دَنگ ودياردَكَانِي :

هَكاريگَرَلَك هَمَن ، بَشَداري دَكَن لَب پَرَسَنَدَنِي دَنگَكَا نَدَا كَم تَاكو
ئَسْتاش كاريگَرِييان ماوَمَ و ئَو گَشَمَ كَرَدَن بَهَمَزَمَان
زِيندووَكَانِي گوتاري رَبَرانَو و كَارلَكِي كَم مَپَايَتِي و رَشَنبيري و
ژياريَدَا كَم لَبَرِدا هَكاري زَمَانَوَانِيَمَ بَشَداري دَكات لَب
پَرَسَنَدَنِي دَنگيدا ، بَبَكِي يَنِي دَنگِي لَبنَواندَاو جياوازي كَرَدَن لَب
سَوَانَدَن و هَمَمَ شَانَدَنَو و لاوازكِرَدَن و تَمَكَكِرَدَن و اَهَاتَن و
كَارلَكِي زامَانَمَ بِيَانِيَمَ كَان ، لَب گَمَمَ هَكاري هَمَمَ واسراوَكَن
بَبَكَمَمَ گَمَمَ و سَمَرَدَمَ و ژيَارو رَشَنبيريَمَ و كَشَوَزارَمَ كَانِيان و
گَمَمَ نَرَمَ كَم مَلَايَمَ تِيَمَ كَانِيان و ئاستَمَ كَانِيان لَبناو سِيستمِي دِينِي و
كَم مَپَايَتيدا .

لَبَبَرئَوِي نووسَمَ چَمَد هَكاري كِي كاريگَر دَخَاتَمَ سَمَر زمان ،
لَبَرِدا بَبَكورتِي چَمَد خَاكَم دَسْتَنيشان دَكَمِيَن بَم مَجَرِي خوارَوِي :
يَمَمَ / ابدال الاصوات - گَمَمِي يَنِي دَنگَكَن :

الابدال " گَمَمِي يَن " : زاراوِيَمَ كِي وشَمَ سازِيَمَ ، گَمَمِي يَن دَكات لَب
دَنگَكَا نَدَا هَمَمَ رَوَمَ هَا زاراوِيَمَ كِي دَنگِيَشَمَ ، گَمَمِي يَن لَب دَنگيدا
دَكَمَمَ و تَمَمَ لَقَمَمَ و لَبناو زانستِي وشَمَ سازيدا كَم دَنگَكَن دَكَمَمَ
مَادِي تَوَمَمَ ژِينَدَنَوِي بُونيادي لَب بَبَرئَو دَم و دوودا كَم دَنگَكَن
بَنجِينَدَنَوِي بُونيادَمَ .

گَمَمِي يَن و كَو زاراوِيَمَ كِي سَمَرَبَمَخَمَ : بَرِيَتِيَمَ لَب گَمَمِي يَنِي دَنگَكَم

بـډـنـگـکـی تر ، دابـزینی بابـتـو لـووی مـژوویډـو پـا بـندی شوـنـد ، کـمـمـمـم لـگـډ بـډـو دـم و دوو دـکـات بـنـمـونـی ئا استـی ئـو شوـنـد ی کـدـبـتـ دـی دـنـگـکـ و ئـم گـډـیـنـد بـگـشـی لـپـتـ نـخـشـکـانی زمانی عـرـبـیدا (ا ، و ، ی) و دـرـدـچـت کـ دـیـگـډـت و دـچـتـ ناو هـمـووپـتـکـانـو جـگـلـ پـتـ نـخـشـکـان و پـوـسـتـیشـی بـ ئـسـلـکـی نیـ وـکو لـزمانی کـنـدا هـبـوو ، کـئـمـیش لـدوو واژـی تر پـکـدـت کـبریتـن لـ :

أ / دـرـپـډـنـدراو : سنوپـونـیـکـی هـیـ و کارـکـی پـویـستی بـ (نـفـیر - هاوـتا) یـکـ هـیـ و دـچـتـ ناو دـی نـخـشـیـکـو .
ب / دـرـنـپـډـنـدراو : هـیـچ سنورو پـوانـیـکـی نیـ ، تـر نیـ ، لـوشـی ناوازـدا کـلـگـوـبـیـست بوون لـکـسـکـی عـرـبـو دـت واـتـ لـلـی گـوـچـکـو بیـسـتـو دـگـوازـتـو و دـگـډـت .
بـگـشـی سـ جـر گـډـیـن هـیـ :

یـکـم / گـډـیـنی ئـسـکـ : بـپـی کـتـایـی دـنـگـکـ دیاری دـکـرت و لـبـنـمـای وشـکـدایـ . دووـم / گـډـیـن بـزیادکردن : گـډـیـنی دـنـگـکـ بـډـنـگـکـی تر کـزیاتـر بـت لـئـسـکـی . سـهـم / گـډـیـن بـ جـگـرتـنـو : دـنـگـکـ دـبـتـ جـگـرـووی دـنـگـکـی تر لـوشـکـدا و بـمـش گـډـیـن پـکـدـت .

” ماویـتی ... ”

گـډـانـو لـ فـنـتـازیاو بـ کـتـوار(واقع) و لـکـدا نـو یـکـی تـیـری . لـکـډـیـنـوی : بـبـاز مـمـد جـزا

گـډـانـو لـ بـ فـنـتـازیاو بـ کـتـوار(واقع)
(خوـنـدـنـو یـکـ بـ چـمـکـی گـډـانـو لـدـقی ، لـنـو ماسایـکـانـدا
” لـگـډـانـو بـ ئـفـریـقا ” ی پـشـواکاکـی)
نـووسـر : پـشـواکاکـی

بـرواری بـا و بوونـا و 25/9/2019
بـا و کـر و : ما پـی کولتور مـگـزین
www. Cultureproject.org.uk
لـکـیـنـا و : بـاز مـمـد جـرا

سـر تا :

شاعیر مـر قـکی کـسم پـلیتی، خا و نی مـعریف و جیها نبینی و
تـگـیشتنی خـی تی بـ واقع و سروشت وکـر سـت و ئامـاز فیکریـکانی
خـی ، هـز لـ گـان و دـزینـا و مـشق و دـخ جیاوازـکانی
وـرد گـرت و دـشـت زیاتریش لـ بار ی ئـم کـس گـیـد یـو وـتـر
بـم ئا یا استیـک بـ هـمووان وکـ یـک زانراو ؟ گـرتی ئـم
دـز لـ و دایـ کـ بـ شـک لـ بـهر داران و خا و نی کـسایـتی و خا و نی
پـگـکانی ناو بوار کـش خـیان لـم پرسیار لادـدن !! تاوای لـدـت
کـسمان دـست نـکـوت پرسیار کانی خـمانی لـبـکـین و بـرهـمـا ژد و
کـچ و کـانـیـشمان لـ یـکـتر بـجیا بکاتـو ، لـ بـرئـو و ئـم
لـکـلـنـا و یـ ئـو مافـ دـدات بـخـی کـ بـ بـر پرسیار تیـو و کار
لـگـ ئـو میتـدـا دـکات و بـ بـچوونی ئـم کارکردن ، کـشـی ”
مامـلـی گـانـا و و فـنتازیا و کـتوار ” کـشـی کی میتـدی و فکری
و مـعریفـو دـبـت یـکـلـبـکـتـو .

دقی وای (لـنـو ماسایـکاندا “لـگـانـا و مـ بـ ئـفریقا ” ی
پـشـواکـکی) ، یـکـکـ لـو نووسـینا نی کـد بـت بـژدی
بخوـندر تـو و بـ پـویستی دـزانم لـ وانگـیـکی و سـفی و دوور لـ
پـا هـدان - مدح - یان دژ - چد - کاری لـ سـربـکـم .

لـگـ ئـو وای ئـم دـقـ وای بـچـنـدین شـو و میتـدو بـرنامـی
جیاواز دـخوـندر تـو و رـا فـد کـرت ، دـتواندـرت وکـو دـقـکی
شعری و هـگـری زناک و خواز و واتا شعریـکانیش بـت چونکـ هـمو
بـرهـمـک دـخواز تـچـند کـسـک لـ پـسـیـجیاواز کان ئیشی تـدایـکـن
، تاکو بـوردی بـناو هـمو بـش و پـکـهاتـکانیدا اـبـگـن و گـرنگـیش
ئـم پـسـپـیان لـ سـر تـا و دـسـتـپـکی کارکردنـا تاکو
کـتاسا تـکانی خوـندنـو و بـمـنـنـو وکـو بـشـک لـ بـرهـمـک ، ئـمـش
لـچـنـدین بـنی جیاوازدا باسـمـکردو و لـر شـدا جـختی لـدـکـمـو
ئـو یـ ئـم کار بـ تا کـ کـسـک کـمـک ئا و ز و قورسـو و ئـمـی منیش
دـیکـم جـر کـ لـ ” اجحاف - مافـخـری ” لـ بـرئـو و ، تـا ئـو جـیـی
دـتوانم سنووری قسـکردنم بـرتـسـک دـکـمـو و فراوان و گشتگیر
نادوـم و لـنـوان سـزارا و دـا دـز کـم بـیان دـکـم ، بـمـام ئـو وای
گـرنگـ لـر دـا قسـی لـ سـر بـکـم جیاکاری نـوان ” گـانـا و
لـفـنتازیا و بـکـتوار ” کـ وکـو کـشـ دـخوـنـمـو و یـکـای

دېکمه‌وو دواتر هېمان پېلوۍ تيری دېه‌نم بو تېواوی
پکېه‌نږکاني دقېکې پېدخوښم‌وو هېوېددم اڅی بکېم ،
چونکې دق دېرېښه له زياد بوونی نارزووی مېکيانې مرځ
بېگېان بې دواي قېل‌قېدا کې پانتايي‌کي کړاو و هاوبېش
بېداه‌ناني بېکېم و جختکردن‌وو يې له برينه کېنکې له دې
بوندا . بېام له‌گډې ئوېشدا لېسېر دېمکدا دژين ، ناسنام‌کان
ناوونن يان لاني کېم ئاښ و زېرېي جارې کانيش ناديدن ،
له‌برن‌وو ئېم دزې سېر لېگې دځم و بېکېشې دېکېم .

پوختې:

ئېم له‌کې له‌نږوېي بېش‌ووېي کې گشتي، پشې بېستوو بېدووجېر
تېگېشتن، کې هېريکېيان تايېتم‌ندی و گړنگي ځېيان هېي و نابېت
فېرامېش بکړېان و گړنگې و پويستی بېووردکاري زياترې :
بېکېم :

ئېو تېگېشتنې لېسېرچاو و نووسينکاني سايت و کتېب و گېفارو
ماپېو و...هتد بېره‌م هاوون ،
دووېم :

ئېوسېرچاوانې کې پېيوستن بېخوښدن‌وو هېندکيان مېعريفې کېسي
له‌کېوېو هېندکيان " شژرات - پېشک " ي بېره‌مکې و له‌کېي
خويندنه‌وو کې کاريگېريکې دېخوښين‌وو ، بېگشتي ئېم
له‌کېين‌ووېي پکهاوېو له :

بېشي بېکېم : ناساندنکې سېر تايي بېچېمکېکاني " گېان‌وو و
فېنتازياو کېتوار " له‌دېدا و تېگېشتنکې ميتېدي بې بېره‌مکې .
له‌بېشي دووېمدا : گېان‌وو له فېنتازياو بې کېتوار(واقع) و
له‌کدان‌ووېي کې تيرې.

ئېنجام : ئېم له‌کېين‌ووېي لېچېند خاښکدا پېشکېش دېکېم .
کېتايي : تايېت دېکېم بېو ساخکردن‌وي تيرېيانې بېره‌مکې .
پاشان کېتايي بې له‌کېين‌ووېي دېه‌نم و ليستی سېرچاو و
پېاوېزکانيش دځم مې وو له‌گډې ليستی سېرچاو‌کان .

بېشي بېکېم :

چېمکېکاني (گېان‌وو و فېنتازياو کېتوار) :

زېرېي ئېوانې له‌ناو ميتېددا کاريان کردوو يان شارېزايي‌کي
تيرې و پراکتيان هېي بېئااستې نزيک له‌يکتريان دادنېن و
له‌ووې مېعريفېو پاشخاني ئېدېي کوردي کېمترينجار قسېيان
له‌بارو کردوو و دېکېن يان له‌يان تېکېدېت و بېئاساني
له‌يکتريان بېجاناکرېت‌وو ، جابېئوي له‌وو هېوې مېنه‌جي و فکري

بہ دووربین ، سہرے تا لہ پناسہ کردنہ وی چہ مکہ کا نہو دہستہ دہکین و دہپرسم : گہانہو چہ؟ فہنتازیا چہ؟ کتوار چہ؟

* گہانہو چہ؟

بہئو وی بتوانین پناسہ وی ئم چہ مکہ بکین دہت بزائین ، گہانہو کا تہک واتا دادت بہدستہو کہ بزائین لہدنیای ئمہدا ، ئم چہ مکہ کاری پہنہکراوہو کاری لہسہر نہکراوہو ، وکو باسل أبو حمد دہت : ” گہانہو بہ.. ” بہنمونہ گہانہو بہ ووداوہک یان مہژووہک یان بہسہرہات و کارساتہک لہ دہزی سہربہستی و چہ مکہکان لہگشتگیری و ئیستبداد و سیستمی چہ مکہ ہہک لہراوہکان و بارزکردنی دہستہواژہکانی پہشوو ” گہانہو وی ہاوسہنگی ” (www.alnayan.ae) ہہروہکو دارا عہداللہ دہت : گہانہو (ہاوپہتہی گہانہو وی مانہو وی قہیرانہگہورہکانی ہہہ) (www.alaraby.co.uk) چہمکی گہانہو پہیوہستہ بہ کہسی گہہیدہو ، لہکوہہ؟ تابتوانین واتاکہ دیاری بکین بہنمونہ گہانہو لہشوہنہکی دیاریکراودا واتاہیہکی ہہہو گہر گواستمانہو بہجہگہہکی تر و شوہنہکی تر واتاکہ و پناسہکہشی دہگہرت ، لہپہیوہست بہم ناونیشانہو دہت بزائین : ” لہدہقی ، لہنہو ماساہیہکاندا ” لہگہانہو بہم بہ ئہفریقا ” ی پہشوہواکاکی) ئایا گہاوہتہو؟ یان دہگہہتہو؟ کواتہ گہانہو لہرہدا بریتی دہت لہ گہانہو لہجوگرافیاہکی گریمانہکراوی نووسہرو پشت بہستوو بہ فہنتازیاو خہیا کواتہ بہئو وی بتوانین لہہرکارہنہانی ئم چہ مکہدا تہندروست بین پہویستمان بہوہیہ بزائین واتاہی گہانہو بہواتاہی بہینی سنوورہکانی خہیا و وہناکردنی خہیاہی شاعیر نہک گہانہو بہ جوگرافیاہکی بہرتہسک و تہنگہہر ، بہکاردہنم .

▪ فہنتازیا چہ؟

یہکک لہچہ مکہ بہکارہاتووہکانی ناو ژیانہی ئہدہب ، لہزہربہی زمانہکاندا . بہہام مامہہہی نہزانانہو خراپی لہگہہدا کراوہ لہرہدا ہہوہدہم ئمہ رہک بکہمہو ” فہنتازیا لہبارہی واقعہی ژیانہیہی لہروئیاہکی نامہئلوفہو ” (www.wikipidia.org) وشہی فہنتازیا ” fantasia ” و فانتازی ” fantasy ” جہرہکی ئہدہبیہ لہسیحرو شہحوہزہو ئہوانہی تر کہ خہرقی شتہکان دہکہن لہسروشدا وکو تہوخمہکی بندہتہی لہ پلہت و گہانہوہدا ” (www.io.hsoub.com) ت.ی. آپتر لہکتہبی ” ادب الفنتازیا ” دا

کە ساڵی 1982 بەـئـاوی کـردووـتـوـو زاراوی "الفنتازیا" لـئـئـدـب و گـرـنـگـی بـدـسـتـهـنـانـی لـکـاری داھـنـرـانـدا پـشـتی بـسـتـوـو بـ"بـا بـت" ی سـرـکـی ، ئـپـتـر بـاسـی لـو شـکـرـدـوـو کـ "و کو باو ووداو کانێ دێک و نێ جیهانی گێشگیر لـجـیـهـانـی خـمـان لـ کات و شوێن ، یان کاری مـژـووی و خـیاـی و ئـمـزـی " (أپتر : 1989 و 10) لـمـوـو دـگـمـ ئـوـی بـمـ : فـنـتـازـیا لـرـدا و بـپـی خـوـنـدـنـوـی مـن بـرـیتـی دـبـت لـ : دـقـکـ کـ پـکـهـاتـکـانـی لـو و بـرـکـی ناواقعی و پـشـت بـسـتـوـوبـ با بـت و لـدـرـوـی کات و شوێن خـی بـیـان دـکـات و لـدـیدـیـگـایـکـی نامـئـلـوـفـو جـرـکـ لـجـادـوـو مـان لـدـکـات و لـناو سـرـوـشـتی خـیدا ، ئاو زانمان دـکـات .

• کـتـوـار چـیـیـ؟

لـگـمـ ئـوـی سـرـچـاوـی زـرـمـان هـیـ بـزـمـانی کوردی و دـتـوانـم بـمـ زـرـتـرـین و و بـری دنیای ئـمـی گـرتـوـو تـوـو بـمـ گـرـنـگـ هـنـدـکـ پـنـاسـ لـرـدا دابنـیـن و دووبارـیـان بـکـیـنـوـو لـوانـ : " واقع ، وقـوع " لـزـمـانی عـرـبـیدا ناوی بـکـرـ ، بـدـسـتـهـنـانـی اسـسـتـیـکـی پـچـوانـی خـیاـ (www.arabdict.com) واقع یان واقعی یان ریا لزم دـکـات : " حـا تـی بـیـنـیـیـی واقع بـوشـوـیـی کـهـیـ " (پـیـرـبـا : 2004، 85) کـمال میراودلی دـبـت : " .. یـالـیـزم پـرـ پـ دانـکـی گـرـنـگـی رـمـانـسـیـزم بوو .. بـزـاری و نا حـتـی و قـ بوونـوـی رـمـانـسـکـان لـ کـمـمـی سـرـما یـداری گـرـا بـ ناوـرـکـکـی پـشـکـوـتـوـتر ، لـفـرـمـکـی بـا بـت و هـمـن و ئـوانـگـیـکـی و ردوو دووربـیـندا . " (میراودلی : 1979، 277) . مـن ئـو و پـنـاسـیـی جـبـجـد کـم لـم لـکـکـیـنـوـیـدا کـکـنـگـانـوـی سـرـچـاوـکـانـ کـئـا مـاژـیـان بـکـراو بـریتـی لـ : بـدـسـتـهـتـوـو یـکـی دـرـوـی خـیا و بـیـنـیـتـی بـو جـرـی کـهـیـ لـفـرـمـکـی پـشـکـوـتـوـتر لـو ی پـشـخـی کـهـیـبوو .

بـشـی دوو م :

گـمـانـوـو لـ فـنـتـازـیا و بـ کـتـوـار (واقع) و لـکـدانـوـیـکـی تـیـری . دـقی وایا ، ژانـرـکـی ئـدـبـیـی و پـگـیـیـکـی گـرـنـگـی هـیـ لـ ئـدـبـیـی هاوچـخـدا و بـرـدـوام بـرـ و هـکـشـان و مـلـمـلانـ دـچـت لـگـمـ زانـسـتـکـان و فـلـسـفـا دا و دروست بووی ئـپـکـ (چاخ) ی خـیـتـی هـر بـویش کاریگـرـ ، و کو رـلان بـارت دـبـی : " ئـدـب کـتـواریـی ، واتـی درـوـشـاو ی ئـو کـتـواریـی ، کـبـبـگـای خـی مـامـمـ لـگـمـ مـعـرـیـفـدا دـکـات " (محـمـد جـزا ، ژمارـ : 3662، 2011) بـپـی ئـو هـلـومـرـج و

سوورای لائوو بـخـم شاد بـکـمـو " (هـمـان سـرچـاوـی پـشـووتر) لـلـو
 نـگـی سـوورـو یـ گـشتـکـی هاوشـو دـکـات بـبـیرکـردنـو و
 ماسایـکـو و دـپـرسـت : "ئاخـ ئـمـ خـمـین یان نـتـو ، ... " (هـمـان
 سـرچـاوـ) ئـمـ ئـو گـرـیـیـ بـکـردینـو کـشـی "خـ و نـتـو دوو
 بـتـی سوسـیـلـژیاـی سیاسـتـن وچـ نـدین خـوـنـدنـو لـخـدـگـرن ئـمـش
 بـدـر نیـ لـ ژـر خانـی مـعـریفـی و زانستی نووسـر کـدـیـو و تـ لـلـو
 ئـوزانستـی هـیـتـی پـمـان بـتـ : گومان و بـیرکـردنـو کـانم ،
 دـبـمـو و ناودـق و سـرلـنـو هاوتـای دـکـمـو لـگـمـ ماسایـکـان .
 " بـمـ وشـکـ سـایـ اها توون ، پزیشکانی دنیا پشتیان کردـتـ ئـر
 ، هـمـووشیان چاویان بـیـو تـ گـیـ ئـر ، ... " (هـمـان سـرچـاو)
 بـ کـشـ کردنی وداو وکـ کـلتورکـ نـبـتـ بـشـکی زیندو دانـبـاو
 لـ ژیا نی رـشـبـیری ئـمـ و زـر بـ کـمـی و تا اـدـی نـبـون هـیـچـی
 لـسـر نـوتـراو و نـکـراو ، بـیـ ئـسان نیـ نووسـرکـ بـتـ و
 بمانباتـو بـ رـچـکـ و دروستکردنی لـدوانی رـسـن لـو بارـیـو ،
 چونکـ دـبـتـ مـرـقـ دـرکـ بـو بکات ، ئـو شعور لـلـای خـی دروست
 بکات ، کـ کـشـیـکـ و قـیران بـدوای خـیدا دـهـنـتـ !! ئـگـر بـمـ
 شـو یـ بـمـنـتـو . هـبـتـ ئـمـش کاتـکـ دـتـ بـرچـاو کـلـ مانا
 سایکـلـژییـکـی دوور بـخـینـو و دایما مین لـی ، بـ مانایـکی تر
 مـبـستـ لـ کـشـ گـرانـو یـ ، بـ پرسـ بـنـر تـی و سـرکـیـکـان
 بـگشتی و دـقـی ئـدـبی بـتـایبـتـی ، کـ لـر دا مـبـستـمان لـ پرسـ
 سـرکـیـکانی "دـق / مـرـقـ" وکـو ئـدـب و دـستـپـکردنی چـو پـری
 گفتوگـکان لـسـر دـی بـتـکان کـ خودی ، کـشـ" یـ واتـ کاتـکـ کـ
 ئیمـ دـزانین "کـشـ" مانایـکی جـاواز لـ مانا باو
 سایکـلـژییـکـان لـخـ دـگـرت ، خـ بـخـ لـ"ئاژاو"جـا دـتـو و
 پرسـیاری رـسـن و دروست لـ دایکـ دـبن . جوگرافیا یـکی فـرامـشـکـراو
 بـمـ زمانـکی فـنـتـازی و بـکـر رـستـیـکی واقعی و گـشتـکی
 دوورمـوداو گـانـو یـکـ کـهـمـیشـ لـر و لـم زـمـینـو لـسـر ئـم
 بستـ زـمـینـدا هـمـیشـ ئامادـ کـچی بـردـوام واقع جـلانـ دـکـات
 لـنـوان ئـر و ئـو یـ زـمـین و کیشور دـبـتـ فـنـتـازیا تـائـو
 اـدـی یـ گـزی مـرـقـ تـواو مـریـی و هاوخـم و هاودـزو هاوکـشـ
 دـبـنـو لـکـر رـستـی فیزیکی و سوودخوازیـکانـدا کـ تـکـمـلـیـکـ
 لـکـشـی کورد بوون و ئـفریقـی بوون و لـپـشـ هـمـووشیانـدا مـرـقـ بوون

کـواتـ کـ باس لـ کـشـی نووسین دـکـین بـگشتی مـبـستـمان ، لـو
 باس و خواسانـی کـ پـیـو سـتـ بـ ژینالـژیا یـ ژانرکـ و کـو ئـدـب
 و بـستـنـو یـ بـتـامان و تـفـکرینی وجودی و فـلسـفی و بون و
 نـبـونـو و لـئاستیکی تریشیدا خـراپ بون و کـوتـنـ قـیرانی

ئەدەبىيەت و لەر دا كىشەك گەورە دەبەت بە مانا گەورەكە و باسەكە
هەستىار دەكات، واتا كىشەى بون و نەبونی ئەم دەقە وەكو ژانرەكى
ئەدەبى دروست دەبەت، بە دیویكى تردا نەبینى وەكو كەشە و بايەخ
پەندەدان و پشت گەو خستنى دەبەتە بەشەكى تری گەرتەكە و بەهەردوو
كىشيان بەدوای خەياندا قەيران دەهەنن، نەك ئەو تەگەشتە سواوەى
كە مەسەلەى فرەشتەن و ئەزىزەر كەرنەى لەلايەن كەمەلەك خەكە
نەشارەزاو بەكەنە پەوەر بە "كىشە" و بگەرە "كىشە" مانای فراوانتر و
قوتەر و گەورەترى هەيە و لەبەنجەشدا بە مەشت و مەى فەلسەفى
گونجاو ترە وەك مانا بازارەى و باوەكەى.....

بەيە لەرەو دەبەت بەگەبەندەو بە سەرەكەيەكەى نووسەين، لە
ووى بنیات و لە جەهانى مەديرنەدا و خويندەو وەكو "دەكتەرينەكى-
عەقیدە" يەكە شایان بەخوەقاندەنى فەم و شىوازی جەراوەجەر. یان بە
مانایەكى تر بەخويندەو وەكى كىشەكان دەتوانەن لەكدانەو وەكى دروست بە
دەق بەكەين، واتە كاتەك نووسەين بەگەشتى دەبەتە كەشە و ئاوس دەبەت
بە يەكەكانى فەلسەفە و تەكنەكە و مەژوو...هتە. ئەو مانا
راستەقەندەكانى دەردەكەون و خوەندەو وەيش دەبەتە دەرخەرى ئەو لایەن
و نەهەنە شاراوانەى دەق و گەشتە هەناوى داھەنان- لەرەو پرسەكە
بەرە و شوەن و بەبەتە دەوات، كاكەيە دەنووسەت :

"منیش گوتە :

ژنە عاریفەكى دراوسەمان ، دوای دوو دەيە :

بە پارووە نانەك ، تەسبیحەكەى فرەشتە ،
كە پەبوو لەیادگارى زىكەر !" (هەمان سەرچاوە)

یەكەكە لە دروشمەكانى (جەرچ باتای) ئەو بو كە دەيگوت: "پەسەند
كەرنە ژيان تا سەرە مەرگ " (ئەحمەدى ، 2005، ل125)

ئەگەر لەم رەستەيەو بەجەنەو ناو دەق ، ئەو دەبینە هەبەژاردەنى
بەبەتەكە خەى كەشەيە لەسەر ئاستە (نەتەو وەي و تاكە كەسى) ، لە
ئاستە نەتەو وەيەكەیدا، كەشەى خەباتى نەتەو وەيەكە بە دیار دەخەت،
كە بەدرەزای سەدەيەكە و هەتا ئەستایشى لەگەدا بەت، كەشەى
پەسەندە كەرنە ژيان خەيەتى ، لەم ئاستەیدا دوودەيە دەبەتە (خەم
) خەمەكى وجودى و قورس و خەيە لە مانا سايەكە لەژێرەكەى، وەكو ئەدەب
هەبەگە پەسەند كەرنە خەمەكانى بوون خەيەتى ، كە لە ئەستادا
چەندان بەبەتە گەنگ و نیشتمانى هەن فەرامەش كراون و پەراوەز
كەوتەون، هەروەكو چەن (باتای) وتویەتى : " ئەدەبیات یە هەموو شتەكە
یا هیچ. " (هەمان سەرچاوە ل137) ئەدەب كە دەمانخاتە سەر كەكەكەى
(بوون) وەكو بەبەتەكى گەنگ و پە لە بەرپەرسىارەتى، لەم كاتەدا
نووسەين دەبەتە نمونەيەكى بەرجەستەي پە لە كەشە و لە لایەكى
تەرشەو یەكانى نەتەو وە (خەم) ی نوسەر لەرەدا دوبرە زیندوو

کردن و و بـرز اـگرتنی ئ و کـسایـتیـ یا نـیـ کـلـمـژووی دوورو
نزیکی ئـمـدا تـکـکـ بوون و بـ بـرگـکی داپـشـراو بـ ئـفسـانـو
داستان و هونـریـانـو ئـدـبیـانـ نووسراونـتـو .

(کـشـ) لـم دـقـدا وـکو (بابـت) جیاواز لـ (ئایدیا) کانی نوـسـر
وـکو (کـشـ) ، بـمـام لـ هـمان کاتیشدا یـکانگیـرو هاو مانا لـمـووی
فـلسـفیـو ، بـمـام لـ وویـکی ترـو زیندوویی و بـها داری خـی
دـگـیـنـت هـروـکو چـن چـندان نمونـی زیندوو هـن لـ نهـنی ئـم
سروشـتـ تایـبـتـی ناو دـقـو سـرچـاو دـگـرن ، لـرـدایـ کـ
مـدـرنیزم پاساوی خـی لـ دابـانی مـژوویـو بـدـست دـنـت کـتـک
لـ دابـان تـدـفـکرـت نازانـت لـ اـقـی خـی بـ مـژوو ، خـی دـرـبـاز
بکات ، تـدـگـیـن ئـم نووسینـ بـ مانای (کـشـ) سـر بـساتی دروست
بونی فـنـتـازیا خـی و زادی ئ و ساتـیـ کـ بـر و ووی ئاراستـی
گونجـاوی خـی دـوـوات کـکـتـوار (واقع) و ، لـوـو نووسـ
ردـگـرـتـو بـناو ئ و جوگرافیا یـی کاری تـدا کردوو و دـنووسـت :
“ ئـم سـفـرـم درـژـ دـکـشـیت ، نازانـم لـکوـدا هـناسـ
دـمـوـستـنـت ، دـمـم تـا تـروسکایـی مـرـفـایـتی بـینـم ، دـمـم تـازمان
و شـیـعـر بـر و شوـنـکی دیکـ بـرم . شـیـعـر / / پـی گـوتم : بـگـو
نـو ئـفـریقـا و قـوـتـر بدو ، تـانـامـی / خـیا / واقع / هـقیـقـت و
دونیا ی کـنـ خـی دوـنـ ... لـ بـرگـکی دیکـی شـیـعـری ئـمـدا بدو ” .
(هـمان سـرچـاو)

مـبـسـتمـ ئـم بـژـیـ بـبـسـتمـو بـ چـمـکـ بـکارها تووـکانی بـشی
یـکـمـم کـوـکـ کـشـ لـی دواوم ئـم بـشی کـتـایی (لـدـقی ، لـنـو
ماسایـیـکانـدا “ لـگـگـانـوـم بـ ئـفـریقـا ” ی پـشـواکـکی) ، زـر
جوان کـشـکان دـبـاتـو سـر خودی شـتـکان ئـگـر کـمـک وـنـتر بدوـم
(کـشـ) دـبـاتـو بـ خودی ئـدـب و سـنـنـایـتی و دوورـلـ جوگرافیا
بـنـیـشـتمان ولـرـدا هوشیاری گـگـانـوـیـ بـ دـزینـوی دـگـمـکانی
نوسین و بـ (دـکـترین – حقیقـت) کردنیان و بردن و فـانـدن یان بـ
ناو یـکـیـگـیـگـورـتر کـ خـمی (نـیـشـتمان و نـتـو) ی .

ئـمـیـ ئـو هوشیارییـی کـ (کـشـ) دروست کـریـتی و بـ تـنـها کـشـش
دـتـوانـت ئـو ناسنامـیـ بـبـخـش و نوـسـر بـ فـربـوون و فـرـکردن لـ
اـبـردوـو ، ئـو خـمـم پـخـش دـکـتـو کـ خـریکـ لـ یادـوـریـانـدا
کـا دـبـتـو یان خـریکـ و و لـ نـمان دـکـات ، واتـ لـ ساتی
خوـنـدـنـو و تـفـکرینـکانی نوـسـر و بـر و زیاد کردنی پـژارـ دـچـین
، چونکـ لـ یـکـ کـتـدا (نوـسـر) فـربـو و (فـریش) دـکـات کـسـک
فـربـوونی تـا ق دابـ چ باکی بـ پـژارـ هـیـ یان چی لـ خـم بکات
بـ مانایـکی تر بـ خوـنـدنـوی ئـم دـقـ (فـربـوون) زیاد دـبـت و
پـژارـ و خـمـکـانـیش گـورـ دـبن و زیاد دـکـن و بـ پـچـوانـشـو

است .

نجام :

دوای ئووی بـ دووبـش و بـشوویـکی چـ ، ئوومان دـرخت کـدقی وای لـدقی ، لـنو ماسایـکاندا “لـگـانـوـم بـ ئـفریقا ” ی بـشـواکاکـی) چـندین بابـتی هـستیارو وای بـشکـشکردوو بـچـند خاـکـی ئـو ئـنجامانـی پـی گـیشتم بریتین لـ :

1- نوـکردنـووی کـسایـتی / ئـم یـکـکـ لـو سیفاتانـی ، کـ هـر دـقـکی وای پـ دـناسرـتـو ، واتـ(کـساندنـی نووسـر و پاـوان بوون لـناو مـژوو و دووبارـ دروستکردنـووی لـ فـرمـکی ئـدبی دا ، دـبـتـ هـی سـرلـنوی دروستکردنـووی کـسایـتی ، کـبـمرـفـکی گـیـدـی کورد کـدـیـوـت زـمـن بـت و بگاتـ دـرـووی سنوورـدیاریکراوـ کان کـلـیـک کاتدا ئـرـوئـو زـمینـکن نیشتمانـی شاعیرن .

2- زیندووکردنـووی (زنجیرـ وووداو ،خـبات ، یان یـکـکـ لـچاخـکانی مـژوو) ، کـ لـم خاـشدا مـبـستی پـکاو ، واتـ فـناغـکی مـژووی ، کـهـم وووداو گـلـکی تیادایـو هـم باسی خـباتی نـتـو یـکـیش دـکات لـ فـرمـکی میتاـرـک دا .

3- دـقی وای کـلـناو مـژوودا کاردـکن بـجـرـک گـرانکارـی مـژوویـکان دـگـنـو ، کـ لـهـزی نووسـردا نـگ دـدـنـو و ناچارمان دـکات بـچاوـکی ترو بـجـرـکی تر دـق بخوـنینـو لـدـرـووی ناوچـگـرـتی و سـزو هـستی تاکـکـسیدا .

4- نووسـر و خـنـگرانی دـقی مـژووی لـبارـی ئـووی ، کـ لـهـر سـردـمـکی مـژووی دا کامـ وووداو گرنگترـ و کامـ وووداوی مـژووی گرنگی زیاترـ ، کـپـویستـ لـدـقدا هـبـت ، دـکـوـتـ سـرناستی هـبـژاردن و ریز بـندی لـوووداوو گـانـوـکاندا کـ ئـم دـقـخـی ئـوگرنگی و کاریگـریـ دـسـپـنـت .

5- هـروـها لـووی نووسینـو دـتوانـت ، چ سـردـمـیـکی بوـت بـنادیاری بیهـلـتـو . ئـم ش هـی زـر ، گرنگترین یان ئـوویـگـ لـدـرـووی توانا ووزـی مـرـفـوویـ . واتـ مـرـفـ بـوـها کارـکـریسـک بـژیانی خـی دـکات ، بـووی کـ هـموو شـتـک بـنووسین (کردـی نووسین) ناکـرت و بـ ئـمـش نووسـر پـنا دـباتـ بـر گرنگی و بایـخی وووداوـکان و ئـو وووداوانـی کـ نووسینـکی دـکـنـ شاکار و بـمـزنی دـیهـنـو . .

6- هـروـها گونجاوـ لـمامـکردن لـگـ مـژوودا لـدـرـووی کات و شوـن نووسـر مـژوویـکی تر تـماربکات .

کـتایی :

پەژار و خەمی نوسەر . کەسی نی و چ پەيوەندیکی سايکەلەژى ساتى پەكەو وەيان نابەستەتەو . بە هەندەى فەربون و خوەندنەو و ئەو مەژوو . كە تاكو ئەستا كەمترینى خەكى دوو دە و قەلەق كەردوو لە بواری دروستکاری و داھەناندا ، و كەمترین گومان لەو بواریدا گرتونیەتی و بە دەزینەو و حەقیقەتی ئەدەبی میلەتەك كە خەى فیدا دەكات و قوربانی دەدات و خوێن دەخەت و پەرسیار ناكات !!

(كەشە) ى نوسین لای كاكەیی ، خودی نی و ناچەتەو سەر پەژار دنیایی و ماددی و خەرا ئاگوزەرەكان بە قەدەر ئەو و دەست بەردنە بە پرسە سەرەكى و نەهەنى و فەلسەفی و وجودیەكان ، ئەمەش وا دەكات لای خوێنەر جەگیر بەت بە گواستەو لە خوەندنەو و بەشەو بە خوێندنەو و هەموو بەشەكانى كە چاوەڕێ دەكرەت ئەم نووسینە پەژەرەكى درەزخایەن و بەردەوام بەت .

لیستی سەرچاوە و پەڕاوێزەكان :
یەكەم / لیستی سەرچاوە و ئەلیكترۆنی :

1. www.alnayan.ae
 2. www.alaraby.co.uk
 3. www.wikipedia.org
 3. www.io.hsoub.com
 5. www.arabdict.com
 4. www.clutureproject.org.uk
- دووەم / لیستی سەرچاوە و ەرقیەكان :
- أ. بەزمانى كوردی :
5. پیربە ، فەرھاد ، ەباز ئەدەبیەكان ، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەو و ئاراس - زنجیری رەشەبیری ژمارە 308 ، چاپی یەكەم هەولەر : 2004،
 6. میراودەلی كەمال ، فەلەسەفەى جوانى و هونەر (ئیستاتیکا) ، لەبەاو كراوەكانى زانكەى سلەمانى چاپى یەكەم : 1979 .
 7. ئەحمەدى ، بابەك ، پەكە هاتەو ەافەى دەق ، وەرگەێانەى (مەسعود بابایى) لە بڵاوكراوكانى سەنتەرى لەكەێینەو و فیکرى و ئەدەبى نما زنجیرە (56) چاپى یەكەم ، هەولەر (2005) كەتەبى سە هەم
- ب. بەزمانى عەرەبى :
8. ت.ي. . أثير ، ادب الفنتازيا " مدخل الي الواقع " ، ترجمة : صبار سعدون السعدون ، دار المؤمون للترجمة والنشر - بغداد 1989

دووالیزمی (شک و ئیستا تیکا) ل نمایشی شان یی: ز ما و ندی د ند یی دا .. بازار محم جرا

[ب خودن وای نام با ب ت کلیک ئر بکن ...](#)

شان ی چینی ... بازار محم جرا

چین یه که له واته کانی ره ژهات ، به شداره له بونیادی ژیارکی ده و ندی هونه ر به گشتی و شان به تایبه تی که ناوده برت به (شان ی ره ژهات) و ز ر له ه خنه گرانی دراما و شان باوه یان وایه شان له واتی چیندا بایه خی نه بووه تاسهرده می ک نف شی س ، ههروه کو (د. حمدان) ده ات : " له سهرجه م پ داویستیه مر فی و پر گرامی یه گشتیه کانه وه ، به ش وه یه وون نه بووه تا سده ی (6 پ.ز) ، تا ئه وکاته ی ک نف شی س " دانای چینی ژیاوه . (د. حمدان ، 2001-2000 ، 3) ئه و ماوه یه که شان ی چینی ده که و ته پش زاین ، شان ی چینی ته نها ب ده مه ته ق و کات بردنه سر بووه ، چندان هونه ر مه ند له مه یدانه دا خ یان له قا بد اووه ، به ام چونکه له لایه ن ک مه وه ، به چاو کی کم ته ماشا کراون ، بیه ره ژگاریش ناوه کانی له به رده م م ژوودا شاردووه ته وه . (هه ورامی ، 2001 ، 167)

قۇناغەكانى شاننى چىنى :

يەكەم / قۇناغى سەرەتايى : قۇناغكى نامى و سەيرە لەشانچىنىدا ،
 ھىچ شاننى يەك ناكەوتە مەلەنلە گەيدە ، بىئەم مەبەستەش زاراۋە
 (كارى كەلتوورى) داھات بىناو ژيانى چىنىيەكان و لەنيۋە ھەزارە
 يەكەمى پەش زايىندا كەپلى دەوتەرت دەرخستى ۋوۋى ژيانى كەلتوورى
<http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cu17.htm> .
 ھونەرەكان .
 لەم قۇناغەدا شاننى چىنى بىرىتى بوۋە لە :

1. قەسىدە شىئەرى لەجىياتى دەقى شاننى نامە . 2. ژمارە يەك دانەرى
 موزىك بەشدار بوون . 3. سەدان سەماكەرى تەعبىرى . 4.
 بەكارھەننى جىل و بەرگ و ئىكس سوارات و چەك لەبەنە
 ئاھەنگەكاندا . 5. بەشدارى جەماۋەرلەو سەما و دەربەينانەدا .

دوۋەم / قۇناغى شاننى ئەكرەپات : ناۋى دوۋەمى شاننى سەرك
 پاى ھسى (Pai Hsi –) ئەم بىئەيە بەچىنى واتە سەرك كەپشتى
 بەستىۋو بە مەھارەتى جۈلەو ئازايەتى و بەكارھەننى گورىس
 و لاستىك و يارىە ئاگرىنەكان ، ھەرۋەھا دواتر ئەم جەره
 ھونەرە جەركەكانى تىرىش سەريان ھەيدە .
<http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cu17.htm>

لەم قۇناغەشدا ، شاننى بىرىتى بوۋە :

1. دەق : كەبىرىتى بوۋە " چىرك و ھىكايەت " ى مىللى . 2.
 بەرزى ئاستى ھونەرى . 3. ھونەرى خىيال القىل (يىنگ ھسى –
 Iing His) ئەم بىئەيەش بەچىنى بەشەيەكى فراۋان بىناو
 بىۋە . 4. بەكارھەننى تايەتى و دىالگ و تايەتمەندىە
 درامىيەكان لەۋوداۋەكانى نمايشدا .

• هونهری نواندن :

دابه شکراوه به سهرکرځ نځل ژیای شان دا ، به پښی ځیزبه ندی زه مه نی و گه شهی هونهره که له سهرده می “ تانگ ئی بان ” له سده کانی ناوه ځاستدا بوو به پا پښتی م ژوویی له ئه دهب و سهره ځدانی ر ځمانی میللی و هه نهرمه نده کان . به گشتی ده توانین لم ځناغه دا هونهری نواندن له چه ند ځا ځکدا ځده که مه وه :

1. به کاره ځنانی ئاماژه کانی “ ده ست و ځووخسارو ئه ند امه کانی جه سته ” . 2. به کاره ځنانی ماسولکه کانی دم و چاو . 3. شیعو شان ځیه کان پښتیان به چیر ځ ده به ست . 4. به کاره ځنانی چین و ت نه ده نگیه کان و کاریگهری ده نگی . 5. پشت به ستن به زه خره فو هونهری ش ځوه کاری له ځازاندنه وه و دیک ځردا .

2. سه هم / چاخی گوان – Juan :

له م چا خه دا ، دراما به سترایه وه به ځسا هونهری و زانستیه کانه وه ، له دیارترین ئو شان ځکارانه “ کوان هان تشینگ – Kuan Han Csing ” که نووسهری 60 دراما بووه و ت ځمارکراون . سهره تا که شان ځنامه ی ده نووسی ب ځخو ځندنه وه بوون نه ځنمایشکردن ، دواتر بوون به چه ند پهرده یه کی ز ځر و له و ځشوه به ځپ ځشه کیه ځ و چوارپهرده ، له پ ځناو نواندن و نمایشکردن . هه روه ها کارکردن له شان ځی ک ځمیدی دا واتای “ ئیرتجال – ځزاهی ” هه بووه و ئاماژه بووه به و شان ځیه ی سده ی 13 زاینی دا باو بووه ، وه کو ئه وه ی له سده ی 16 ی زاینی له “ ک ځمیدیای دیلارته – Commedia Dellarte ” که ئهم دامه زراوه یه تا کو ئه مر ځش هه رماوه .

شان ځی چینی هاوچه رخ ، پ ځه له (خادعه البصر – Illusionism) که به ئیستاتیکا و ده رخستنی ه ځه ځراو ځره کانی شان ځ به کارد ځن ، سهرباری ئه وه ی پ ځن له زه خره فو ته کنیکی به رزو ئ ځکسسواراتی هه مه ځرو دیک ځرو سین ځگرافیای هاوچه رخ و ځازاوه و هه مه ځه نگ .

شان ځی چینی ځی شه پ ځل ځکه و هه رتا ک ځکی ته کتر قوتا بخانه یه کی سهر به ځبووه له ک ځندا دابه ش بووه به قوتا بخانه ی (باکوری و باشووری) و له و ځشوه د ځته ناوژانره کانی (داستانی و تعبیری) هه روه ها پشت به ستوو بووه به ئه ده بی ځلک ځری و ناوچه یی .

به گشتی ژیانی شان ځو دراما له سده کانی چاخی “ مینگ ” دا به دیار که وتوووه دواتر به ئاراسته میللیه که یدا گه شهی

کردوووه و پـشکه و تووووه ، سهرباری ئه مهش قوتابخانه ی ئـپـیرا
 که ئیتر له گهـ سهرههـدانی ئهـم قوتابخانه یهـدا له چاره کی
 یه که می سه دهی 16 زاینی شاعیر (لیانگ بـلـلـنگ) و دانه ری
 مـزیک (فای لیانگ فو) ئهـم قوتابخانه یهـیان دامهـزراند
 به ناوی (کونشانی بـلـلـپـیرا) .

<https://draft.blogger.com/blog/post/edit/124856123158413752/8201963982683792421>

3. کـتایی :

ماوه ته وه بـلـلـین ، لهـم قـئاغهـدا که لهـساـانی (1644-
 1912) زاینی ، ته قه نیه ی به رزی نواندن خـراـنهـوو که بـلـلـ
 (الاسله ـشـوازاندن) گونجاو بوون و لـهـره وه شانـیه کی
 مـدـلـرنی هاوچه رخ دهـستـپـده کهن .
 لیستی سه رچاوه کان :

4. د. حمدان ، محمد زیاد ، گه شه کردنی خوـنـدنگا له به ره به اینی
 مـژوووه تائیمـلـلـهـ ، وهـرگـلـلـانی ، بهـسـلـز سعید محمود ،
 پیاچونه وهی ، حمه صالح ، وه زاره تی پهروه رده ی ههـرـمـی
 کوردستان ، ساـلی 2000 - 2001 . ههـورا می ، حمه که ریم ،
 درامای کوردی له ناو درامای جیهاندا ، دهـزگای چاپ و
 بـاوکردنه وهی ئاراس ، زنجیره ی رـشـنبیری، ههـولـلـر : 2001

4. <http://www.al-jazirah.com/2001/20010710/cul17.htm>
<https://draft.blogger.com/blog/post/edit/124856123158413752/8201963982683792421>

خونندن و یوگ : مدخل إلى المسرح الفرعوني الكوريغرافى الأوبرالى. ر.باز م.د ج.زا

نووسه ری ئهم کتبه دکتار صوبحی شه فیک ، یه ککه و له نووسه رانه ی کار
له سهر مژوو زیاری شارستان تییه کان ده کات و لهم کتبه بیدا باس
له س. ج.ر له شان ی فریعه ونی لای میصریه ک نه کان ده کات ، ئه وانیش
بریتین له :

1. شان یی دیمه نه (جنائزى - تهرمه کان - مردووه کان) .
2. شان یی ئاهه نگسازى و جهژن و ب نه ئاینیه کان .
3. شان یی سروته فریعه ونیه کان .

به شوه یه کی گشتی نووسهر دکتار شه فیک ب تگه یشتن له شان ی
فریعه ونی پ.ویستمان به ئازادی بیر هه یه له گه خ زگارکردن
له لاساباری و دووباره بوونه وه . ده کرات شان ی میصریه
ک نه کان هاوشوه ی شان ی سده ی 17 ی ئه وروپی یان شان ی
سهرده می گریکی بکه یین له شوه و وخساریاندا . نووسهر
ئه وه مان ب وونده کاته وه که سهره تای ئهم ه ه ، به و نه یه کی
وونى شان ی لای میصریه ک نه کان ده خاته و و وه کو هیر دات
گه و ره م ژوونوو سی گریک ئاماژه ی ب کردووه و په سنی کردووه
به شان ی (سروتى) یان دینی ، به ام به (دگم - تقلید) ی
دینی فریعه ونیه کان . که واته شان ی میصریه ک نه کان به پ ی
ب چوونه کانی هیر داتى م ژوو نووس پ کهاته وه له :

یه کهم / شان ی ئاهه نگسازى

دووهم / شان ی سروته دینه کان

سه هم / شان ی جه نائزى - مردووه کان

▪ پ کهاته و پ داویستیکانی ئهم شان یه چی بوون ؟
له کاتی به راوردکاری م ژوویدا ، نووسهر ده دات : " په رستگا
ده ستگایه کی ده و ته میصرى فریعه ونی بووه ، هه ریه که له و
په رستگایانه ده چنه په ر نایزى نمایشه شان ی یه کانه وه ،
له کات کدا نووسهر ئاماژه ب ئه وه ده کات که په رستگا

فیرعه و نیه کځ نه کان کځ گایان هه بووه بځ که رهسته و که لویه له شان ییه کان و به کاره نانیشتیان زمان یی هه مزی هه بووه بځ تځ گیشتنی کاهینه کان و مفرده شان ییه کان یان ئه و زمانه بریتی بووه له " هه نگه کان و هه کان " بووه ، نهك ئه وه ندهش ، به ځکو هه ستاون به رځ بینین له دیمه ندا بځ ئه وه ی ئه و کځ دانه بکه نه وه که نمایش پځ شکهشی کردوون و له هه مان کاتدا بهر پرس بوون له و کاره و رځ ی (مځ نځ ر- به زمان ی هاوچه رخ) یان بینیه له نمایشه شان ییه کاندا .

هه روه ها نووسه ر له به ش ځکی تری کځ به که یدا باسی ئځ کس سواراتی کردووه به جځ رځ که میصریه کځ نه کان له نمایشه شان ییه کاندا به کاریان هځ ناوون به تایه بتی له نمایشه شان ییه کانی " شان یی جه نائی و ئه هه نگساز ی و جه ژن و بځ نه دینیه کاندا " ، ئه مه جگه له وه ی نووسه ر جه خت له وه ده کاته وه که ئځ کس سوارات به ځوونی و ئاشکرای ی هه بوون له و نمایشانه ی شان یی فیرعه و نی کځ ندا . هه روه ها نووسه ر له در ځژی باسه که یدا ، ئامازه بځ پر فیس ر " الکسندر موریه " ده کات که کځ بځ کی هه یه به ناو نیشتانی " الغوامچ والاسرار المصریه " که له و یدا ده رباره ی هه ندځ کاری جځ به جځ کاری قسه ده کات که کاهنه میصریه کان ځځ ځځ کی گه وره یان هه بووه له سروه فیرعه و نیه لاسا باره کاندا ، نووسه ر ده ځځ ت : " ئه وان له شان یی که یاندا ده گه ځځ انه وه بځ هه مان ئه و ئځ کس سواراتانه ی که له ناویاندا کورت و دروستکراو بوون به ته خته ی " الجمیز و الاکاسیا " له گه ځ ئا ځ توون و زیوو وه تد پاشان ده یاندا له جه سته ی نمونه دا پځ شراوه که و له سه ری و له صولجانه که ی و رځ ی سه ر ځکی نمایشی تراجیدیا یان وه زیریان هه بووه .

ئه مه سه رباری ئه وه ی نووسه ر باسی ده مامکی شان یی ده کات و به یه کځ له ئام ځ ازه کانی شان یی فیرعه و نی کځ نی ده زان ځت و ئامازه بځ ئه وه ده کات که له مځ زه خانه کاندا پار ځ زراون و چه ندین جځ ر ده مامکیان له نځ ودا هه ځ گیراون که گه نه کان ده یان پځ شین و مځ ژووه که ی ده گه ځځ ته وه بځ سه ده ی 12 تا شانزه .

▪ درامای فیرعه و نی :

ئه وه ی نووسه ر له م کځ به دا باسی ده کات ، درامای میصری هه زار سا له پځ ش درامای گریکیه وه یه ، له م باره یه وه نووسه رده ځځ ت : " گهر بځ وانینه شځ وه ی به کاره ځځ نانه جیاوازه کانی ده مامک له په رستگا فیرعه و نیه کځ نه کاندا ده رده که و ځځ ت که میصریه کځ نه کان پځ ش گریکیه کان ده که ون له درامادا و مه عریفه ی شان ییان و ئه دائی ده قی شان یی یان له پځ ش گریکه ،

به ځکه کانی نووسهر به ټم گوته زایانه بریتین له :

1. وځنډی ګڼ ځتانه فیرعه ونیه کانی و ټو ده مامکه ز ځرانه ی که
ش ټو هی هه مه ج ځریان هه یه و ل ځیان به ج ځماون و تا کو ټ ځستاش
پار ځزراون .

2. ټو ځنه هه مه ج ځرانه ی که ده یسه لم ځنن شان ځی میصری چ ځن بووه و
ځ ووخساره دیاره کانی له وانه به نمونه : یه ک ځ له و ځنه کانی :
جادوو ګر ځ ځ ده رده خات که ده مامکی پ ځ شیوووه و له به رامبه ر
جه ماوه ری بینه راندا یه . په یوه ندی ټم نمونه یه له ګه ځ
دیمه نه که دا ټا مازه به ټووه ده کات که ټه ده بی میصری فرعه ونی
ک ځن سه رباری ټووه ی ټه ده به ځی چیر ځ کیه ، ر ځ ځ شی هه بووه
له جادوو جادوو ګری له ژیا نی میصریه ک ځ نه کاند ا .

نمایشی ځ ځ خنډی و م ځ ژووی ل ځ ګریک ځ و ټا کاتی ټ ځ ستا ... نووسینی : مارفن کار ځ س ځ ن - ټا ماد ځ کردنی : ځ ځ باز م ځ م ځ د ج ځ ز ا

[تی ځ ر ځ کانی شان ځ]

نمایشی ځ ځ خنډی و م ځ ژووی ل ځ ګریک ځ و ټا کاتی ټ ځ ستا
ځ (ټ ځ مانیا - هیګ ځ)

نووسینی : مارفن کار ځ س ځ ن ټا ماد ځ کردنی : ځ ځ باز م ځ م ځ د ج ځ ز ا

ټو کاتی ک ځ ګ ځ ته د لیسنګ (1729 - 1781) هات ، ټ ځ مانیا ل ځ
ف ځ ناغی (معانات - ګیر ځ دی) سیاسی و ټا نی و (تبعی ځ - پاشک ځ ی ځ تی)
ر ځ شنبیری ن ځ ت ځ و ځ کانی تر د ځ رن ځ چوو بوو ، به دروستکردنی ک ځ ل ځ پووری
تایب ځ ت به ټ ځ د ځ ب و ځ ځ خنډ ، ل ځ ګ ځ ټو و ځ شدا لیسنګ به ځ شداری د ځ کات ل ځ
دووبواری داه ځ ن ځ ران ځ دا . ټو و ځی شان ځ ګریک ځ کانی ټ ځ مانیا
جیاد ځ کات ځ و و تایب ځ تم ندی د ځ دات ځ ټو بند ځ ټ ځ تی ځ ری ځ درامیان ځ ی

نښه مان نيا يې هڅوې ها ټولې د بڼې پېښې زړه لې بوارې کان .

▪ مارتین ټیتر (1579 – 1639) پېښوای ټولنسانسې ټول مانیا و شو. ننګوتې کې استګې ټولستې و هڅو راس و سکالېګر ، لېکنې کېدا ساې 1624 بې ناوې : “Buch von der deutschen poetry” : هڅوېدا هڅوېوې چې مکې ټول خنې کېدې کانی ټول ټول خنې ګرانې ، بې هڅو مان ټولګې یشنی ټول بې هڅو ، لې ټول دې ټول مانېدا . بې کورتي کټې کېدې (ټول پېتر) لې 50 لې ټول زیاتر نابن . لې ګډې ټول وېدا چا پدې کړتې و دې خو ټول ټولې . کې تا زېمې نی لیسېنگ تېرې کې سېر کې بوو لې ټول دې ټول مانېدا ، وېکو چارې سېرې بې شې پېنجېم لې کې میدیاو تراژیدیا دا ناسرابوون . بې شېوې کې بڼې ټول تې هڅو وېکو ټولې لای کلاسیکې ټول کانی ټول نسا هڅو بوون ، پېوېستې تراژیدیا لې پېراوېزې کې سې کان و لې چېنې کانی دوونیاو ټول وداوې ټول سايې کان و بې کاره ټول زما نې بېرېزن ، دېرېرې بېرې ټول کانی وېکو کوشتن (بې تایېت لای منا ټول و باوکان و دایکان) و چېنګ کان ، بې ټول کې میدیا تصویری خې کې لې چېنې کانی دونا لې هڅو وېستې ټول سايې کانا و بې کاره ټول زما نې کې خا کې اېدې دېرېرې بېرې ټول کانی وېکو (جشع – چېسې) و فېدې و (نرف – پزان) ی ګډ نجانې و بې خیلې و زویرې کان . لې پېشې کې وېرګډې انې شانې نام کېدې (سنیکا) دا : ” ژناني ګروادې – 1625 ” مناقشې و زیفې تراژیدیا دېکات و بېوې وېسې دېکات کې : ” جګلې ټول ټول ، نیېتې کېسې و تصویری ټول وانې بېنای کردارې کان و سلېیاتې کانیان دېکات ، لې سېر بڼې مای بېخت و ” دې مان خېنې ناو (محنې – چېرې سېرې) دیاردې ټول وېکې سانې نې زیفیان هڅو یې و خو ټول نیان ګډرېمې و فېرې خې بواردن و دانایې مان دېکات لې ژیانماندا ، هڅوې ها خې ا ګرې لې بېرامبېر ګرېدې بې پېستی ګډوړې و کېمې ټول ترس . چې شې کردنی تېرېرې کانی (ټول بیتز) زېرتر لې شانې نام کان و پېشې کېدې کانی (ټول ندريېس ګریفېس – 1616 – 1664) دابوو کې نووسېرې کې درامې ټول مانې (رژد – جدې) و ګرنگ بووې ، لې سېدې دې دېدا وېکو (ټول بیتز) ګریفېس و دې وانېت کې و زیفې تراژیدیا ټول یې فېرمان دېکات ملکېچ) ، (الرزین – سېنګین) ی کارې کانی چارې نووس بېن . لې پېشې کې شانې نامې شوې (leo Armenis – 1646) دادېت : ” لې و تراژیدیا و لې و شوې ننګوتې هڅو وداوې وېنای (هېشې – بېختیار) ی هڅوکارې مرې فای تېرې کان بېم . هڅوې ها ټول ټولې بې ټول

کارکردووک ک تٲواو پا بٲندی ساکان بووک لٲز مٲنی هٲلاتن تا خٲرئاو ابوونی رٲژی دواتر .

ئوتیٲر کلاسیکی نوٲیٲ بٲتایبٲتی لای "سکالیکارو هینسیوس" ، نمایشگی دوا ی مردنی ئٲپیتز ، جٲرج فیلیپ هارسدٲفر (1607 - 1658) ، وردتر لٲوی ئٲپیتز بٲکتٲبٲکٲیدا ساٲی 1648 "Poetischer trichter" کٲتٲکٲٲٲٲیٲکٲ لٲبیر کلاسیکی نامٲو تازٲکان و ئازادکردنیان کٲدٲٲوانٲتٲ شانٲنامٲکانی چاخی ٲینسانی ئینگلتٲرا و ئیسیانیاو ٲٲتکردنٲوی هارسدو فر و ٲوونکردنٲوی ئٲپیتزی ٲٲواقی بٲ تراژیدیا کٲو فٲربوونی چاکسازی ئٲخلاقٲ و زٲرتز کٲدٲکٲون ، بٲوی لٲبیری کلاسیکی نوٲی هاوچٲرخ لٲفٲرٲنساو ئینگلتٲرادا لٲبواری تراژیدیا دا واناسراوٲ بٲوی وٲنای ٲژدی چیرٲکی خٲمباریٲ لٲناوبا بٲتٲکی گرنگدا ، ٲٲشکٲش دٲکرت بٲبینٲران و لٲٲٲناو (دهشٲ- واق وٲمان) و (شفقٲ - بٲزٲیی) نا بٲتٲنها بٲکو لٲٲٲی وشٲکانٲوٲ بٲٲٲام هٲروٲها لٲخیلالی تصویری واقعی بٲ (محنٲ- چٲرمٲسٲری) بٲوٲرگرتنی سروش لٲ وشٲی واق وٲمان بٲوشٲی سٲرسامی کٲرنٲل ، یان رٲخنٲگرٲ هٲٲٲندیٲکان ، جگٲلٲ هارسدو فر کٲدٲیزانی دروستکردنی حٲقیقت لٲو ٲوٲوٲ گٲشٲسٲندی (ترس) ٲ ئٲم ترسٲش دوجٲرٲ :

یٲکیان ئٲوٲیٲ کٲ(بینٲران دٲتٲقٲنٲت) ، لٲکاتی نمایشدا وٲکو "ئازاردانی تٲقٲنٲرو کارٲ توندوتیژیٲ ترسناکٲکان" ، ئٲوی تریان (کاریگٲری ترس) بٲٲشکٲشکردنی نمایش لٲٲٲی کٲسٲکی مٲزن لٲو منحنٲت و وٲکو نٲیتزو گریفیٲس ، لٲ فٲرکاری ٲٲنج و هٲٲگرتنی بٲٲاکٲربوونٲوٲ سٲزٲ تراژیدیٲکانٲوٲ لٲو سٲزٲ و هٲکاری دٲستٲبٲرکردنی ئٲو دادٲٲروٲریٲ هونٲریٲ کٲ ٲاٲٲوانٲکٲی تراژیدیٲ ، نمونٲی هٲریٲکٲ لٲو چالاکانٲ " گیرٲدٲی ئٲو گٲشٲ سٲندٲ" ی شانٲیٲ بٲٲٲام لٲباتی ئٲوٲ لٲکٲتاییدا بٲچٲژٲکی گٲورٲو ٲوانینمان بٲ کٲسٲتی جیاواز لٲوی سٲرٲتا بٲتٲواوٲتی کٲٲٲویستٲ وٲنای تراژیدیا بکٲین بٲوی "ٲاکٲو ستٲملٲکراوٲ" و شٲٲیش سٲرکٲوتووٲ ، هٲر گٲرانکاریٲکیش لٲ کٲتاییدا بریتینیٲ لٲ وی ئامانجی تراژیدیا ملکٲچیٲ ، بٲٲکو دووبارٲ دامٲزراندنٲوی دادٲٲروٲریٲ لٲجیهانی شانٲنامٲدا و بٲ رٲحی بینٲران و هٲر هٲکارٲك بٲشدارٲ لٲو توٲژینٲوٲیٲدا ، بٲتایبٲتی لای (هارسدو فر) ، ٲٲگٲ ٲٲدراوٲ لٲو تٲکٲکردنٲ کٲمیدیٲدا بٲ تراژیدیا و ٲتکردنٲوی تٲواوی یٲکٲکان و ٲچٲوانٲکردنٲوی شانٲیٲ تراژیدیٲ مٲژوویٲکانی (دانیاٲ

کاسپه رفته (لاجتین) و ژماره یکه لایرکردن و کانی (هارسدوفر) بام به جریک نازادکردن بهت لای پویو نندی کلاسیکی کان کپیشتی جختیان لایکردن و ، به کتایی پهنان لای (Hauete – und staatsaktionen) و (ئوشان ییانی دوتی و گرنگ) و بایاوبانگ لای و فتریدا و کیدی کومو لای و نمایش خویثیانی به سنوریک لایوان ووداو کانی کلا شوین اقی و نام کان . (هانسفرسیت) شکری کی باوو گشتگیر لای کاکردنی هاکار کان و نازادکردنی لای و داو به سنوریک دوور لای و گو بیستی بیت لایگ مزن تیرسن کاندای .

نیم بابته لایم سارچاو یو ناماد کراو :

▪ نفریات المسرح " عرج نقدی و تاریخی من الاغریق الی الوقت الحاجر ، الجزء الپانی ، العدد 1665 ، تألیف : مارفن کارا سن ، وهرگانی : وجدی زید الگبعه الاولى 2010

ژیار . . شار جیاوازی و دهالات ... د. نصرعارف - ناماده کردنی :باز محمد جزا

بتهوی بههای بهدهسته نانی " ژیار " بزانی ، نامانچ لهگه شه نندی بنه هتی کومه گاکانی مر فایه تی و ههژاندنی هم چه مکه بتهویه تبگهین ، تا کو ئستاش کاریگری هیه بهسر شارستانییه تهوه ، مه به ست له ژیار چیه ؟ پکه نه و توخمه کانی چین ؟ ژیار په یوهندی چیه به شاره وه ؟ ئایا هم دوزار او هیه هاواتان یان جیاوازن لهواتادا ؟...

ژیار "شار" رئاوایی:

گوتهزای "ژیار" له وهرگانی بهر بای زمانی ئینگلیزی دا به "Civilization" وه رگیراوه ، که ژینال ژیاکی دهگه تهوه به به کومه ک بنه چه ، هروه ها له زمانی لاتینی دا : "Civilties" به مانای شار ، "Civis" یان هرکه سکی نیشته جی شار ، "Cities" ته مهش لای

هاو-باتی رمانی نه ناس-ندراوه له بهرئوهی که با-اترن له بهر بهر یه کان . هیچ ئا-وگ-وگ-وگ کی هاوش-وه ی "Civilization" نیه هه تا سه دهی هه ژده کات-ک "دی میرا-ب" له (مقال فی الحضاره) دهی ب-ی ، به-ه چا وکردنی ئه وهی ک-یلایه تی(رق) ی سروشتی هه ر گه-ل-ک و ته مه نیان و مه عریفه ی ب-او ب-وه ، یان به-ه چا وکردنی سوودی زانستی و گشتیان . ئه وهی لهم سه ره تایه دا ب-ئ-مه ز-ر به نرخه ئه و به کاره-نانا نهی وشه که یه ب-یه که م جار که سیفاتی ر-حی و دروستکاری که به ش-وه یه کی هه نده کی ته حقیق ده ب-ت له ژیا نی به شهری ئه وروپی دا .

له که توار-واقع - دا داتاشینی ب-ژهی "Civilization" له چه مکی "Cities" به مانای شار که خرایه و ده لالاته کانی دیار نه بوو ، ب-ژهی یه که م ، پشت ده به ست-ت به دابه ش بوونی به سه ر س-ق-ناغ دا له ئه وروپا :

ق-ناغی شار له پ-ش پیشه سازی : سه ره-ه-دانی شاری ئه وروپی له چاخی گریک دا ، ده ر ب-ینه له یه که یه کی سیاسی ته و اوک- که خاوه نی حکومه تی سه ر به-خ- و سیستمی سیاسی تایهت بوون ، به چونه ناوه وهی مه سیحیهت له ئه وروپا ، مه رکه زیه تی شار له ده وری کاتدرائی ده سو-ایه وه ، به تایه تی له س-به ری دوا که وتن (تدهور) وه زیفه ی شار و ئیداره دانی دا ، له گه- سه ره تای شه-ی ئیسلامی- مه سیحی ، شاری ئه وروپی ، ش-وازی بازرگانی و سه ربازی وه رگرت ، له پا- لایه نه ئاینیه که ی دا ، پاش که م-ک ر-ی شار گه-ایه وه ئاستی ژیا نی و پاشان چوه سه ده تاریکه کانه وه (ئه-به ته من له گه- ئه م ب-ژه یه نیم ده کرا بوو ترایه سه ده کانی ناوه-است) .

ق-ناغی شاری پیشه سازی : که بهرئه نجامی ش-شی پیشه سازی و شاری ئه وروپی فراوان کرد و کردی به مه رکه زی و ژماره یه کی ز-ری کر-کارو -کخراو ، به سو-انه وه به دوای گواسته نه وه له گونده وه ب- شار گ-او له و-شه وه ب- نیشتمانی ئا بووری باز- و ده سه-اتی سیاسی ئاراسته کراو له گه-اله کردنی م-ژووی جیهان له م-ژووی شاردا .

ق-ناغی میترا پ-لیتان : ق-ناغی گه شه ی شار دوا ی گه شه سه ندنی سه رمایه داری و گه شه ی ته کن-ل-جی و سه ره-ه-دانی ک-مپانیا کیشوه ر ب-ه کان و -کخراوه ن-و ده و-ه-تیه کان و سه ره-ه-دانی مه رکه زه جیهانیه کانن که نو-نه رایه تی بیره ئا-زه کانیا ن ده کرد ، ده رباره ی شاره جیا وازو دووره دهسته کان که په یوه ست نین به شار-دایک و په یوه ست بوونی باوه-پ-کراو .

پ-وه ره کانی هاوتای پ-ناسه کانی چه مکی "Civilization" ، به نمونه وه کو ئه وهی و-دیوران ت ناسا ندوویه تی به وهی که سیستم-کی ک-مه-ایه تی یه مر-ق دیاریده کات له زیادکردنی به ره می ر-شنبیری دا ، که چوار

بنه‌مای بـ دان‌اوه: ده‌ستکه‌وته ئا‌بوریه کان، سیستمی سیاسی، دگمه‌کانی دروستکاری، به‌دوادا‌چوونی ئه‌ده ب و هونه‌ره‌کانه به‌بـ هیچ یگریه‌کی گه‌وره بـ چونه ناو فکری ئه‌وروپیه‌وه له چه‌مکی ("Civilization") که لـ ره دایم چه‌مکه ده‌بـ ته‌ها‌وواتای رـ شنبیری، ئه‌وه‌ی که‌مته‌رخه‌م ده‌بـ ت له بـ ووی پـ شکه‌وتنی مادییه‌وه وه‌ک ها‌وه‌بـانی فکری ئه‌مانی، ئه‌وانه ی پـ شکه‌وت‌ووده‌بن به‌ته‌وا‌وه‌تی له هه‌موو مه‌ودا‌کانی دا‌وه‌کو بیریارانی فه‌ره‌نسی، ئا‌ما‌ژه‌یان بـ کرد‌ووه .

ئه‌وه‌ی تـ بینیه کرـ کی چه‌مکه‌که کور‌ت‌کرد‌نه‌وه‌ی تایپ وگه‌شه‌ی ژیا‌نی ئه‌وروپیه به‌کـی مه‌ودا و به‌و ئیعت‌باره گه‌وره‌یه‌ی کـ مه‌گه و ئاستی راقی بوونی و گه‌شه‌کردن و پـ شکه‌وتنی به‌شه‌ری و به‌پـ چه‌وانه بوونه‌وه‌ی ئه‌ودا‌به‌ش بوونانه‌ی که‌خرانه بـ وو له قـ نا‌غه‌کانی گه‌شه‌ی مرـبی که به‌زـری چون بـ جوـه‌ی یه‌که‌می مـ ژووی ئا‌راسته‌کراو له نمونه‌ئه‌وروپی یه‌که‌ی دا له گه‌شه‌سه‌ندنی پیشه‌سازی.

ژیار له خو‌ندنه‌وه‌ی عربی دا: الحضارة في القراءة العربية: له‌سه‌ره‌تا‌کانی سه‌ده‌ی بیستم دا، به‌هاتنه نا‌وه‌وه‌ی کـ نیالیزم، بـ ناو وـ تا‌نی عه‌ره‌بی، بـ ژه‌ی "Civilization" گو‌استرایه‌وه بـ ناو فه‌ره‌نگی عه‌ره‌بی، به‌ریه‌ک که‌وتنـکی بـ وون هه‌یه له‌چه‌مکه‌کان وناـ وونی پـ ناسه‌کان و بـ ژه‌کانی: "ثقافة" و "حضارة" و "مدنیه" به‌تایبه‌تی له‌گه‌ بـ بوونی سـ تـ گه‌یشتن له‌زمانی عه‌ره‌بی دا، که‌ئه‌و تـ گه‌یشتانه له‌زمانی ئینگلیزی دا نین، وه ئه‌وزارا‌ونه به‌دوو‌ئا‌راسته وه‌رگـ دراون:

1- ئا‌راسته‌ی وه‌رگـانی چه‌مکه‌که "Civilization" بـ بـ ژه‌ی "مدنیه" (شار):

به‌ه‌غمی نه‌هـ شتنی بـ او‌بوونه‌وه‌ی ئه‌وه‌رگـانی نه‌بـ چه‌مکی "Civilization" که به‌زـری وورد‌بینی ده‌کرـ ته‌سه‌ر بـ ژه‌ی عه‌ره‌بی، سه‌ره‌تای ئه‌م ئا‌راسته‌یه بـ ده‌یه‌کانی سه‌ده‌ی نـ زده، بـ وه‌رگـ را‌نه‌کانی سه‌رده‌می محمد علی پاشا له‌کتـبی "إتحاف الملوك الباب بسلوك التمدن فی أوروبا"، هه‌وره‌کو به‌کارهـ نا‌نه‌که‌ی رفاعة الگه‌گاوی له‌کتـبی "مناهج الباب المصریه" چه‌مکی شارستانی له‌ده‌ربـین ده‌رباره‌ی نا‌وه‌رـکی چه‌مکه‌ئه‌وروپیه‌که و ئا‌ما‌ژه‌یه بـ مه‌ودای شارستانیته‌ له‌دین و شه‌ریعه‌تا .

له‌سـ به‌ری ئه‌م به‌کارهـ نا‌نه‌با‌وه‌دا بـ تـ گه‌یشتن له‌شار هه‌تا‌کا‌تـکی نزیک و به‌ده‌لالت و مانا‌کانی خـی که‌ده‌ی نوینـت چه‌مکی "Civilization"، که‌ئه‌م مه‌فه‌ومه به‌کارهـ نرا‌وه له‌سا‌ی 1936 زله‌سه‌ر ئه‌وه‌ی "دـخـکه له‌شـنبیری کـ مه‌ایه‌تی به‌ژه‌یه‌کی نایاب

په یوه سته به هونەر و زانست و بهر بیرکړنه وهی فرمان ټواکان "وه روه ها سهره ټدانی له سا ټی 1957 دا وهك دیارده یه کی مادی سهره ټده دات له ژیانی ک ټمه ټایه تیدا له بهرامبر ب ټژی "ژیار" و "Culture"، مه به ست دیارده ی ر ټشنبیری و مه عنوی له م ژیانده دا ، که شارده گو ټزر ټته وه و ده ب ټته میرات، به ټام ژیار "Culture" به ره م ټکی سهر به خ ټیه و هرگرتن "اقتباس-ک ټت" و ب ټاو کړنه وهی قورسه .

تو ټژهران رای جیاوازیان هه یه له باره ی دیار یکردنی ټیشه ی وشه ی "المدنیه" ، هه ند ټکیان ده گه ټټنه وه ب ټ "مدن" به مانای مانه وه له شو ټن دا و هه ند ټکی تریان ده گه ټټنه وه ب ټ "دان" که ئه وه ټیشه که ی ده گه ټټنه وه ب ټچه مکی دین واتا ملکه چ بوون و پهرستن ، وه هه ند ټکیان سهرچاوه کانی به راورد ده که ن به ب ټژی دامه زرانندی ده و ټته ی ئیسلامی و په یوه ندی به دینه وه به مانای له ده لالات ی ملکه چ ی و پهرستن و سیاست ، وه په یوه ندی شار له سهرده می پ ټغه مبر (د.خ) به سیستمی ک ټمه گه یی ژیان و ر ټکخستنی نو ټ له جزیره ی عهره بیدا ، جه ختی ده کړده وه له به های ئیسلامی و بڼه ماکانی ټټکخستن و پ ټکه وه به ستنیان . وه به جیاواز له ئه زموونی ر ټژئاوایی دا ، که شار به پسپ ټټیه ئیسلامیه که به ر ئه نجامی بوونی به های په روه رده کړدن و په یوه ندیه ک ټمه ټایه تی و سیاسیه کانه له دینی ئیسلامی دا و هیچ ه ټیه کی ترنیه وه له ټوویه کی تره وه ، شارده ست پ ټده کات به پسپ ټټی ئیسلامی وک ټتایی د ټت به ئه زموونی شاری ئه وروپی .

"ق ټ ناغی المتروبولیتان": هه مووشار ټك به دوا ی یه کدا د ټن و پ ټکه وه په یوه ندیان هه یه ، شار ه ئیسلامیه کان هه مویان ژیار ټکی ټاقیان هه یه و سه دان شاری تر به دوا ی دا د ټن که له ئیمپ ټات ټریه تی ئیسلامی دا به یان ده بن، ب ټ نمونه: (المدینه المنوره پاشان الکوفه و قرطبه و ا ټستانه) مه ټبه ندی ئیمپ ټات ټریه ته ئیسلامیه کان بوون به در ټژایی م ټژوو .

له ټووی تره وه ، که شه سه ندی شاری ئه وروپی هاوچه رخ هات که به ټکه یه له سهر پ ټشکه وتنی م ټر ټایه تی -چینی فکری ر ټژئاوایی - که ئیبن خلدون و ټنای ئه وانهی له خ ټشگوزهرانی و به کاربردنی د ټخی گفتوگ ټده ربارهی پش ټوی له ج ټبه جی -کړدن سیستم و به های ئیسلامی وک ټنتر ټټ کړدن و سنوردار کړدن سنوری م ټر ټف و میت ټدی کارل ټکړدن له گه ردوون کړدوه ، به دوا ی دا نه ر ټ کړدن چه مکی م ټر ټف له سهر زهوی ، که ئه وه ئامازه یه که ب ټدانیشتوانی ژیاروشارستان -مرحله الحجاره- ، وه به دوا ی دا ته مه نیان ک ټتایی د ټت و ده چنه ناو گه نده ټی وله ک ټتایی دا شه ټ وپاشان ... تاد .

2- ئاراسته ی و هرگ ټټانی "Civilization" ب ټزمانی عهره بی "حضارة" :
ب ټاو بوونه وهی ئم ئاراسته یه به ز ټری ده گه ټټته وه ب ټنووسینه

عهره بیه کانی چاره کی دووهمی سدهی بیست و بهو تـبینی یانهی که له سهر پـناسه پـشه کیه کانی چه مکی "الحضارة" تـبینی ئه وه مان کرد هه مان تـبینین که ئه و دـخه له هه مبه ر "المدنیة" ، به وجیاوازیه وه بـژه و ناوهرـ که ی یه کن ، وه ناوهرـ کیان ئه وروپیه . وه کونه ریت چه مکی الحجاره په یوه ست ده بـت ، به مـام به هـکاره ته کنـلـلـجیه تازه کان ، یاخود به زانست وزانیاری و هونه ره باوه کان له ئه وروپا ، به کورتی گه شهی ئـستای ئه وروپا . ئه وانیه وه رده چهرخن له ژیارکـمهـکه دیاردهی کـمهـایه تیه له خودی سروشتی مادی و زانستی وهونه ری ئاماده له کـمهـکه دا ، که قـناغـکی راقی ده نوـنـت ، له گه شهی مرـیی دا .

به وانین له گه شهی چه مکی نووسینی عهره بی له زانسته کـمهـایه تیه کاندای تـبینی ده که ییت ده رچوه له خودی دلالتیه کانی تـبـگه ی فیکری ئه وروپی دا ، که ئیحاده دات به جیهانییه تی زانست ومیتـد و چه مکه کان و به دوایدا ژیار .

* الحضارة...حضور وشهادة : ژیار ... ئارایی و باوه هـنان :

له که تواردا چه مکی ژیار له فیکر و زمانی عهره بیدا ، به که و تن ده ست پـده که یین ، له گه هـیشه کانی چه مکی ئه وروپی ، "Civilization" - به تاییه تی به کاره هـنانه که ی ئیبن خه لدون - که ده رباره ی ژیار ده دویـت ، به گه هـانه وه بـ تو هـران ، به موشته قی مانه وه ی له (الحضرة) ، به جیاواز له (البادیه) ، وه دـت و خـی پـشته ده کات به (الحضارة) به مانای مانه وه له (الحضرة) ، به بـ باقی به کاره هـنانه کانی تر . له ووی زمانه وانیه وه ، یاده وه ری چه مکی ژیار له ده لالت دا یه که م له ئارایی دایه ، که دژی قورئانی پیرـزه واته شهد : "إذا حضر أحدكم الموت (البقره : 180)" وإذا حضر القسمة أولو القربى (النساء: 8) بـ باوه ره هـنان چوارمانای ته واوی هه یه که ده بـته به شـک له چه مکی ژیار :

1- باوه هـنان به مانای ته وحید ، بـ یاردان به عه بداییه تی کردنی خودا - عز وجل- وه ئه و چه قی دـکترین و پا به ند بوونی مرـقه ، به میتـدی دروستکا ر-خالق-عز وجل- یاخود ده رچوون لـی .

2- باوه هـنان به مانای گوته ی ماف و هـفتاری هـگای دادپهروه ری ، ده گه هـته وه بـیه کـک له ده روازیه کانی ویه کـک له هـکاره کانی به ده بست هیـنانی مه عریفه .

3- باوه هـنان به مانای قوربانی و خـ به کوشت دان له پـناوی خودا - سبحانه وتعالى- پاراستنی دـکترین

4- باوه هـنان وه کووه زیفه بـ ئه م ئومه ته " وکثرک جعلناکم أمه وسگا لتکونوا شهدا و علی الناس ویكون الرسول علیکم شهیداً " (البقره: 143) (به کاره هـنانی ماناکانی بـ باوه هـنان له دنیاو

ئاخيرهت ، تاكوبينه ئومه تـكى يهـھـزو دادپەروەر بن و كارى پـبـكهـن
وده عوه بكهـن بـ عيبادەت كردنى خوداى تاقانە .

وہ لەگەـ ئەمەدا كەژيارلە "فەندە مینتى" ئىسلامى دا ، نمونه يەكى
ئىسلامى بەرھەم دەھـنـت ، كەلە ناوخـيدا (تەوحید) و (ربوبە) تەو،
لـرەوہ ئەوہى غیبیەت و ھەـواسراوہ بە وہ حدانیە تەوہ ، دروستکاری
گەردوونە . لەگەـ ئەوہش دا رـىـمرـف و پەيامەكەى تەحقیقى ئەو
دروستکاریەى دروستکارە لە تەعمیری زەوى و چكسازى كردنى دا
،وہ بینا كردنى پەيوەندى ئاشتیانە لەگەـ دروستکاراوەکانى تردا
، بنەماكەى بانگەھـشتنە بـئاسودەى دنیاو ئاخیرهت .

لەكە تواردا ھەر ئەزمونـكى بەشە رى ، چاوہـى ئەوہى لـدەكرـت
بـژەى ژيار تەـاق بدات ، مادام ئەم مەرجانەى تـدایە :

1- بوونى سیستمى دیاریكردنى سروشتى پەيوەندى لەگەـ سروشتى غیب و
چەمكى (الإله) ئەرـ ياخود نەرـ .

2- بوونى بینای فیکرى و ەفتارى لە كـمەـگەدا ، كەشـوہیەك دەدات
بە تايپى بەھاو ئەتوارـكى گشتى یە و ناسراوہ .

3- بوونى تايپـكى ماددى كە تەواوى مەودا مادىیەكان كـدەكاتەوہ
لەژيان دا .

4- دیارى كردنى تايپى پەيوەندى لەگەـ گەردون و گاـتەكردن بە
جیھان و شتەكان .

5- دیارى كردنى تايپى پەيوەندى لەگەـ ئەوى تر،وہ ھەركـمەـگایەكى
ترى مرـىـ وە شـوازی باوہـپـكردنى بەونمۆنەىە و ئامانج لەو
باوہـپـھـنانە .

وہ دامەزراندنى ئەوہ ، یەكـتیهكى ەسەنى مرـىـ كە بەپـى پـویست
نەبـت پابەند نیه بە زانست و میتـد و مەعریفە كانیەوہ ، بەدوايدا
مەملانـ كردنى ژيارەكان ، كارـكى لـژیكى یەو سروشتى بوونى بەشەر و
بە خششەكانى فەرزى دەكات ، لەبەر ئەوہى جیاوازی سونەتـكە لە
سونەتەكانى اللہ لە گەردوندا "ومن آیاتها خلق السموات والأرض
واختلاف ألسنتكم وألوانكم" (الروم:22)

كورتەى گوتەكان بـژەى (ژيار-شارستانی) ، یەكـكە لە میحوەرەكانى
فیکرى ئىسلامى لەبارەى قیەمى عقیدەى ئىسلامى، بـنمۆنە شرع
و میتـدەكانى مومارەسە ئىسلامیەكانە ، بە پـچەوانەوہ نمۆنەى
رـژئاوایى پـكەتە یەكە لە گەشەى مـژوویى و كەتواری ژيانى.

22-12-2008

د. نصرعارف

ئامادە كردنى : پـباز محمد جزا

ئۇ فسانە چىيە؟ -4- .. بىباز مەمەد جەزا

[پارتىلاڭ دېربارلىق چىتتى ئۇ فسانە خورافىيات]
بىباز مەمەد جەزا

بەشى چوارمە : (ئۇ فسانە وەك ئۇدەب و ھونەر) :

شلىگە بەئەو چوۋ كەئۇ فسانە و ھەنراۋ يەك شتن و جىاوازيان
لەنەواندا نى ، فېكرىش ئۇ وى روونكردەتەو كەئۇ فسانە
سەرچاۋ يەككى سەنە بەئىلھامى وئەو مەژوۋ سايكەلەژيا . لەمەو
چىرەك و نوكتە و ھەنراۋ و رەمان و ھونەر و فېكر و وئەزى گەلانى
دانالەو بەتەپەر بوۋنى كات بەخەيا و زىيادەرىي بەستراۋنەتەو .
تەنەنەت لەسەردەمى نوۋدا ، ئۇ فسانەكان لايەنەكى ئەستەقىنەى زەر
ئەزموۋن و كردارى ھونەرى ئەدىبان بوۋن . ھەرلەو سەردەمەشدا
ئۇ فسانە بەشەۋازى دەرەينە ھونەرى بەستراۋوۋنەو وەك ئۇ وى
لەكەنترىن نەخش و وەنەى بەتەكان ،

[بە خەندەۋەى ئەم بەتە كلىكى ئۇرەكەن](#)

- ئۇ فسانە چىيە؟ ... بىباز مەمەد جەزا بەشى سەھەم

[پارتىلاڭ دېربارلىق چىتتى ئۇ فسانە خورافىيات]

(چەند جەركەلە ئۇ فسانە)

(نمونەى ئۇ فسانە)

ئۇ فسانەكان فرەچەشەن و چەندىن جەريان ھەيە ، ھەريەكەيان دەرەينە

لڼ واتا و مڼ بڼ ستڼ کانی ئڼ فسانڼ ، بڼ پڼ ی قڼ ناغ و مڼ بڼ ستڼ
جیاوازڼ کان ، ناوڼ رڼ ک و بڼ کارهڼ نانیان گڼ انکاریان بڼ سڼ ردا
ها تووڼ و گرنګترینیان بریتین لڼ :
یڼ کڼ م / ئڼ فسانڼ ی دروستبوون ” خڼ لیقڼ ت ” :
[بڼ درڼ ژڼ ی بڼ شی سڼ یڼ م کلکی ئڼ رڼ بکڼ ن
بڼ شی دووڼ م
بڼ شی یڼ کڼ م](#)

ئڼ فسانڼ چییڼ ؟ -2- بڼ بڼ باز مڼ مڼ د جڼ زا

[پڼ رتڼ ک دڼ ربارڼ ی چڼ تی ئڼ فسانڼ و خورا فیات]

بڼ شی دووڼ م: (پڼ یوڼ ندی ئڼ فسانڼ کان لڼ خڼ هڼ هڼ ات و خڼ رئاوا)

تڼ وڼ رڼ ی یڼ کڼ م: پوختڼ ی ئڼ فسانڼ کان و بڼ ژهڼ هڼ ات:

گڼ ورڼ ترین و بڼ هڼ زترین توخمی کولتوور، میتڼ لڼ ژیا یڼ؛ کڼ هڼ رچڼ ندڼ
لڼ ژیا نی بڼ ژانڼ دا بڼ زڼ قی دیارنییڼ، بڼ مڼ ام هڼ زڼ کی سڼ رڼ کییڼ لڼ
زڼ ربڼ ی کڼ مڼ گڼ کان کڼ وا سیستم و داب و نڼ ریتڼ کان کارا دڼ کات،
ئڼ وڼ تا باڼ اکردنی بڼ ها و بیر و باوڼ لڼ خورا فات و ئڼ فسانڼ کانی
بڼ رایڼ ی، بڼ جگڼ لڼ وڼ ی فاکتڼ رڼ کڼ بڼ گواستڼ وڼ ی ئڼ و بڼ ها و
بیرباوڼ انڼ بڼ تازڼ پڼ گڼ یشتوانی کڼ مڼ گڼ، ئڼ وڼ لڼ هڼ مووکا تیشدا
مڼ بڼ ستڼ کی نادیار لڼ ناوڼ هڼ کیاندا بڼ دی دڼ کرڼ ت، کڼ ناڼ استڼ وڼ خڼ
ئاڼ استڼ ی عڼ قڼ ی مرڼ فڼ کان دڼ کرڼ ت؛ بڼ مڼ ش لڼ زڼ ینیمان تڼ مار دڼ بڼ ت،
ئڼ و مانا نادیارڼ ش لڼ سادڼ ترین شوڼ یدا، دڼ ربڼ ینی چڼ مکی خڼ ر و
شوڼ هڼ . هڼ روڼ ها، چیرڼ کڼ زاراکیڼ کانیش گڼ انڼ وڼ ی ئڼ فسانڼ یڼ،
زانباری بڼ منداڼ دڼ دن لڼ بارڼ ی شوڼ ی ووبڼ ووبوونڼ وڼ کانی مرڼ قی
سڼ رڼ تا لڼ گڼ سروشت و گیانڼ وڼ رڼ دڼ ندڼ کاند (1) لڼ رڼ وڼ دڼ چینڼ ناو
شارستانیڼ تڼ کانی بڼ ژهڼ هڼ ات و بڼ کورتی دڼ ربارڼ ی ئڼ فسانڼ کان
دڼ دوڼ ین: ...

ئۇ فسادقا چىدىمى؟ ... بىز مەدەنىيەت

[[ايرتلك د رباري چټي نؤفسا نو خورافيات]

پیشکش کی :

ئاسان نييە خە كەكردنەو بەئەوێ دەربارێ ئەفسانەكان پەويستە ،
بەبام كارێكی مەحە و نەكردەنی نييە ، لەبەرئەو پەويست بوو ئەم
كارێ ئەنجام بەدەم و خەم يەكلايی بەكەمەو تاهەميش و لەهەموو
كاتێكدا بیركردنەو لەو قەناغە دياريكراوانەو لەو كەركەستە
گەرنگانەي بیری مرەفايەتی لەبەردەرستماندا بن و بەپووختی ئامادەبن
و چیتەر پەويستمان بەاكەكەك و هەوێ بە ئاكەكان نەبەست
كەوزەيەكی زەری تەمەن دەبات ، ئەمەش سەرەتای هەنگاوێكانی
داها تەوێ لەپەناو گەشتی كامەيوون

الاخراج - دهره ننان ...
 ئاماده كړدنى : بازار محمده
 جهزا

نووسینی : تالیف: فرانک م. هوایتج
 وەرگێڕانی بێ عەرەبی : (کامل یوسف ، الدكتور رمزی مصطفی، بدر
 الدیب ،درینی خشبه، محمود السباع) ییاجوونهوه : (حسن محمود،

پس ای دهره‌نان تا ادهیه نو‌یه له‌شان دا ، له‌مر دا ما ی خ ی له‌ده قی زیندوووه چ‌ده‌کات شان پ‌شینیه له‌وج‌ره ی نیه له‌ر ژگار ه‌کانی ا‌بردودا ، له‌وو ی گرنگی و ما ی نووسه‌ره وه . ئه‌م استیه له‌شان ی ئاره‌زوومه‌ندان دا جه‌خت‌کردنه‌یه‌له استگ‌یی به‌ج‌ر کی تایبه‌تی ، له‌کات‌کدا دهره‌نهر ده‌به‌ته پیشه‌مه‌ند به‌ته‌نیا له‌ومه‌یدانه‌دا ده‌م‌ن‌ته‌وه هه‌روه‌کو له‌شان ی بر‌د ی دا ، ئه‌وناوانه‌ی له‌نمونه‌ی “داقید بیل‌اسک و تیر‌ن جاپری و ئیلیا کازان ” پ‌شینیه‌یان نه‌بووه جگه‌له نووسه‌ران و ئه‌ستی‌ره‌کانی نواندن .

به‌ژه‌ی دهره‌نهر له‌وو ی م‌ژوو‌یه‌وه ده‌گه‌ته‌وه به‌ نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی ن‌زده‌و هه‌میشه ئارایی هه‌بووه و به‌دوایدا هه‌ستاوه‌به نواندن هه‌ند‌ک وه‌زیفه‌ی ج‌به‌ج‌کاری دیاریکراو . که‌له‌ی‌نانی ک‌ندا ئه‌وکه‌سه‌ی - که‌ز‌ربه‌ی کات - ئه‌وکاره‌ی ده‌کرد نووسه‌ر بوو وه له‌ئینگلت‌ه‌را دیارترین ئه‌کته‌ری گروپه‌که بووه . زه‌مان ز‌ری پ‌ناساندین ، به‌جیاوازی ئاستی سه‌رکه‌وتنیان ، به‌دوای دا گرنگی سه‌ره‌رشتیکردنی اه‌نانه‌کان و پ‌شکه‌شکردنی شان‌یه‌که له‌سه‌ر ته‌خته‌ی شان . به‌ده‌ر له‌بیری دهره‌نهر یاخود “یجیس‌ر” وه‌کو ئه‌وروپیه‌کان ناوی ده‌به‌ن ، ئه‌وه‌ی “واقعه - که‌تواره ” له‌دایک‌بووی سه‌ده‌ی بیسته‌مه .

له‌دیارترینی پ‌ویسته‌یه‌کانی نمونه‌ی ئه‌م هونه‌رمه‌نده له‌کاتی خراپی سیستمی ک‌ندا ، هه‌روه‌کوده‌رخستنی هه‌ند‌ک نمونه‌ی به‌کارهاتوو . که‌له‌سا‌ی 1886 و هه‌وا‌ه‌کانی “ئهدویت ب‌پ ” و “لورنس باریت” له‌پ‌که‌هاتنی به‌ه‌زترین گروپی ناسراوی شان ی ئه‌مریکی دا . ئه‌وه‌ی “کیتی م‌ل‌نی ” ب‌ی ت‌مار کردووین ، ئه‌کته‌ری گروپی گه‌نجان له‌ “عیون النجلو ” ، وو داوه‌کانی ئه‌و وه‌رزه به‌ئه‌مانه‌ته‌وه ، ئه‌وه‌ی ورده‌کاریه و لامانه له‌سه‌ر ئه‌و د‌گمه به‌دوای یه‌کدا هاتوو له اه‌نانه‌کانی ئه‌وسه‌رده‌مه‌دا . که‌ده‌ت : “ده‌ر‌ژی ئه‌وماوه‌یه به‌سه ب‌ تاکه‌کانی گروپ ب‌ ج‌گیرکردن و پاراستنی ر‌ه‌ه‌شان‌یه‌کان : “یچیل ، ما‌ک‌ب‌س ، هامل‌ت ، ئ‌تیل ” (1) وه‌به‌زیادکردنی هه‌ند‌ک اه‌نانی. ئه‌وبه‌رنامه‌نی که‌گشتگیرن له‌ شان‌یه‌کانی تر دا :

یچاردی س‌ه‌هم و کاترین و بتر‌کی و بازرگانی فینس و ت‌ه‌کردنه‌وه‌ی ل‌بووک و پ‌ر‌تس و د‌ن سیزار بازان و ئ‌گای دا‌ه‌نان ب‌ ده‌ست‌گرتن به‌سه‌ر دیونی ک‌ندا و شالیرو ... ته‌نها له‌نمایشدا ، استه ئه‌م فه‌رمانه جیاوازه له‌کاتی ئاماده‌کردنی شان‌یه‌کاندا له‌نمایشی ئ‌ستادا گه‌ر ئه‌و کارانه نمونه‌ی ئ‌گ‌گ‌ی بن ، ئه‌وکاته

ئەكتەرەكان گىرنگى وشەكانى دەق لەكارى جوﻩ ئامﻟﺪا لەمەزىنترىن لاسايدا دەزانن. وەلەگەﻩ ئەوﻩشدا كەم و كورتى لەﻩﻟﻨﺎﻧەكاندا لەم رﻟﺪا بەوﻩدەستﭘﻨﻨﻪﻛﺎﺕ كەشتﻟﻜﻰ ناوازە .

ﻩﻩﺭﻭﻩﻫﺎ ﺩﺭﻟﯚﺯﻯ ﺋﻪﻡ ﻣﺎﻭﻩﻯ ﺋﻪﻡ ﻩﻟﻨﺎﻧە ﻧﺎﺑﻟﻪﺕ "ﻣﺴﺘﯩﺮ ﺑﻮﭖ" ﺧﻠﻰ ﺑﯧﻠﻪﺕ ﻛﻠﯩﻠﻰ ﺩﻳﺎﻟﻐﻰ ، ﻭﻩﻟﻪﮔﻪﻩ ﺋﻪﻭﻩﻯ ﺋﻪﻭ ﻩﻟﻨﺎﻧە ﺑﯧﻠﻪﺕ ﭘﭽﻪﻭﻩ ﺩﺭﻟﯚﺯﻩ ﺑﻪﻧﻪﺑﺮﻩﻯ ﺩﺍﻭﺩ ﺑﯧﻠﯚﺯﻭﻳﺎﻧﻪ ، ﻩﻩﺭﻭﻩﻫﺎ ﻗﺴﻪﻛﺮﺩﻧﻤﺎﻥ "ﺧﺎﺗﻮﻭ ﻣﻠﻠﻰﻧﻰ" ﺑﯧﻠﻪﺕ ﻛﻪﻣﺠﺎﺭ ﻟﻪﺭﻟﯩﻘﻰ ﺭﯨﭽﯩﻠﻪﻩ ﺑﯧﻠﻤﺎﻥ ﺩﻩﮔﯚﮔﻠﻪﺭﺗﻪﻭﻩ ﻟﻪﻩﺳﺘﻪﻛﺎﻧﻰ ﭼﺎﻭﺩﻟﯩﺮﻯ ﺋﻪﻭ ﻩﻟﻨﺎﻧەﻯ ﻟﻪﻛﺎﺗﻰ ﺑﯧﺮﻛﺮﺩﻧﻪﻭﻩﺩﺍ ﺑﯧﻠﻪﺕ ﻛﻪﻣﺠﺎﺭ ﻟﻪﺷﻪﻭﻯ ﻛﺮﺩﻧﻪﻭﻩﻯ ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﻣﺎﻛﺒﯧﻠﻪﺕ ﺟﯧﻨﻠﯩﻘﻰ ﺑﻮﻭﻥ ﺑﻪ ﻩﻟﻜﺎﺭﻯ ﻛﺎﺭﻩﺳﺎﺕ ﻟﻪﻩﻣﺎﻥ ﺷﻪﻭﺩﺍ ، ﺋﺎﺯﺍﻭﻩ ﻟﻪﻧﻤﺎﻳﺸﺪﺍ ﺑﻪﺳﻪﺭﻩﺗﺎﻛﺎﻧﻰ ﺋﺎﺭﺍﻳﺸﺖ ﻭ ﺯﯨﺰﻛﺮﺩﻥ ﻭ ﻧﻜﻮﻟﯩﻜﺮﺩﻥ ﻭﻩﻛﻮ ﻳﻪﻛﻪﻳﻪ ﻛﻪﻟﻪﺟﺎﺩﻭﻭﮔﻪﺭﺍﻧﻰ "ﺷﻠﻜﻪﻥ" ﻛﺎﻥ .

ﺋﻪﻭﻩﺵ ﻟﻮﻭﺩﺍﻭﻟﻜﻰ ﺗﯩﺮ ، ﺋﻪﻭﻩﻯ ﻟﻪﻣﺎﻭﻩﻯ ﺩﻩﺳﻪﻟﺘﺎﺩﺍ ﻟﻮﻭﻳﺪﺍ ، ﺩﯨﻨﺎﻭﻛﺮﺩﻧﻰ ﻟﻮﺍﻧﮕﻪﻯ ﺑﺎﻭ ﺑﻪﺋﺎﺭﺍﺳﺘﻪﻯ ﻩﻟﻨﺎﻧە ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﻳﯧﻪﻛﺎﻥ ، ﻟﻪﮔﻪﻩ ﺳﻪﺭﭘﻪﺭﺷﺘﯩﻜﺮﺩﻧﻰ ﺋﻪﻛﺘﻪﺭﻯ ﮔﻪﻭﺭﻩ " ﻟﯩﺴﺘﻪﺭ ﻭﺍﻻﻙ " ﻟﻪﺳﻪﺭ ﻣﻪﺭﮔﻠﻪﺭﻛﻪﺭﺍ ﻟﻪﺑﻪﺭﺯﻩﻭﻩﻧﺪﻯ ﺋﺎﻫﻪﻧﮕﻪﻛﻰ ﻓﯧﺮﺧﻮﺍﺯﻯ ﻟﻪﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﻫﺎﻣﻠﻪﺕ ﻟﻪﻭﻛﺎﺗﻪﺩﺍ ﻣﺎﻳﻠﻰ ﺳﺎﻟﻰ 1888 ﻛﻪﻫﻪﻣﻮﻭ ﺋﻪﺳﺘﯩﺮﻩﻛﺎﻧﻰ ﻧﻮﺍﻧﺪﻥ ﺑﻪﺷﺪﺍﺭﯨﻴﺎﻥ ﺗﯧﻠﺪﺍ ﻛﺮﺩ . " ﺭﻭﺯﺍ ﻳﺘﻨﭻ - ﻳﻪﻛﻜﻪﻙ ﻟﻪ ﺋﻪﻛﺘﻪﺭﻩﺳﻠﯩﺰﺩﺍﺭﻩﻛﺎﻥ ﻟﻪﻩﻣﺎﻥ ﭼﺎﺧﺪﺍ ﻛﻪﻫﻪﺳﺘﺎﻥ ﺑﻪﻧﻮﺍﻧﺪﻧﻰ ﺭﻟﯩﻘﻰ ﺷﺎﺯﻥ ﻟﻪﺑﻪﺭﺩﻩﻡ " ﺁﺩﻭﻳﭗ ﺑﻮﭖ " ﻟﻪﺭﻟﯩﻘﻰ ﻫﺎﻣﻠﻪﺕ .

ﺩﻳﺎﺭﯨﻜﺮﺩﻧﻰ ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﮔﻪﺭﻳﻪﻛﻪ ﻟﻪﻩﻟﻨﺎﻧە ﻭﻩ ، ﭘﯧﺸﺘﯩﺮ ﺑﻪﺭﻛﻪﻭﺗﻪﻯ ﭘﯧﺸﻮﻭﻯ ﻧﻪﺑﻮﻭﻩ ﻟﻪﻧﻮﺍﻧﺪﻧﺪﺍ ﻟﻪﺑﻪﺭﺩﻩﻡ ﺑﻪﺑﯩﺰ ﺑﯧﻠﻪﺕ ﻭ ﺋﻪﻭﻩ ﺧﺮﺍﻳﻪ ﻟﻮﻭﻯ ﺋﻪﻛﺘﻪﺭﻯ ﮔﻪﻭﺭﻩ ﺑﯧﻠﻪﺕ ﺋﺎﻣﺎﺩﻩﻛﺮﺩﻧﻰ ﻩﻟﻨﺎﻧﻰ ﺗﺎﻳﺒﻪﺕ ﺑﻪﺩﯨﻤﻪﻧﻰ ﺯﻭﻭﺭﻯ ﻧﻮﻭﺳﺘﻦ . ﺗﻪﻧﻪﻫﺎ ﺑﻪﺩﺍﻧﺎﻧﻰ ﻧﻤﻮﻧﻪﻯ ﺋﻪﻭ ﺧﯩﺴﺘﻨﻪ ﻟﻮﻭﻩ ﺋﯩﻪﻧﻪﻯ ﺑﻪﻧﯩﺴﺒﻪﺕ ﻣﻘﻪﺩﻩﺭﻯ ﻧﻮﺍﻧﺪﻧﯩﻴﻪﻭﻩ ، ﻛﯩﺸﺎﻧﻪﻭﻩ ﻟﻪﻭ ﮔﺮﻭﭘﻪ ﻟﻪﺑﻪﺭﺋﻪﻭﻩﻯ ﻛﻪﻧﺎﻭﻳﺎﻥ ﺧﺮﺍﺑﻮﻭﻩ ﻧﺎﻭ ﭘﯩﺮﻟﯩﮕﺮﺍﻣﻪﻭﻩ . ﺑﯧﺮﯨﺮﻛﻪﻛﻪ ﻫﻪﺳﺘﺎﻧﻪ ﺑﻪ ﺟﯧﻠﻪﺟﻜﺮﺩﻧﻰ ﻩﻟﻨﺎﻧﻰ ﺗﺎﻳﺒﻪﺕ ﺑﻪﺭﻟﯩﻘﻰ ﻟﻪﺑﻪﺭﺩﻩﻡ ﺁﺩﻭﻳﭗ ﺑﻮﭖ ﻟﻪﺭﻟﯩﻘﻰ ﻫﺎﻣﻠﻪﺕ ، ﺑﻪﺑﻮﺍﻧﯩﻨﻰ - ﺋﻪﻭﻩﻯ ﺧﺎﻭﻩﻧﻰ ﻧﺎﻭﻯ ﮔﻪﻭﺭﻩ - ﺷﺘﯩﻠﻜﻪ ﺑﻪﺭﮔﻪ ﻧﻪﮔﯩﺮﺍﻭﻩ .

ﺋﻪﻭﻩﻯ ﺩﻩﻛﺮﯨﺖ ﺯﻳﺎﺩﻛﺮﺩﻧﻰ ﻧﻤﻮﻧﻪﻳﻰ ﺯﻳﺎﺗﺮﻩ ، ﻛﻪﻫﺘﺎ ﻟﻪﺑﻪﺭﺍﻣﺒﻪﺭ ﻛﺮﺩﻩﻯ ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﺳﺎﺩﻩﻭ ﺑﻪ ﺋﯩﺤﺴﺎﺱ ﺑﻪﺟﯧﻠﻪﺟﻜﺮﺩﻧﻰ ﻛﺮﺩﻩﻯ ﻩﻟﻨﺎﻧە ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﺗﺎﺯﻩﻛﺎﻥ ﻟﻪﻣﺎﻭﻩﻳﻪﻛﻰ ﺯﻳﺎﺩﺗﺮ ﻟﻪﻫﻪﻓﺘﻪﻳﻪﻙ ﻟﻪﺋﺎﺳﺘﻰ ﻧﻤﺎﻳﺸﻰ ﻩﻟﻜﺎﺭﻩﻛﺎﻧﻰ ﺋﻪﻣﻪﺵ ﺑﻪﻭﻩﻯ ﺩﻩﻳﭙﺎﺭﯨﺰﯨﻦ ﻛﻪﺑﺎﺷﺘﯩﺮﯨﻦ ﭘﺎﺭﭼﻪﻛﺎﻧﻤﺎﻥ ﻭ "ﺋﺎﻟﻪﻣ -ﺳﺮﻟﯩﺶ" ﺑﯧﻠﻪﺕ ﻛﻪﻭﻩﻟﻤﻰ ﺑﯧﻨﻪﺭﺍﻧﻰ ﭘﯧﺪﻩﺩﻩﻳﻨﻪﻭﻩ . ﺑﻪﺩﻩﺭ ﻟﻪﻭﻩ ﭘﯧﺸﺘﯩﺮ ﻧﺎﻛﺎﺕ ﺑﻪﺷﻜﺎﻧﺪﻧﻪﻛﺎﻧﻴﺎﻥ ﻧﻤﻮﻧﻪ ، ﻛﯧﺘﺎﻳﻰ ﻩﻟﻨﺎﻥ ﺑﻪﻭ ﻧﯧﻮﺍﻧﻪﻯ ﻛﻪﺳﯩﺴﺘﻤﻰ ﺩﺍﻫﺎﺗﻮﻭ ﻟﻪﺑﺎﺗﻰ ﺳﺎﺑﯩﺰ ﻫﻪﻟﻮﻟﺪﻯ ﺑﯧﻜﻪﻳﻦ ﻟﻪﺩﻩﺭﻩﻟﻨﺎﻧﻰ ﺷﺎﻧﻠﯩﻘﻰ ﻳﯧﻪﻛﺎﻧﺪﺍ ﻟﻪﺑﻪﺷﻰ ﮔﻪﻭﺭﻩﻯ ﺳﻪﺩﻩﻯ ﻧﯧﺰﺩﻩﺩﺍ .

1. ﻣﺎﻭﻩﻯ ﻩﻟﻨﺎﻧەﻛﺎﻥ ﻛﻮﺭﺗﻦ ، ﺩﻩﮔﺎﺗﻪ ﭼﻪﻧﺪ ﻛﺎﺗﺰﻣﯩﺮﻟﯩﻜﻰ ﻟﻪﻛﺎﺭﻩ

دهوريه كان ، وهكو وتمان لههفتهيهك تپه نابت لهكاري نوځدا .

2. واز دههځندرېت له جل و بهرگ و ئارايشت و وردهكاري لهزربهي كاتهكاني مامههكردن لهگه ئهكتهر ، لځردها پشت دهبهستېت به پاڼهريهكاني ئارهزووي سهرنج بردن و راكځشان . ئهم دځه بهتايبهتي لهباشترين دځهكاندا تنها دهربارهي ئاژاويه لههكارهكاندا .

3. ديمهن جځرېكي لاسايگهري و باوه ، لهگه ههندېك ههمواري جوانكاري گونجاو كهشانځگهريهكه پځويستي پځيهتي .

4. رځه تپههكان ، بينيني كځمههكان ، زځرجار فهرامځش دهكرځن ، يان بځ مهعريفهت لهبوونياندان ځكهوتن . ههتاكو ئځستاش ئهو سيستمه لهبالځ و ئځپځرادا ماون . ئهوهي مومكينه دهمانهوت ههندېك شتي شار لابهن لهشانځدا بځسلوكي پځكهنيماوي كهدت وهكو ئهوكهسانهي اهاځنيان نهكردووه و نهكيرهن . تنها ئهو شارانه نهبت ، كهځځگايان پځدراوه بهدوايدا بځن ، وهكو ووداوي نهكيره ، لم كاتهدا دهبنه سرچاوهي تشويش كهنابنه كارهسات ، لهوانگهي بينهراندا .

ئهوهي سروشتيهو قورسه ووبه ووبوونهويه لهگه ئهو پځلهي بهرهمي شانځيي دهبنه چهقي نهبووني هونهرمه ند كهدهسهځاتي خځي دهسهپځنېت ، نهك لهسهرتهنها ئهكتهرځك ، يان كځمهځك ئهكتهر يان ديمهن يان دهنگ ، يان ووناكي ، يان جل وبهرگ ، يان پاشكځكان يان ئارايشت ، لهگه ههموو توخمه كځبځوهكان ، تواناكانيان ههځگري بهر پرسيارځتي كاركردنن لهگهځيدا لهنووسينهوه كهدهبځته ئامانجي يهكه ئهنداميهكه كهخودي شانځگهريهكهيه . لځرهوه دهرهځنهر لهدايكدهبځت يان ”يچيسځر “ لهكاتي كرداري گهشه كردني وهكو هونهر مه ند .

تځپيني / بځئامادهكردني ئهم بابه ته سوودم وهرگرتووه له كتځبي ” المدخل الى الفنون المسرحيه - وهرزي شهشم نووسيني : تاليف: فرانك م. هوايتج ، وهرگځځاني بځعهرهبي : (كامل يوسف ، الدكتور رمزي مصغفي، بدر الديب ، دريني خشبه، محمود السباع) پياچوونهوه : (حسن محمود ، سعيد خگاب)

ئامادهكردني : ځيداز محمهد جهزا

سەرەقەمەك دەربارەى : "جوان كریستف گچید" ... ئامادەکردنى: باز محەمەد جەزا

پەرچەکردارى تەپەاندن بوو بە (دینا وکردن - مكاشفه) ى سیستمى (صارم - بەر) ى كەمتەرخەمى (كەتواری - واقعی) و کاریگەرەكەى لەپاش ھەر ەخنەگرەكى سەدەى دەیەمدا بوو ، ئەوكەسەى كەناوى " جوان کریستف گچید " (1700 - 1766) ى مامستای شیعربوو لە (زانكەى لیبزیگ) و پەشەواى ەبازى عەقەى لەتپەرى درامى ئەمانى سەدەى 19دا .

ئەو ەبوو دەستیان گرت بەسەر كەتەبە ەخنەییەكانى گچید و بایەخیان پەدا : جەختیانكردەسەر وەزىفەى ئەخلاقى دراما و داواكارى ناسنامەى فعلى و واقعی درامى ەاستەقینە و تەواوى ئەو لایەنە جەبەكارىانەى تپەرى ھونەرى (تجلى - دەرى دەخات) كە لە - وانەى - زرتەر پارچەىەكى دیارى كارەگەرەكان بەت ، ئەو وەسفە فعلیە لەنووسینی شاندا ، لە وەرزى چوارەمى نووسینەكەى دا (versuch einer critische Dichtkunst 1730)یە .

یەكەم و پەشە ەمووشتەك ەبژاردنى عیبرەتى ئەخلاقى ئەرەبىیە كەدەبەتە بنەمایەك بە چینی ەمەكى كە لەگە ئامانجدا یەكدەگرەتەو و دواى ئەو ەك دەستكەوت بەدەستدات و زایەى دەكات لەدەخى گشتى ەودااو كە بەتەواوەتى ەوونە ئەو عیبرەتە ئەخلاقى ەبژەردراو . . پاش ئەو دیاریكردنى ئەوكاریگەرەیانەى كە دەیەوت تەحقیقى بكات لەداهەناندا ، ئایا دەتەوت كارەكى خورافى یان كەمیدى بكەیت یان تراژیدى یان داستانى ؟ كە ەهرشتەك كاریگەرە بەو كەسەتیانەى دەیدات و لەو ەسەرەدەدات ، خورافە ەكو ناوى گیانداران بەكارى دەهەندەت ... بەنام گەر ویستت كەمیدیا دروست بكەیت ... تاكو ئەستاش كەسەكانت ەاونیشتمانیتن ، لەبەرئەو ەپا ەوانەكان و فەرماندارەكان ئینتمایان بە تراژیدیاىە ، لەسەر ئەو ەەىە باركراون كەتایى شانەییەكە (لەلەردراو - ساویلکانە) و ەەبەت .

ەەبەستى گچید ، بەتایبەتى لە یەكەى كات و شوپەندا ، ەكو

(کاستالفیتر) یاخود داسیر) ، سهردهم ده بـان ، له بهرئوه - پشکی باوه پـکراو دـنـت ، وهکو باشتـرین پـلـته کانی که زهمه نی شانـی و زهمه نی فعلی و تهواو ، له سهری پـکـده کون ، نـیان ده کاتـرمـر ده بـت و دهر بـینه لهو په ی پـگـادان به و پـلـته ی که پشت استکراوه تهوه و له وهش زیاتر ، تائـستاش ئه کاتـرمـرانه رـژن نه کـشو له بهرئوه ی که سـتیه کان پـویستیان به نووستنه ، له گه ئه وه شدا " پـویسته به وه ده ستـپـبکات ، پـلـته که نزیک بن له نیوه ور و به چونه ناو ئـواروه کـتای پـبـت یان به یانییه کی زوو ده ستـپـبکات و له نیوه رـدا تهواو بـت . له سـنگه یه وه ههرچه نده بینهران له سـیبه رـکیشدا دابنیش پـویسته شو نکهوته ی ئه وکه سانه بن که ئه دا ده کـن له شو دـنـکدا . به زیادکردنی ئه وه ی ، پـویست ناکات جـری شو نکه وه کو ئه وه بـت که اسین به باشی ده زانـت - به سنوردارکردنه وه ، له گه ئه وه ی بینراو کی استگـیانه ی واقعی مـژوویی بـت به پـی توانا . ههروه ها ده بـت به دوا ی قسه و ووداووه (که توارـی- واقعی) یه نیشانه لـگیراوه کـاندا بچین و له سهر ئه م بنه مایه گـچید ناـازی بوو له و مـنـلـج و قسانه ی که سـتیه کان له گه خـیان و غیری خـیان له زه خره فه کاری هوانبـژیاندا هه بوون ، لـره وه گـچید به تهواوی کاری کرد له سهر بابه تی استگـیانی هونه ری هه تاسا ی 1851 و له مه قالـکیدا به ناو نیشانی :

Ob man in theatralischen Gedichten allezeit die Tugend als "lohnt und das Laster als bestraft vorstellen muss

ده بـت : ده کـرت وازله دادپهروه ری هونه ری بـنین گـر"مردوو " نه بین له ئیهام به وکه تواره ؟. له گه ئه وه شدا "گـچید " له و خـه وه ده ستی پـکرد به ئاراسته ی سروشتگه راکان و دره نگ که وتوو ه کان له سه ده ی 19 دا ، به دهر له وه ی سـبه ری به سه ره وه بووه له زـر رـگاوه و دهر به ست بووه به به وخساری باوه وه ، له بهرئوه هـتـکردنه وه ی قسه ی که سایه تیه کان خـیان و مـنـلـگیان ، هه ستیان به وه کردووه که تراژیدیا ده بـت به شـوه ئه سکه نده ریه که ی پارـزراو بـت و زمانی هه مان شـوازو فـرم و په یوه ست بـت پـوه ی ، له سـبه ری ئه م دهر به ستیه (ژد - جدی) یه دا ، وه کو کلاسیکیه تازه کان به تایبه تی بابه تی که سـتی درامی ، له سهرئوه پـویسته نه خشه سازی بـده کـشن که ده بـت سـبه ری که سـتیه استگـکان له گه جـره لاسایگه ریه گشتیه کـاندا وه کو یه کـ و تهوقی قسه کانی بات له بازایان له ژیانی تایبه تیدا .

فـرخـواز کی گـچید به ناوی " الیاس سـکلـیـجال " (1719- 1749) جـگره وه یه کی بـ تیـره کانی گـچید داناوه به گشتی له نووسینه کـاندا " الغزیره - خوـم - لـشاو " لـه شانـدا یه کم سهرسامی به شکسپیر له ئهـمانیا سهری ههـدا له زمانی ئهـمانیدا :

”Vergleichung Shakespeare und Andreas Gryphius“1741 ئـــــــم
پرژیه (سروشی – وحی) وەرگرت له دامه‌زاندنیدا بـشانـیه‌کی نو
له کـپنهاگن به‌دووکاری گرنگی شلیگ له‌درامادا و کاریگەر به
دووتیـرسـن و ئه‌زموونکاری په‌یوه‌ست به‌و نمونه‌یه‌وه :

Schreiben von Errichtung eines Theaters in Kobenhagen Gedanken
zur Aufnahme des danischen theaters

هه‌روه‌ها له‌باره‌ی به‌و بردنی کرداریانه‌ی شانـوه‌و له‌باره‌ی تیـری
درامی و شانـیه دووباره‌کانه‌وه جیاوازی زـر سه‌ریان هه‌دا له‌نـوان
(گـچید و شلیگ) له‌سه‌ره‌تای کاره دواکه‌وتوو‌ه‌که‌دا، لـره‌دا
ه‌خه‌گر نه‌بووه له‌سه‌ده‌ی 18دا له‌وانه‌یه به‌شـوه‌یه‌کی هه‌ها ئه‌و
وه‌زیفه ئه‌خلاقیه هونه‌ریه ه‌فزکرا بـت ، به‌ام (شلیگ) جیاواز بوو
له‌(گـچید) له‌ودـه‌دا هه‌میشه و له‌ودا وونه که پـگه‌یه‌کی ناوه‌ندی
هه‌یه که بـیاردده‌دات له‌وه‌ی ” شانـ زـر پا به‌نده له‌وباره‌یه‌وه به‌ام
بـ چـژه ، شوـنگه‌ی هـی وانه‌وتنه‌وه‌یه نه‌ک شانـ ، ” به‌ام شانـگه‌ری
به‌ته‌نها ئه‌و ئامانه‌یه ، که شایسته‌ی ئه‌وه‌یه گوـبیستی بین
له‌به‌رئه‌و هـکاره به‌ته‌نها ، هه‌تا ئه‌گه‌ر گوـبیسته‌کان ئه‌هلی چـژو
زانستیش بن.

مر‌ق وه‌ک بوونه‌وه‌رکی سیاسی له‌شانـدا !! ... بـباز محـمـد جـزا

خوـندنه‌وه‌ی مر‌ق و کارکردن له‌سیاسه‌ت و شانـدا ، هه‌وـکی
فله‌سه‌فیانیه‌ی پوخته‌و له‌هه‌مان کاتیشدا ئاـزو هه‌ستیار و وورد .
له‌به‌رئه‌وه به‌گرنگی ده‌زانم ئه‌م دـزه به‌کـشه بکه‌م و هه‌وـی
خوـندنه‌وه‌ی بده‌م . هه‌رچه‌نده خـم نا به‌ستمه‌وه به‌میتـدکی
دیاریکراوه‌و باسه‌که‌ش که‌مـک چـو پـو پانـرامی ده‌خوـنمه‌وه ، به‌ام
فه‌رامـشکردنی هه‌ستنه‌کردنه به‌به‌رپرسیارـتی و خـگـلکردنه له‌و
مـژوو‌ه‌ی شانـکه هه‌یه‌تی که تائه‌مـشی له‌گه‌دا بـت قسه‌و باسه‌کان

بەردەوامن و كۆتاييان نەھاتووە و چاوەاونیش ناکرێت بەم زوانە كۆتاييان بێت .

ھەربێیە ئەم كۆشەيەم ھەبژارد تا ئەو پەردەيە لا بەرم كەدەكەوتە سەر بۆخساری ھەندێك لەوانەي وەك "ئایدل" ژیايەكی تۆتالیتار" ی خۆیان مەبەس داوە و گورزی قورس لەژیانی شارو ژیار دەوێشێنن لە بۆگەي شانێو ، . ئەمە ئەو غەدرە قورسە ژیايەيە كەئێمە لەو مەژوووە نزیکەي شانێدا ھەمانە و زۆربەي كات ، (نزعە - ھوت) بۆكی بازایی نەوێەك سەرقا بۆ دەكات بە وەك یەك لێكردن و یەك ھەنگردن و كارتی سوور فۆبەدان بۆ پەراوێزخستنی ئەكتیفیست و كاراكانی ناو ئەو فەزا شۆواو ناتەندروست و ناھونەریەي كە تەنھا چەند كەسێكی ھەبگری ئەو بێركردنەوێە خاوەندارێتی دەكەن و بەرگری لەمانەووە پاراستنی دەكەن .

بۆئەوێ تۆگەیشتنی شایستە و گشتگیر ھەنێو بەھێنین لەشانێدا دەربارەي مەرف ، پۆستسمان بە جیاكردنەوێەتی لە بوونەوێەکانی تر و گەلانیوێە بۆ ھەچەكەكی دۆزەكە كەبوونی مەرفە و لۆبەدا تەنھا ئامازە بۆ ئەو دەكەم كە بوونی (مەرف) لەشانێدا ھەبووێەكی ئاگامەندانەوێە دەبێت مەرف خۆناس بێت و بێر لە بوونی خۆي بكا تەو و بزانیات لە دەروەي جیھاندانیە ، جەگەلەو ناتەواوی و كەم و كورتیانەي كە لەبوونیدا ھەن سیفەتێكی تریشی ھەيە كە كاركردن و تیشك ھاویشتنە بۆ سەرشتەکانی دەروە .

ئەوێ دەمەوێت لێرەدا باسی دەكەم ، بەھێچ شۆوێەك بەنیاز نیم ھەچەتەيەك بەیان بكەم بۆچارەسەر ، بەئەندازەي ئەوێ دەمەوێت گەتوگێی جدی و بەرھەمدار بخەم سەر خوانی بیری شانێییمان خۆئەگەر مەرف رادیكالیست بوو ئەوا مانای وایە مەرف روئیايەكی دیاریكراوی ھەيە بۆ كۆی دۆزەكە و توانایەكی شاردراوێە مەژووێە لادروست دەبێت . لەم ھەووە تۆگەیشتنی شانێكارێك بۆ رادیكالیزم زگاربوونە لە كۆت و بەندی بۆبەردوو!! بەھام ئەي چی دەرحەق بەو مەرفە دۆگمایەي كە بۆھەتە كاندنی سیستم و بەھا دووبارەكان دووبارە ھەمان دۆگم بینابكاتەو بە سەرەو نخونی یان بە لنگەو قوچی !! بیەوێت رەحی شۆش دروست بكات و بە تێررێك بیسە پێنێت ، لەكاتێكدا نەخۆبەندەوارێكی تەواو عەیارە 24 بێت !!؟ بێرێكەي شۆش ھەرگیز چارەنووسی دیاریكەري رادیكالیزمی سیاسی نەبوو ، بەھەكو ئەو لەكاتێكدا یە گەلانیوێە بۆ دواووە بۆمەژووێەك كە تەحەكومی پۆو بەكرێت . ھەروەكو چۆن سایمەندیس ووتی : " ئەگەرچی پەيوەندی بەدیمەنە جوانەكانەو ھەبێت ئەوالەبارێكی خراپدا دەبێت " .

بگه ئهوه به ئهوه سهره تايه ي كه ته گه يشتن له مره ق گه ل ك ئا ز و سه خته و خو نندنه وه كانيش هه مه ج رن و ههره ن كى ن ستاليژى و خاوه ن ته كنكى ك ن ، بيه و ت ئه و فه زاگشتيه داگيربكات جا ي مه رگى خ ي ده دات و دووباره ت تاليتاريزم به رهه م ده ه ن ته وه . ئه مه ش بانگى را ستيه كه به هه موو ئه وانى باوه يان وايه كه ده يانه و ت مره ق بكه نه پ وهرو پ و دانگى هه موو شته كان .

باشتر وايه مره ق بن تاله مره ق چن يان تى بگه ن !!
قسه كردن له سياست له ره ره قات به گشتى و له كوردستان كه م ك ئا زو نا وونه ، به ام ت گه يشتن له وانگى شان وه به سياست يان بينى شان ييان به سياست و تروانين و په يوه ندى ن وانيان و چ تى و ته ندروستى مامه كردنيان ك شى قورس و هه مه ج ر به دوای خيدا ده ه ن ت و ده ب ت به يار بده ين له وه ي (شان وسياست) به واتا د ك م و باوه كه ي وه ربگرين يان به ش وه استه قينه و فه لسه فييه كه ي ؟
! كه له استيدا به هركاميان قورسه سهرپ ي بيخو نمه وه به ام به گشتى سه رنج و ت اوانىنى خ م به يان ده كه م له يى ئه و ميراته شان ييه ي كه هه مانه له مامه كه كردنى سياست له گه شان دا !! به چى ؟ چونكه كاريگه ريه كانى سياست و سياسيه كان له دنياى ئه مره دا كه ش كيان دروستكردووه ده توانن ده ستكارى ته واوى ژيان و شان ش بكه ن وه ك پ كهاته يه كى ژيانى و شارستانى و ژيارى پشكيان به رده كه و ت .

به ام گه ربمانه و ت به ديوه فه لسه فييه كه ي دا بيخو نينه وه هه ر زوو ووبه ووى نه بوونى پ شينه ي فكري و فه لسه فى ده بينه وه كه په يوه ندييه كانى شان كه ي ئه مه به و ابردووه ي كه هه يه تى هه ر زوو ده چ ئين و تووشى به ئوم دى ده بين . ئه مه جگه له وه ي ئه مه ي وه رگرو بينه رانى شان ، پويستمان به هه ماهه نگى كلتورى و مه عريفى هه يه تابزانين ئه مه له كو ي د زه كه داين ؟ ده كه وينه كو ي قه له قيه كانى جيهانى نو و شان وه وه كو كورد شان و سياست له م ئاسته ل كا ي و ناوچه گه ر تى و تايفه گه ر تيه دا به كو ؟ كه ئه مانه ش په يوه ستن به هوشيارى و ج گيرى جه ماوه رى شان و بكه ره كانى شان (شان كار) به گشتى ده توانم به م شان (له كوردستان) له سه ر چه ند ئاسته ك له مامه ده دايه له گه سياست ئه اونيش بريتين له :

1. دارايى و بودجه .

2. هه زو پاوه رى اگه ياندى و به او كوردنه وه .

3. له سه ر ئاستى بازا و مارك تينگ به ئايك ن كردنى كه سه

نزىكه كانى ناو دنياى سياست و قسه كردن له سه ره ن د ك به رهه م

و وونكردنى هه ن د كى تر و گه روه كردنى هه ن د ك كه سايه تى و

پووجه ل ك كوردنه وه ي هه ن د كى تر ..

به هر حال قسه کردن له سهر ئم دنیا نا ون و نادياره پويستی به خو نندنه وه و تبيني قو و تيری هه يه له ووی (فهلسه فی و زانستی) و چونه ناو ق ناغه کانی ئه و ژيانه نيمچه (هونهری - سياسی) يه وه که دنيايی ئمه له ووی کمه يه تيه وه دهست و په نجهی له گه نهرم دهکات و نا ئاگا له شارستانه تيه فره چشن و ج راو ج ره کان که ده بنه پش مهرجی دروست بوونی شان يه کی پوخت و هونهری که به دواي خ ياندا ديا لگ و مشت و مای (جدی - ژد) به رههم ده ه نن ، به ام دهره ق بهم باسه و ل ره دا نامه و لت بچمه ناو ئه و ک شه و گرفتانه وه به و نه اندازه يه ی لام گرنگه ئه و په يوه نديه کاریگهرو فره لايه نه بيه ستمه وه به ته او و کهری پر سه که ته وانیش :

يه کهم : سيستمی شان که نيما نه

دووه م : سهرچاوهی دارايی شان که نيما نه

سه هم : ه زو ده سه ات و کاریگهری شان (ديسان که نيما نه)

چوارهم : بازا ي شان که ته ميش له و په ي لاوازي دايه .

واته له ک تايدا باسکردن له ک شه کانی شان په يوهستن به حيزب و تيرو فهلسه فهی سياسی نيه له بهر ته وه قسه کردن له سهر ئم مامه نه نازانستی و ناهونهری و نا کارگ يه ههر ئه و شه وازه ی ل دروست ده بت که ج ر ک له خ هه واسين به جه ماوهری ل سه وزده بت که ئامانچ پ کردنی هه کان ده بت نه ک بينيني شان يه کی هونهری وئه مهش دووره له و بيانوووهی که به ناوی دروستکردنی بينه ره وه ووده دات به کو ته وه له بينين خستنی ته و بونه وه ره يه که شان دهکات و شان ده بينت .

(الابتکار - بهدی ها توو به ديه ندر او - Inovation) ... باز محمه د جهزا

ئين قه يشتن (Inovation) زار او ه يه که به واتای گه شه سه ندي دروستکردن يان گه شه کردنی ههر به هايه کی نو ي به کارهاتوو له چاره سهر و داواکاری نو يا خود ک ن يان بازا به ههر گه يه کی

تازه (1) دهسته كه و ته (ئين) قاتيه كان - مبتكر - به ديها تووه كان
(له) جى جى پى پى له پر ژه كان و به كار هـ نراوه كانى ته كن لـ جيا و
بیرکردنه وه پـ دراوه ئاسانه كانى باز اـ يان حكومه ته كان يان
كـ مهـ گـ اـ يان كار هـ باـ كان و له زـ ربه ي كاته كاندا به كار ده هـ ندر تـ
له پـ پر گرامه كانى گه شه ي به ديها تن . (ابتكار - Inovation -
" دا هـ نرا و " به دى ها تو و) له بنچينه دا به واتا ي وودا وه كانى شتـ كـ
به زوويى كه ها و واتا ي (دينا و - مكاشفه) به زوويى دـ تـ .

وشه‌ی (ئیندځه‌ی‌شن) ی ئینگلیزی وه‌رگیراوه له‌وشه‌ی (In novare) ی لاتینی به‌واتای نو‌کردنه‌وه‌و گڼان . له‌زمانی عه‌ره‌بیدا له‌به‌رامبه‌ر زاراوه‌ی (ابتکار) دا زاراوه‌کانی وه‌کو : (ابداع - ابتداء - اختراع - استحداپ - تجدی - حدپ - مبتکر - مخترع - مستحدپ) به‌کارهاتوون (2). ئه‌م زاراوه‌یه (ابتکار- به‌دی هاتوو) : ئاماژه‌یه بـ به‌کاره‌نانی بیرکه‌و شه‌وازی ئا‌وگڼ به‌باشترین شه‌وه . یان هه‌ده‌ست به‌شته‌کی جیاوازتر له‌بری گه‌شه‌کردن به‌شته‌که خ‌ی و به‌شه‌یه‌کی باشتتر .

- پناسه کانی ابتکار - Innovation - “داه‌نراو” به‌دی هاتوو: - له‌ووی بهره‌مه‌نانه‌وه : بهره‌م ه‌نانی شت‌ی: نو‌یه له‌ماوه‌و کات‌کی دیاریکراودا ب‌کارل‌کردنی تاک و شاره‌زاییه‌کی . - له‌ووی کرداریه‌وه : ده‌سته‌واژه‌یه‌کی کرداری دیاریکراوه ، پهرچه‌کردار‌که به‌جیا‌کردنه‌وهی ب‌ژه به‌وهی له‌ماوه‌یه‌کی دیاریکراودا . - (دالتما - Daltman Ducan) : و (ه‌ب‌ب‌اک - Holbek) : ئیبتکار : کرده‌یه‌کی گشتگیری داه‌نانه . نزیکه له‌پ‌شنیاز . دهر‌ب‌ینه له‌واژه‌ی کرداری داه‌ن‌ان . بهره‌مه‌نانی و‌نای تازه‌یه ب‌چاره‌سهری ک‌شه‌یه‌کی دیاریکراو ، ه‌روه‌ها به‌ش‌که لهر‌شنبیری تاک .
- شیمیر هورن - R. J. Shermer Horn: ده‌ستکه‌وتی بیرى نو و دروستکراوه له‌کاتى ئەنجامدان و ئەزموونکردنیدا . ئیبتیکار به‌(فکره - بیر‌که) ده‌ستپ‌ده‌کات پاشان ج‌به‌ج‌ده‌کر‌ت .
- مایک‌پ‌رتەر - Michael porter : ئیبتیکار : کرده‌ی چونه‌ناو ته‌کن‌ل‌ج‌یای نو‌یه ، ب‌ه‌هر فرمان‌ک و هه‌ستان به‌کاری ه‌نهرانه له‌هه‌مان کاتدا .
- دکت‌ر سه‌عید أوكيل : ئیبتیکار ده‌سته‌واژه‌یه‌که له‌کرده‌یه‌کی هه‌سو‌او به‌ه‌هر کار‌کی ئهر‌نی که ب‌گاوه‌کاری بهره‌مه‌که ب‌بهره‌مه‌جیا‌وازو ج‌راوج‌ره‌کان .
- گرنگی و باب‌ه‌خی زاراوه‌ی : (الابتکار - به‌دی هاتوو به‌دیه‌ن‌دراو - 1) : (Inovation) چاک‌سازی له‌ج‌ن‌تی

بهره‌مه‌کان . 2) گه‌شه‌پـښـدانی به‌هره‌ی بیرى كه‌سى له‌كاتى كارلـكـردنى به‌كـمـمه‌ و ئه‌زموونى ئاـوـگـڼـى هه‌ست و سـڼـز. 3) لای به‌شداران (وـڼـه) بایه‌خدارو گرنـگ ده‌كات . 4) گیانی ململانـڼ دروستده‌كات له‌ناو به‌شداراندا . 5) چاره‌سه‌رى به‌شـكـ له‌كـشه هونـه‌ریه‌كانى به‌ره‌م ده‌كات .

▪ تایبه‌تمه‌ندیه‌كانى (الابتكار - به‌دى هاتوو به‌دیـهـڼـدراو - Innovation):

1) نواندن به‌شـڼـوه‌یه‌كى نوـڼ ئه‌نجامده‌درـڼت . 2) له‌ڼـووى (به‌ش و كـڼ) وه ده‌چـڼـته ناو شته تازه‌كانه‌وه . 3) له‌ڼـى ململانـڼـوه تواناكانى جیاوازی و جوـڼـا نـدن زیاد ده‌كات . * ئه‌و هـڼـكارانه‌ی كـاره‌كه‌نه سـمـر (الابتكار - به‌دى هاتوو به‌دیـهـڼـدراو - Innovation):

= پـڼـلـڼـكـردنى هـڼـكاره‌كانى ئیبتكار ده‌گه‌ڼـڼـه‌وه بـڼ سـڼ كـمـمه‌ڼـه‌ی په‌یوه‌ست به :

1. هـڼـكاره‌كانى كه‌سـڼـتـى . 2. هـڼـكاره‌كانى ڼـڼـكـه‌ستن . 3. هـڼـكاره‌كانى ژینگه‌ی .

به‌گشتى ئه‌م زاراوه‌یه له‌ڼـڼـربـڼـه‌و كات و شوـڼـنى هه‌جـڼـرو جیاوازدا به‌كاردـڼـت و شانـڼـش سوودى له‌م زاراوه‌یه بینویه و زیاتر له‌ڼـووى فه‌نتازى و شاره‌زایى و تاكـيـكـردنه‌وى وزه‌ی خـه‌یا و ئاماده‌كارییه‌كانى كاری نواندنـدا به‌كاردـڼـت و پـڼـویسته ئه‌كتـه‌ر له‌ته‌مه‌ن و قـڼـناغه‌جیاوازه‌كاندا بایه‌خ بدات به‌مه‌شقه‌كانى ئه‌م بابـه‌ته‌و به‌گرنـگى و بایه‌خه‌وه ته‌ ماشای به‌كات له‌هر به‌كاره‌ڼـناـنه‌كانى : " ده‌نگ و جه‌سته‌و خه‌یا و ئازادى و سنوره‌كانى خه‌یا و ڼـاـهـڼـنان له‌سه‌ر ڼـووناكى و موزيك و ئارایشـت و هـتـد ... " كه‌ بـڼـچوونى به‌نده ئه‌مانه ده‌بنه پـڼـشمه‌رجى كاری پراكـتـيـكى له‌ شانـڼـى نوـڼ و هاوچه‌رخدا .

ڼـڼـباز محهمـد جه‌زا

ژڼـده‌رو سه‌رچاوه‌كان :

خوـڼـه‌رانى به‌ڼـڼـز بـڼ نووسینى ئه‌م بابـه‌ته سوودم له‌م سه‌رچاوانه وه‌رگرتووه :

<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D8%A8%D8%AA%D9%83%D8%A7%D8%B1>

2) <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-en/innovation>

3) https://mawdoo3.com/%D9%85%D8%A7_%D9%87%D9%88_%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%A8%D8%AA%D9%83%D8%A7%D8%B1

سه‌چاوه‌ی پ‌شنیاز کراو ب‌خو‌ندنه‌وه :
https://almadapaper.net/view.php?cat=86987 (1
2)https://hivhealthclearinghouse.unesco.org/sites/default/files/resources/iiep_trousse_ar.pdf
3) https://elaph.com/Web/Culture/2009/3/417199.html

ئه‌کته‌ر پ‌ویستی به‌ناسین و شاره‌زایی له‌تی‌ره‌کانی که‌ستی هه‌یه ؟ له‌کاتی نواندندا !!

باز مح‌مد ج‌زا

له‌سه‌ره‌تادا به‌نیاز نه‌بووم له‌م باره‌یه‌وه هه‌ج ب‌م ، به‌ام هه‌ج
له‌وه ناخ‌شترنیه کات‌ک ده‌بینیت هه‌مووان حوکم و بریار له‌سه‌رباشی
و خراپی ئه‌کته‌ر ده‌دهن له‌کات‌کدا چه‌ندین تی‌ری هه‌ونه‌ری و
ده‌رونناسیانه‌و فیکری و فه‌لسه‌فی و هتد ... هه‌یه ب‌ناسینی که‌ستی که
پ‌ویستن و ناکر‌ت به‌باش و خراپ و گ‌تره‌کاری ماندوو بونیان
ره‌تبکر‌ته‌وه یان په‌سه‌ند بکر‌ت . ئه‌مه‌ش ب‌وه‌رگرو ئه‌کته‌رو
ده‌ره‌نه‌ریش مه‌ترسیداره‌و له‌ووی تی‌ریه‌وه و پ‌ویسته هه‌مووان بزانی
چ‌ن مامه‌ده‌که‌ن و له‌کو‌دا ده‌توانن سوود له‌تی‌ر‌کی دیاریکراو
وه‌ربگرن له‌به‌ره‌م‌کی شان‌ییدا یان ی‌ویسته ک‌قسه‌یان له‌سه‌ر بکات
و کاریان له‌گه‌دا بکات ، ب‌ئهم مه‌به‌سته خو‌ندنه‌وه‌یکی خ‌را ده‌که‌م
ب‌کت‌بی (نضریات الشخصیه) ی نووسه‌ر “سیم‌ن کلایه فالاد‌ن ” که
” علی المصری ” وه‌ری گ‌یاوه‌و به‌ره‌می “الم‌سه‌ الجامعیه
للدراستات و النشر والتوزیع ” و چاپی دووه‌می سا‌ی 1993ز

وه‌کو له‌پ‌شه‌کیه‌کی ئهم کت‌به‌دا ها‌توو ه‌شی که‌ستی “الشخصیه -
personalite ” چه‌مک‌کی په‌یوه‌سته به‌ده‌رووناسیه‌وه و زمان‌کی

مه‌حه‌کیه و دواتر ئه‌م زاراوه‌یه وه‌رگیراوه له‌ بواری قه‌زاو ئه‌ده‌ب و هونه‌ر و لاهووت و هه‌روه‌ها له‌فهلسه‌فه‌شدا . به‌ئام ئستا ئه‌م چه‌مکه‌ بووه‌ته‌ هه‌سته‌کی هاوبه‌ش له‌ن‌وان ز‌ر‌ر‌ک له‌ زانسته‌کاندا و له‌ بیرکردنه‌وه‌ی فه‌لسه‌فیدا هه‌رچه‌نده‌ م‌ژوو ده‌و‌مه‌نده‌ به‌وه‌ی که‌ به‌خ‌راییی گ‌رانکاری گه‌وره‌ ووده‌دات له‌ووی واتاوه‌ به‌ئام وشه‌ی "PERSONALITE" ی " فه‌ره‌نسی" ش ، له‌وشه‌ی "PERSONA" لاتینی وه‌ رگیراوه‌ به‌واتای "ده‌مامک -قناع - روپ‌ش" و له‌سه‌ر ته‌خته‌ی شان‌ به‌کاره‌ندراوه‌ و واتا‌کانیشه‌ی ج‌راو ج‌ر بوون له‌وانه‌ : " دام‌ایینی سیفات به‌شه‌ریه‌کان له‌ خودا و نزی‌کبوونه‌وه‌ له‌ به‌رجه‌سته‌کردن" . وه‌کو ده‌رونناسه‌کانیشه‌ جه‌ختی ل‌ده‌که‌نه‌وه‌ به‌کاره‌ن‌انی ئه‌م زاراوه‌یه‌ کورت ناک‌ر‌ته‌وه‌ ب‌ پ‌ناسه‌یه‌کی دیاریک‌راو به‌ئام به‌مه‌به‌ستی ئاشنا‌بوون به‌ ت‌گه‌یشه‌ جیا‌وازه‌کان نووسه‌ری ئه‌م کت‌به‌ چه‌ند پ‌ناسه‌یه‌کی هه‌ب‌ژاردوه‌ له‌وانه‌ : "أ. ف‌ک‌سلیارد " ده‌ت‌ : " که‌س‌تی بونیاد‌کی یه‌ک‌گرتووی ته‌واوه‌ و ئ‌ژه‌یه‌ و په‌یوه‌سته‌ به‌زمانه‌وه‌ ب‌ بیرکردنه‌وه‌ ، که‌وا داده‌ن‌رت‌ ئه‌وه‌ تایبه‌تمه‌ندی هه‌رتاک‌که‌ و ئ‌گه‌یه‌که‌ له‌شعورو بیرکردنه‌وه‌و کردارو په‌رچه‌کرداردا هه‌یه‌ له‌ په‌یوه‌ست به‌ هه‌سته‌وه‌ره‌کانه‌وه‌ " و ئه‌و هه‌و‌ه‌ یه‌ک‌گرتوانه‌ش ز‌رن و ئه‌وه‌ی ده‌م‌ند‌ته‌وه‌ م‌ژوو‌یه‌کی شایسته‌یه‌ له‌ تی‌ره‌کان و قوتا‌بخانه‌کان که‌ هه‌ریه‌که‌یان ت‌گه‌یشه‌ن و ت‌روان‌ن‌کیان هه‌یه‌ ب‌ که‌س‌تی تا به‌ ج‌ر‌کی تایبه‌ت و ش‌وه‌یه‌کی کام‌ و هاوسه‌نگ ئه‌دا ب‌کر‌ن و به‌ج‌ر‌ک گشتان‌دنی ب‌ب‌که‌ن ب‌ ئه‌وه‌ی بب‌ته‌ چه‌م‌ک‌کی مه‌رکه‌زی و پ‌شکه‌ توو له‌ شیک‌ردنه‌وه‌و در‌ک‌کردنیدا . ئه‌گه‌ر هه‌رتی‌ره‌یه‌ک به‌به‌رده‌وامی چ‌وه‌ی تی‌ری و مه‌عقول ب‌ت ده‌ستنیشان‌کردنی ده‌یگه‌ن‌ته‌ ئه‌وه‌ی پ‌دا‌ویسته‌کانی ئیدراک و ت‌گه‌یشه‌نی ده‌گاته‌ چاره‌سه‌ری پ‌زیشه‌کی . ئه‌مه‌جگه‌له‌ ر‌ای دوانه‌یی تی‌رو ئه‌زموون ئه‌مه‌ش ه‌نده‌ی دروسته‌ که‌ ف‌رمان بکات د‌زه‌ مر‌یه‌کان پ‌ویستیان به‌ ت‌بینی و گه‌انه‌وه‌ هه‌یه‌ ب‌ی ئه‌وه‌نده‌ شت‌کی تر نییه‌ . که‌ ئه‌م کت‌به‌ گه‌شت‌کی له‌سه‌ رخ‌و پان‌رامیه‌ له‌م باره‌یه‌وه‌ .

تی‌ره‌ ده‌رونناسیه‌کان ده‌رباره‌ی که‌س پ‌مل نه‌بوون به‌ و‌ناکردنی ک‌مه‌ایه‌تیانه‌ به‌ک‌و تو‌ژینه‌وه‌و تی‌ره‌کانی که‌س له‌گه‌ م‌ژوو‌ی بیري فه‌لسه‌فیدا یه‌کانگیره‌ و "IGNAG MERSON" هات به‌ش‌وه‌یه‌کی تازه‌ چ‌نیه‌تی وه‌رگرتنی ئ‌ش‌بیری و گه‌شه‌س‌ه‌ندنه‌ فراوانه‌کانی ئه‌دای بینا‌کردنی چه‌م‌کی که‌سی کرد به‌پ‌ی په‌یوه‌ندی مر‌ف و ج‌ره‌کانی ئه‌و و‌نایه‌ی که‌ هه‌رچاخ‌ک و ک‌مه‌گه‌یه‌ک ده‌رباره‌ی " که‌س " ده‌مان‌دات‌ که‌یه‌ک‌که‌ له‌ توخمه‌ پ‌که‌ه‌نه‌ره‌کانی که‌س‌تی ، ئه‌وه‌ش ئ‌سای بیناو تایپه‌ وه‌کو "J.stoetzel" نووسی "فره‌یه‌یه‌ له‌ ت‌گه‌یشه‌ن و کاره‌کانی

کهس ، کاریگه‌ری ده‌بٚت له‌سهر چاودٚری هاوچه‌رخ . له کاتٚکدا له
وانگه‌ی سٚینه‌ی شٚوهو بوون و تٚگه‌یشتنی کهس له چٚوه‌ی ئه‌زموونی
یشه‌یدا‌یه .

هه‌موو زانستی ده‌رونناسی ده‌رباره‌ی که‌سٚتی داوای ئه‌وه‌مان لٚده‌کات
تٚبگه‌ین له‌مرٚف و فه‌لسه‌فه ده‌رباره‌ی که‌س و ئه‌ویش هه‌نگاوه‌کانی
یه‌کسان ده‌بٚت به‌توٚژینه‌وه‌ی فه‌لسه‌فی ده‌رباره‌ی که‌س که به‌درٚژایی
چاخه‌کان لٚی قوٚبووته‌وه و له‌م ٚوه‌وه نمونه‌یه‌کی ده‌رخستنه‌کانی
“مٚنتانی ” بٚ “کیرگارد” دٚنٚته‌وه که خودی نه‌بوون و په‌یوه‌ست
بوون به‌مه‌عریفه‌و تیٚره‌کانی ده‌رووناسی و فه‌لسه‌فه وه ئه‌ی چٚن
ده‌کرٚت شانٚ له‌مه‌دابٚین و جیای بکه‌ینه‌وه له‌و میراته له‌کاتٚکدا
هه‌موو هه‌ولٚیکی مرٚف بٚناسینی مرٚف و پٚشخستنی ژیان و ئه‌و
جیهانه‌یه که‌تیای ده‌ژی؟! گونجاوه ده‌ست به‌رداری ژیان بین بٚ ئه‌و
دٚخه‌ناهه‌مواره‌ی که‌مرٚفی ئه‌م سه‌رده‌مه تیای ده‌ژی؟! به‌کورتی چه‌مکی
که‌سٚتی له‌ده‌رونناسیدا بیناکردنی زانستیان‌ه‌و پسپٚیان‌ه‌ی خستنه‌ووی
ٚوونکردنه‌وه‌ی حه‌قیقه‌تی ده‌رونی تاکه ئامانجی تیٚره تازه‌کانه که
له‌م کتٚبٚه‌دا توٚژینه‌وه له‌باره‌ی زٚربه‌یان‌ه‌وه کراوه بٚشیکردنه‌وه‌ی
ئه‌و چه‌مکه و سنوردارکراوه به‌هه‌ٚوه‌شان‌دنه‌وه‌ی سه‌ره‌تاو توخمه‌کان و
پٚکهاته‌کانی ، به‌ٚام ئه‌وچه‌مکه فره واتایه‌و په‌یوه‌ندی سه‌رسه‌ختی
هه‌یه به‌قوتابخانه‌و هه‌ٚوٚستی نووسه‌ره‌کانه‌وه له‌به‌رئه‌وه‌ی
داٚشتنه‌وه‌و میتٚده‌کانی توٚژینه‌وه جیاوازو فره شٚوه‌ن و جیاوازن له
حه‌قیقه‌تی تاکدا به‌ٚام نا‌کرٚت له‌چٚوه‌ی ئه‌م کتٚبٚه‌چوکه‌دا به
فراوانی ته‌واوی میتٚده‌کان شیبکرٚنه‌وه به‌ٚکو توٚژهری ئه‌م کتٚبٚه‌به
به‌ساده‌یی سه‌رنج ده‌بات بٚ لای په‌یوه‌ندی هه‌ٚکاری و پاشکٚیه‌کان و
ئاماده‌کاریان بٚده‌کرٚت له‌لایه‌کی تروه .

منیش باوه‌ٚم وایه که شانٚکار به‌گشتی و ئه‌کتر به‌تایبه‌تی نا‌کرٚت
بٚه‌موو به‌ره‌مه‌ٚک و بٚه‌موو کاره‌کترٚک یه‌ک جٚر تٚگه‌یشتن و یه‌ک
جٚر لٚکٚکٚینه‌وه‌و تٚگه‌یشتنی هه‌بٚت و ده‌کرٚت به‌توٚژینه‌وه له‌که‌سٚتی
بگاته ئه‌و کاره‌کتره‌ی که پٚویسته له‌سهر ته‌خته‌ی شانٚ به‌رجه‌سته
بکرٚت . له‌به‌ره‌ئه‌وه‌ی خودو ناوه‌وه له‌ده‌رونناسیدا هاوشٚوه‌ی ئه‌و ئه‌
زموونه‌یه که ئامانجی جه‌نگینه له‌گه‌ٚ نه‌کیره‌کاندا که به‌به‌هانه‌ی
ئه‌وه‌ی زانستی ده‌روونیه‌و په‌یوه‌سته به‌هوشیاریه‌وه که ئه‌مه‌ش گه‌واهی
دانه به‌زاراوه‌یه‌کی نوٚ وه‌کو ” شعوری من ” یان ” هوشیاری خود ” و
... هتد وه له‌و ئه‌ژمارو ئامانجه‌دا هٚٚ و وٚنه‌ی چاوه‌ٚوانکراو
ده‌ستده‌که‌وٚت به‌تایبه‌تی له‌پشکنینی که‌سٚتیدا و له‌و وٚنانه‌دا
ده‌رونناسی ئه‌کادیمی نه‌هی له‌وه‌ده‌کات که‌ناوده‌برٚت به‌کیبیک و

ئەزمۇونگەرى و ئەو تەبىئەت دروستدەكەت كەدەتوانىن گەرانكارى بگەين بەمىتەدەكى وەرگىراو و بەرھەمھەن . لەسەرەتاي سەدەي بىستەمدا زانين دەربارەي ناسىنى كەسەتتى گەشەسەندەنكى ئەستەقىنە و بى بەكار ھەنەن پەداوېستىيەكان ئەگ گەلەكى تايەبەتتى و زەر ھەبوون و لەئەنجامدا دياردەيەك سەرھەدا كە بەپەي پەويستى زىندەوهران بەتەنھاو بە شەوھەيەكى دروستكراو نەمايشى تەيەرەكان و سەرنجدان و ناساندنى چەمكەكانى ژيانيان سەر ئەگ دەخست .

لەبەشى دووھەمى ئەم كەتەبەدا نووسەر باسى ئەوھەدەكەت " واتا " لە تەيەرەكانى دەرون ناسىدا ئەوق نادەت بەكو كەمەكە لايەنى نزيكى ھەيە لە كەسەتتى و ئەگەرى خستەنە ووي يەكبوونى تەروانىنەكانى دەرووناسى و كەمەناسىيە و منيش لەرەدا پەيوەست بەشانەوھە واتەدەگەم كە پەيوەندى ھەيە بەو پەرەزە مادىانەوھە كە تەيەرەكان كارى لەسەر دەكەن وەكو چەن لاي باربا (نيسبەتە بى يەزىنە باربا) باسى تەوژىنەوھە ئەنترە پەلەزى دەكەت لەشانەدا و ھەرئەوانيش بوون ئەرەوكان بىشانەي نوو كەدەوھە و تەوژىنەوھە لەھەندەكە لە و ھەفتارانە و قوتاربوون لە ھەندەكە سادەگەيى و تەگەيشتن لە چەمكەكانى "دەخ و رەھە و ھەوەست" ھەبوو واتەدەگەم ئەم خەلە زەرگەرنگە كەمەن لەرەدا و لەم كەتەبەدا بەيانى دەكەم . ھەرۋەكو

(ب. ماينەفسكى) دەتەت : " دىالەكتىكى فرەيدى پابەندەبە دەزگا كەمەلەيەتەكان كەكەسەتتى بىنادەكەن"لەنەوان تەيەرەكاندا كەمەكەكە تەروانىنى نوو زار دەبن لەگە كەمەكەكەكەكەيىنەوھە ھەچەكەكى وەكوئەوجەنگانەي كەناودەبرەن بە " جەنگە ھەگىرساۋە سايكەلەژىيەكان . تەوژىنەوھە جەرەكانى رەشەبىرى لەسلوكە مەلەكانىياندا و ئەوھە لەمىراتى دەرووناسى كەمەلەيەتەيدا دەربارەي كەسەتتى بىمان ماۋنەتەوھە ، بى ئاگايانە لە ئەنترەپەلەژىياو رەشەبىرى و ھەكارە ديارىكراۋە بىلەلەژىيەكانە . ئەمەش رەشەبىرى شەتەك دەدات و ھەرلەم كەتەبەدا نووسەر باسى ئەوھەدەكەت و بەگە دەھەنەتەوھە لەبارەي شىيانى گەلەننى بەكارھەنەنى وزە ھەستىيەكان بەپەي چاخ و كەمەگەكان وەكو "ماكلوھان" ئاماژەي بىكەردوۋە بىنەمۇنە " جەخت لەسەر گوگەرتن لە كەمەگە تەقلىدى و زارەكەكاندا كە خاۋەنى ئەلف و بى نەبوون ، دەتەت : چاخى چاپەمەنى سەردەمى گەشەسەندى و وانىي زياتر و بىر كەردنەوھەيە ... (لەھان) لەوھە اماۋە كە كەمەدلى گەشەسەندى و ھەكارەكانى پەيوەندى وەكو ئادى و ئەزگەي بىستەن و و سىتسىمى فەزايەكان ھەستىن و بەخشىنى گەرنگىيە بە گوگەرتن و جۈھە كە ئەوھەش چاخى

هه مووتی-ره کانی دهرووناسی جهخت لهو ده ده که نه وه ئه زموونی کڤمه-ایه تی گرنگ بڤ بینا کردنی من و ده رکه وتنی به شڤوه یه کی فراوان و کاریگری مندا لی و نه رمی نواندن و دایکی نایاب و په یوه ندیه خڤزانیه کان و هه روه ها پرڤسه ی په روه رده به شڤوه گشتی و فراوانه که ی ، ئه مه جگه له وه ی شڤوازو ژینگه ی ژیا نکردن و ئیقاعی شوڤنڤنک و کڤمه-گه یه ک بڤ کڤمه-گه کانی تر جیاوازن ، هه رچه نده ئه مانه ش پشت به ستوون به گونجا ندنی کڤمه-ایه تی و کاری که سی پڤگه یشتوو و گونجا ندن له گه ئه و دڤخه دا و ئه مه ش له تی-رڤک بڤیه کڤکی تر گڤرانکاری به سهردا دڤت . که واته هه-یه نما یشڤک یان ڤووداوڤک یان هه ر هه-وڤیستڤک دابڤین له پڤوهرو پڤودانگه جیاوازه کان و بڤه موو کاروبارڤک په ناببه ی نه به رتڤگه یشتن و هه ست و بیرو بڤچوونه که سیه کانی خڤمان و پڤویسته له " په رڤز-سیاق" ی خڤیدا خوڤندنه وه ی بڤبکه یین و دوورکه وینه وه له ڤه تکر دنه وه په سه ند کردن ، به ڤکو بگه ڤڤین به دوای زمان ی نوڤ و تڤگه یشتنی قوڤ و هه ستی به رزو هتد . .

"سندرس" له م کتڤبه یدا توڤژینه وه یه کی ئه نجامدا به ناو نیشانی : (S.Clapier Valladon , "panorama du Culturalisme" Epi 1976) وه کو نووسه ر "سیمڤن کڤلایه" ده ڤڤت : "ئهم کتڤبه گه ڤاندمیه وه بڤ دووباره ئه زموون کردن و کڤکردنه وه به ره و شه پڤلی رڤشنبیری ئه مریکی که هه موو وه رچه رخانه کانی بڤسالی (1920) ده گه ڤڤته وه تا سالی (1955) و کاریگری ئه وانه به بیر ی ئه نتر پڤلڤجی (فرانز بواس) و زمانه وانی (ئیدوارد ساپیر) دووباره گه ڤامه وه بڤناویان و بڤلای(هڤند بندت) و(مید) و (لانتڤن) و (کار دینه ر) به ناوبا نگترینیان و پڤویسته پاکژیان بکه یینه وه" نووسه ر لڤره دا ناوگه لڤکی تر ڤیز ده کات که من خڤم به گرنگم نه زانین دووباریان بکه مه وه له بهر ئه وه ی نامه وڤت له دڤزه بڤنه ڤه تیه که دوور بکه ومه وه و بیرکردنه وه له دڤزه جیاوازه کان به جڤرڤکه که ئاره زووی ناوی زڤرنا که م ته نها له کاتی پڤویستدا نه بڤت . نووسه ر پاش ئه و ناوه زڤرانه دڤته سه رباسی(رڤپ بندیکت) که ها تووه بانگه شه ی بڤچه مکی (ئا یدا ڤ) ی یرڤشنبیری کردووه . وه کو تایپڤکی ژیا نی تایبته به هه ر کڤمه-گه یه ک و لڤروانیی وه کو ئاما نچ و ڤوونکردنه وه ی پاڤنه ره تایبه تیه کانی هه ر رڤشنبیره ک و ڤوونکردنه وه ی پڤوهرو ئاراسته ئه نتڤلڤجیه کانی تایبته به و دهرووناسیه و جیاکردنه وه ی نمونه ی گه وره ی ژیا ن : نمونه یه کی شه وانی و رڤشنبیریانه دووڤووی ئه و ژیا نه ن و نوڤنه ری هه ندڤک له فه لسه فه کانن ده رباره ی که س . ئه وانی ش

پښتانه د دهن د دربارې كېسې ته په سندرې كولو وې كېمې لايه تې و پشتمې هېر ژباړې كې تېكه كاني و ئې و مې وادو كېرسته خاوانې كې پشتمې ده به ستم به بېنا كړنې ژيان و بېگېدان به هېرگروپې كې مړې كې كېوا پارچه يې كې له كېوانې سلوكې مړې يې شياو دابېت و هېتا بې بهر كړنې وې به كې و دوور كېوتنه وې له دېرې بېن و به او بېابونه كاني .

بندكيت دې مانېستې ته وې به به مې نوې ئې چا خېوه " به نايابې و لادانه كانيه " وې له هې مانكا تدا خېت دې كې ته سېر فرې جېرې رې شېبېرې گېوره و مړنې مړې كې و گېانه وې بې مې نېرمې " المرونه " ي مړې و گونجاندې زېاده وې يې تا ادهې ئې مې ئېستا . ئېو لېونه لېكې هېرېشې بې ئېو ئا بېزې و بهر او رديكارېه كاني و كې كړنې وې كارو ا هې نانه كاني له كېتې گېشتم به تا پېه كاني كېسې ته و ئېو به شې زېرې كې له كېمې گې نوې كېه كېماندا هېن . دواتر " سېمېن كېا پېه " دېته سېرېاسې (ئېبراهېم كادېنېر 1891-1978) كې تېرې كې هېه بې كېسې ته و هېو بې كې زېندووه و بېس له ژيانې دېروني و رې شېبېرې كېسې ته دې كېت و زېرې كورتي كېره كاني كېردينېر له سېرېنه مې تېرېره كاني كېسې ته به دوولايېن دېخېنه بېو :

- كېسې ته وېو كېو سېرچاوه يې كې زېندووي رې شېبېرې .

- مې وېو كېو ته وې دېكه وېته ناو ئېو رې شېبېرېه وې .

كېره كاني كېردينېر له دېزگا كېمې لايه تېه كېماندا و اتايه كې زېر بهر فرېوانې هېه و كېشې تيا يې له پې لايه نه شكې پېه كاني بې كېستمې ئامېره كېمې لايه تېه كې و جيا كېرې بېه تې له لاي ئېو " مې بسېت كېردينېره " دېكه وېته نېوان دېزگا يېه كېمېن و لاوه كېه كېنه وې . كې ئېو دېزگا يېه كېمېنې پېشېنې مې ژووي دې به خېشه تاك له مېندا يېه وې به بېام به شېوه يېه كې كې كارلېك له گې كېسې تېدا دېكېن به بېام دېزگا لاوه كېه كېن بهر ئېنجامې كېرېگېرې يېه كېمېنې له سېر تاك . كېس چاوكې ئېو دېزگا لاوه كېانه يېه وېو ئېزېمې دېنې و فېكلېرو تېكنېكې فېكرې و ئاېدې لېژې و هېتد لېرېدا نواندې وې بېامېكېن و به دېله كاني كېسې ته به بېاي كېردينېر گېانه به ناو تو بېژېنه وې بونېادي " مېن " ي هاوبېش له گې تېكه كاني كېمې گېا و بهر هېمېنېره كاني له گېل يېه كېمېن مېراتې ئېو بونېاده كې بېشېه كې له وېوه دېته ناو دېزگا لاوه كېه كېن .

هېرلېم سېنگېه وې نووسېر دېته ناو بېاسې تېرېرې كې تر له لاي تېرېرسېن

(آلف لانتن 1893-1953) که زانایه کی ئاسه وارو بهوه خئی له ئه نتر پل جیا جیاده کاته وه که چه مکی " کارپه " ی کمه لایه تی به کارده هئیت ، له هه مان کاتیشدا ئه وه ر شنبیری وخساری هفتاره گهردوونی مر فایه تیانه یه و ده ت : " ر شنبیری وخساری هفتاره به ده ستهاتوو هکان و ئه نجامه کانیه تی کات کدا توخمه پ کههاتوو ه هاوبه شه کانی ده گوازر نه وه ب ئه ندامانی کمه لگایه کی دیاریکراو " . روونکردنه وه کانی لانتن بنه مای ر شنبیری که س تییه و پشکداریه کی بنه ه تی هه یه له تی ر ر هکاندا . ئه وه ی لای من وه کو خو نه ری ئه م کت به ز ر گرنگه ئه وه یه پ لگه ی لانتن له وه دایه ده ست ده گر ت به سه ر چه مکه کانی د خ و ر ل له ن وان تاك و ر شنبیری ه که یدا . ئه م تی ریه یگه ده دات به به وه ی که س تی تایپ کی هه ب ت شیان ب ت به شیکردنه وه ی ئه و م د ل ه ی کاری له سه ر ده کات . که به ای من ئه مه برینه قو ه که ی کاره کته ری ئه مه یه چ له سه ر شان ب ت یان ژیا نی ئاسایی هه موومان باسی جیاوازی و ئازادی و هتد . ده که ین به ام که سمان به کرداری وانا که ین نه جیاوازی په سه ند ده که ین نه ئازادی گه ر وابوایه ئه ستا چه ندین میت دو قوتا بخانه ی شان ییمان ده بوو به هه ر حا ک تاجار تی ره ی ف رکردنی کمه لایه تی لای لانتن په یوه سته به دوور که و تنه وه له توانای سه ر هه دانی پشکه نو یه کان و گه شه سه ندنی کمه لگا و چیر که کانی که س تی که ده کر ت یکه و تنه کیان له باره وه بکر ت له گه نمونه کانی هفتاری که س تی به شه وه یه کی پلیکانه یی و به ره ه س تی کردنی وخسار و به پ وانه کردنی ف ر م . ئه مه ش هه و ا ل کی د خ شکه ره ب مر قه کرداری و جدیه کان تا چتر له سه ر بنه مای ووخساریان ب یاریان له سه ر نه در ت و ئه رکی له خ یان زیاتریان ل داوانه کر ت .

ل ره به دوا نووسه ر " سیم ن ک لاپیه " د ته سه ر باسی تی ره که ی (مارگری ت مید 1902-1978) ئه م که سی که له باره یه وه ده دو یین زانایه کی ئه نتر پ ل ژسته و له ووی تی ریه وه ده و له مه نده به هه ندك تو ژینه وه وه که له وانه شه وه بدات به تی ریه کی ده رو نناسی کمه لایه تی ده رباره ی که س تی که ئه م تی رسی ئنه ئامازه ی ب ده کات وباس له چه مکك ده کات ئه ویش " خورپه ی ر شنبیری " که تاك ئه دای ده کات و یه که م که س که ئه م تی ریه ی ئاراسته کرد ب ئه وه ی ته حقیقی گریمانه ی مام س تاکه ی بکات (ف. بواس) " که تو ژینه وه یه کی ئه نجامدا و به ره ه س تی تی ره که ی " سه ر فره نسیس گ ل ت ن " کرد به ناوی " چاکسازی نه سل " و جه ختی له وه کرده وه که ته نگ و چه له مه ی مراهیقه ئه مریکیه کان له ئه نجامی قه یرانی ئه ندامی و با ل غ بوون نییه به کو بهر ئه نجامی قورسی و ئا ل زیه کانی کمه لگایه به ای ئه و و ای گشتی له سه ر بنه مای ناوبانگ و ئه فسانه ی کمه لگه ی ئاشتی و سه ربه خ و

هـگـهـزیه . پاشان نووسەر باسی ئەنتر پـلـلـژیستی سـیالستی " دـرێک فریمان " دەکات لەساموا کاری لەسەر ئەم تووژەرە کرد " مەبەستم مید" لەماوەی دەسا دا .

دـزینـهـوه لهو کـمـهـگـایـهـدا به پـچـهـوانـهـی دـوژـمنـایـهـتـیهـوه که شـوـهـیهـکی تـهـرـتـیـبی و ئاـماـنـجـداـرو پـلـمـلـانـیـهـ خـاـی سـهـرـهـکی له کـتـبـهـکهـی "مید" بوونی وـنـهـی نـهـتـهـوهـیی و جـهـنگـه له ئەمریکاو فـهـرـهـنـسا که تووژینهوهکهی ده‌به‌ن به‌و که دواتر ده‌بنه‌داه‌ندراوی نمایشی و هـکـاره رـشـنـبـیری و کـمـهـگـایـهـتـیهـکان که تایبتمه‌ندی هـگـهـزیاـن هـهـیه . له‌م وه‌وه پشک‌کمان ده‌دات به‌ش‌وه‌یه‌کی له‌سەر خ‌و پـلـه پـلـه‌یی و دژ دەر‌بار‌ه‌ی که‌سـتی. بـیر‌کـردـنـه‌وه‌ی "مید" دـیرـاسـه‌کـردـنـه‌وه‌ی دـه‌رونی کـمـه‌گـایـه‌تـیه له‌پـا لایـه‌نـه سـکـسی و هـگـه‌زی و مـر‌یـه‌که‌ی له‌ووی سـروشتی و رـشـنـبـیری و سـه‌ر‌هـه‌دانیـه‌وه بـ چـاخ و ژیاـر‌کـی تر ، ئەوه‌ی قورسه‌ل‌ره‌دا ئەوه‌یه که پیاو‌ک ب‌ت و ب‌ته‌باو‌ک به‌ام ز‌ر ئاساییه‌ ژن ب‌ته‌دایک و ژنی پیاو‌ک .

که‌س‌تی له‌ت‌وانینی ه‌فتارگه‌را کا نه‌وه :

وه‌کو پـشـتـر له‌م خـو‌نـدـنـه‌وه‌یه‌مدا باسـم کرد ، چـه‌نـدین تـیـرو قـوتـا بـخـنا‌ه‌ی تـایبـه‌ت به‌که‌سیئ‌تی ه‌ه‌ن که بـچـوونی دژو ل‌ک دوور یان ل‌ک نزیک و چـونـیه‌ک و ز‌ریت تـریشی تیا به‌دی ده‌که‌ین که من پـم باشه ز‌ر به‌خـیر‌رایـی ئەم کـتـبـه‌نمایش بکهم و دواتر خـو‌نـه‌ر خـو‌ی ئازاد ب‌ت له بـیا‌یرـدان ، به‌نیسبـه‌ت شـانـکارانیـشه‌وه بگه‌ینـه‌وه بـ تـیـره‌کان و له‌بایه‌خ و گرـنـگیان تـبـگه‌ن و وابکه‌ن له‌خ‌وه و سـه‌ر‌پـی له‌تـیـر‌ل‌ک پـه‌سـه‌ند یان ه‌ت نه‌که‌نه‌وه به‌کو بگه‌ینـه‌وه بـ ژـده‌ره ه‌سه‌نه‌کان و به‌پـی پـویستی به‌ره‌مه‌که سوود وه‌ر‌بگرن و بـتـوانن خـو‌نـدـنـه‌وه‌ی تـایبـه‌ت ه‌نـو به‌نـن و له‌م پـنا‌وه‌شدا له‌م به‌ش‌ه‌ی خـو‌نـدـنـه‌وه‌که‌مدا که‌ده‌ب‌ته‌دوابه‌شی کارکردنم له‌م کـتـبـه‌دا به‌ش‌وه‌یه‌کی پـانـرامی در‌ژه‌ی ده‌ده‌م به‌ه‌یوای ئەوه‌ی سوود‌کی هه‌ب‌ت .

نووسەر ئەم کـتـبـه " سـیمـن کـاپـیه " به‌باسکردنی تـیـره‌که‌ی " واتسـن " به‌رده‌وام ده‌ب‌ت و باسی مانیفـسته‌که‌ی سا‌ی 1913 ده‌کات که بووبه‌خا‌ی وه‌رچه‌رخان لای ه‌فتارگه‌راکان که‌له‌استیدا ئەو به‌یانـه له‌سـه‌ره‌تا‌دا شـوـهـیه‌کی هـه‌ا و تـازـه‌نـه‌بوو به‌ته‌واوی ، به‌کو چـه‌نـدین تووژینه‌وه‌ی دەر‌بار‌ه‌کراو دواتر بنه‌ماکانی چـه‌سپـه‌ندران و پـش‌ئـه‌و م‌ژووه‌ ز‌ربه‌ی تووژینه‌وه‌کان دەر‌بار‌ه‌ی د‌رووناسی فزی‌ل‌ژی بوون . " فـه‌خـنه " وه‌کو بـیریاـر‌کـی باو سـه‌رقا‌ی "میتا - ئەودیو" ی شته‌کان بوو له‌هه‌مان کاتدا له‌د‌رووناسی ئەندامیدا وپاشان "ف‌نت" وه‌کو

مام-ستای یاریده‌دهری فیزیایی و "هلمولتز" یش له هایدلب-رگ و له‌فهره‌نسا "ج. د-ما" باسی له پەرچه‌کرداری جه‌سته‌یی ده‌کرد له‌کاتی هه-چووندا . هه‌روه‌ها له -وسیا "ستشن-ف" و به‌سهر پهرشتی "پافل-ف" "گ-انکاری -ویاندا و ئه‌مریکی و -ووسیه‌کان شعوریان کرد به -ه‌فتارو ناسان‌دیان په‌یوه‌ندی -ه‌فتارگه‌راکان به "مادی میکانیکه‌وه" به -ووی ئا-زی و ئام-ر گه‌راییدا کرایه‌وه‌و بووبه میراتگری فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌پستراکت و بیریارانی وه‌کو "ئ-گست ک-مت" تو-ژینه‌وه‌ی ریا-تی شعوریان کرد و -تیا‌ن کرده‌وه .

ل-ره به‌دوو‌اوه نووسهر "سیم-ن ک-اپیه" د-ته سه‌رباسی ز-ر-ک له تی-ریه‌کان و تو-ژینه‌وه‌ی ئه‌زموونی و زانستی سهر -گا‌خان به‌ره‌و ئامانجی تر و چه‌مکی که‌س-تی نه‌بووه چه‌قی ئه‌و تو-ژینه‌وانه به‌-کو بون به‌کلیل -کردنه‌وه‌ی رده‌رگای -اقه‌ی سایک-ل-ژی . ت-که‌یه‌ک به‌دیده‌کرت له‌-نه‌ی مر-ف و که‌س-تیدا و "ه-پنهر" به‌مج-ره و به‌پ-ی چه‌ند بنه‌مایه‌ک له‌وانه : (نه‌وه "وه‌چه‌یی" یه) ، (میکانیکه) ، (ژینگه‌ی) یه ، (چ-ژه) ، (سه‌رکه‌وتنه له‌کاردا) .

*دیمهن و-ه‌فتار :

نووسهر لهم به‌شه‌دا زیاتر باسی پەرچه‌کردار ده‌کات وه‌کو وه‌-امدانه‌وه‌و له‌ئه‌نجامی وروژاندنه ده‌ره‌کی و ناوه‌کیه‌کانه‌وه . وه‌کو چ-ن باسی " پافل-ف" و " شین-ف" ده‌کات و -سایه‌ک دیاری ده‌کات ئه‌ویش بریتیه له : (S) ده‌ب-ته وروژ-نهری (R) و ده‌ب-ته (پەرچه‌کردار) . پرسپاری ممن لیر-ه‌دا ئه‌مه‌یه ئه‌کته‌ری شان- له کوردستان له‌کاتی نواندندا ده‌توان-ت سوودمه‌ند ب-ت له تی-ر-کی لهم چ-ره‌دا؟! من به‌داخه‌وه‌م ب-وه -امه‌که‌ی چونکه د-خ-شکه‌ر نیه ب-نمونه باوا داین-ین که ده‌یزان-ت و ده‌توان-ت !!! ئه‌ی ب- نمونه‌یه‌کمان له‌نمایش یان له‌دانیشتن و نووسینه -ه‌خنه‌یه‌کاندا نه‌بینی؟! به‌پ-چه‌وانه‌شه‌وه گه‌رب-ین نایزان-ت !! ئه‌ی ئه‌م بوونه‌وه‌ره سه‌رقا-ی چیه‌و به‌نیازی چیه‌و که‌ی ده‌گاته ئه‌و باوه‌ره‌ی که تی-ری کار بکات و شاره‌زایی له‌باره‌یان‌ه‌وه هه‌ب-ت؟!!! من ل-ره به‌داو واز لهم پرسپاره جه‌رگ ب-انه د-نم که به‌-استی نه‌ک وه‌-امم ده‌ست نه‌که‌وتوه به‌-کو ز-ر له‌سهری بر-م -ه‌نگه -ه‌شبینی بم کوژ-ت !! به‌م ش-وه یه به‌خ-رایی لهم چ-وه‌یه تی-ریه‌دا ه ت ده‌بم ، به‌و ئوم-ده‌ی هه‌رکه‌س به‌یه‌وه گرنگه ب-ی بگه -ته‌وه نووسهر به‌مج-ره دای-شتووه : - تی-ری واتس-ن و -ه‌فتارگه‌رایی کلاسیک . - چه‌مکه کانی -ه‌فتارگه‌رایی نو- وه‌کو : (کلارک هول ، دولارد و میلر) و هتد.. دواتر نووسهر د-ته سهر باسکردنی ئه‌نجام و هه‌-سه‌نگاندنی ئه‌م به‌شه‌ی

که تایبته به هفتارگهراکان و سودی ئهم قوتابخانهیه مان بـووون دهکاتهوه دهربارهی کهسـتی که بریتیه له وهی تهقینهوهو بـاو بوونهوهیه بهـوووی یفره تیـری و دروستکردنی جیاوازی و دوورکهوتنهوه له تاك هههندی و تاك تـگهـیشتن و هتکردنهوهی بهرامبهر و قسهی هه مهجیانهو له خـوه قسه رکردن دهربارهی کهسـتی که بـگومانم ئهمه ئازاری شانـکارانیشه له دواي هه به رههـمـك و هه ره کهس به وجـره تـی دهگات که عهـقی دهیـرـت و به پیـی ئهو ئاسته سنوردارو کورته ی خـی بـیاری ناجـر ده دات و لهم ههنگاهوهوه به ئومـدم هه مووان بهر پرسیارنه بگهـینهوه بـناو سیستم و چـوهی تیـری بـ کهسـتی .

" که توـئینهوهیه کی ئه نجامدا و به رههـستی تیـره کهی " سـر فره نسـیس گاـنـن" کرد به ناوی " چاکسازی نه سل " و جهختی له وه کردهوه که تهنگ و چهـمهـی مراهیقه ئه مریکیه کان له ئه نجامی قهیرانی ئه ندامی و باـغ بوون نییه بهـکو بهر ئه نجامی قورسی و ئاـزیه کانی کـمه گایه بهـای ئهو و ای گشتی له سهـر بنهـمای ناوبانگ و ئه فسانه ی کـمه لگه ی ئاشتی و سهـربه خـو و هـگـزیه . پاشان نووسهـر باسی ئه نترـپـلـژیستی سـیالستی " دـریک فریمان " دهکات له ساموا کاری له سهـر ئهم توـئـره کرد " مه به ستم مید" له ماوهی ده ساـدا . دـزینه وه لهو کـمه گایه دا به پـچهـوانه ی دوژمنایه تیه وه که شـوهیه کی تهـرتیبی و ئامانجدارو پـمـلـمـلانـیه خـای سهـره کی له کـتـبه کهی "مید" بوونی وـنـه ی نه ته وه یی و جهنگه له ئه مریکا و فره نسا که توـئـینه وه کهی ده بهن بهـوه که دواتر ده بنه دا هـندراوی نمایشی و هـکاره رـشـنبیری و کـمه ـایه تیه کان که تایبتمه ندی هـگـزیا ن هیه . لهم وه وه پشکـکـمان ده داتـ به شـوهیه کی له سهـر خـو و پله پله یی و دژ دهرباره ی کهسـتی. بیرکردنه وه ی "مید" دیراسه کردنه وه ی دهرونی کـمه ـایه تیه له پاـلایه نه سـکـسی و هـگـزی و مـرییه که ی لهـوو ی سروشتی و رـشـنبیری و سهـره ـدانیه وه بـچا خ و ژیا رـکی تر ، ئه وه ی قورسه لـره دا ئه وه یه که پیاوـك بـت و ببـته باوـك بهـام زـر ئاساییه ژن بـته دایـك و ژنی پیاوـك .

کهسـتی له تـوانینی هفتارگهرا کانه وه :

وه کو پـشـتر لهم خوـندنه وهیه مـدا باسم کرد ، چه نـدین تیـرو قوتابخناه ی تایبته به که سیئـتی هه ن که بـچوونی دژو لـك دوور یان لـك نـزیک و چونیـهـك و زـریت تـریـشی تیا به دی ده کهین که من پـم باشه زـر به خـیرـرایـی ئهم کـتـبه نمایش بکهم و دواتر خوـنـهر خوی ئازاد بـت له بـیایردان ، به نیسبته شانـکارانیشه وه بگهـینهوه بـ

تییـره‌کان و له بایه‌خ و گـرـرنـگیـان تـبـگـهـن و وـابـکـهـن له خـو و سـهـرـپـی له تـیـرـرـك پـه‌سـه‌نـد یـان هـت نه‌كه‌نه‌وه به‌كـو بـگـه‌نـه‌وه بـ ژـده‌ره هـسـه‌نه‌كان و به پـی پـویستی به‌ره‌مه‌كه سوود و هـرـبـگـرن و بـتـوانـن خـوـنـدـنـه‌وـه‌ی تـاـیـبـه‌ت هـنـو بهـنـن و له م پـناوـه‌شـدا لهـم به‌شـه‌ی خـوـنـدـنـه‌وـه‌كه‌مـدا كه‌ده‌بـته دوا به‌شی كار كردنم له‌م كـتـبـه‌دا به‌شـو و هـیـه‌كـی پـانـرـامـی درـژـه ی ده‌ده‌م به هیوای ئه‌وه‌ی سوودـكـی هـه‌بـت .

نووسـهـر ئـهـم كـتـبـه " سـیـمـن كـاپـیه " به باسـكـردنـی تـیـرـه‌كـه‌ی " وـاتـسـن " به‌رده‌وام ده‌بـت و باسی مانیفـسته‌كه‌ی سا‌ی 1913 ده‌كات كه بووبه خا‌ی و هـرـچـه‌رـخـان لای هـفـتـارگـه‌رـا‌كـان كه‌له استیدا ئه‌و به‌یـا‌نه له‌سـه‌ر هـتـا‌دا شـو و هـیـه‌كـی هـا و تـازـه‌نـه‌بوو به‌ته‌واوی ، به‌كـو چـه‌نـدین توـژـیـنـه‌وـه‌ی ده‌رباره كراو دواتر بنه‌ماكانی چه‌سپـنـدران و پـش ئه‌و مـژووه زـر به‌ی توـژـیـنـه‌وـه‌كان ده‌رباره‌ی ده‌رووناسی فزیـلـژـی بوون . " فـه‌خـنـه " وه‌كو بیریاركـی باو سه‌رقا‌ی "میتا - ئه‌ودیو" ی شته‌كان بوو له‌هه‌مان كاتدا له ده‌رووناسی ئه‌ندامیدا وپاشان "فـتـنـت" وه‌كو مامـستای یاریده‌ده‌ری فیزیایی و "هـلمـولـتـز" یش له هایدلبـرگ و له‌فـه‌رـه‌نـسا "ج. دـما " باسی له په‌رچه‌كرداری جه‌سته‌یی ده‌كرد له‌كاتی هه‌چووندا . هه‌روه‌ها له ووسیا " ستشنـف " و به‌سـه‌ر په‌رشتی " پا‌قـلـف " " گـانـكـاری ویا‌ندا و ئه‌مریکی و ووسیه‌كان شعوریان كرد به هـفـتـارو ناسانـدیـان په‌یوه‌ندی هـفـتـارگـه‌رـا‌كـان به " مادی میكانیکه‌وه " به‌ووی ئا‌لـژـی و ئامـر گه‌راییدا كرایه‌وه‌و بووبه میراتگری فه‌لسه‌فه‌ی ئه‌پستراكت و بیریارانی وه‌كو " ئـگـست كـمـت " توـژـیـنـه‌وـه‌ی ریا‌تـی شعوریان كرد و یتیان كرده‌وه .

لـر هـه‌دوواوه نووسـهـر "سـیـمـن كـاپـیه " دـته سه‌رباسی زـرـك له تـیـرـه‌كـان و توـژـیـنـه‌وـه‌ی ئه‌زموونی و زانستی سه‌ر ئـگـا خـران به‌ره‌و ئامانجی تر و چه‌مکی كه‌سـتی نه‌بووه چه‌قی ئه‌و توـژـیـنـه‌وـانه به‌كـو بون به‌كلیل بـ كـردنـه‌وـه‌ی رده‌رگای اق‌ه‌ی سایكـلـژـی . تـكه‌یـه‌ك به‌دیده‌كـرت له‌وـنـه‌ی مـرـف و كه‌سـتـیدا و " هـپـنـه‌ر " به‌مجـره و به‌پـی چه‌ند بنه‌مایه‌ك له‌وانه : (نه‌وه "وه‌چه‌یی" یه) ، (میكانیکیه) ، (ژینگه‌ی) یه ، (چـژـه) ، (سه‌رکه‌وتنه له‌كاردا) .

*دیمهن و هفتار :

نووسـهـر له‌م به‌شه‌دا زیاتر باسی په‌رچه‌كردار ده‌كات وه‌كو وه‌لامدانه‌وه‌و له‌ئه‌نجامی وروژاندنه ده‌ره‌کی و ناوه‌کیه‌كانه‌وه . وه‌كو چـن باسی " پا‌قـلـف " و " شینـف " ده‌كات و ئـسایه‌ك دیاری ده‌كات ئه‌ویش بریتیه له : (S) ده‌بـته وروژـنـه‌ری (R) و ده‌بـته

(په‌رچه‌کردار) . پرسپاری ممن لیر-ه‌دا ئه‌مه‌یه ئه‌کته‌ری شان له کوردستان له‌کاتی نواندندا ده‌توانت سوودمه‌ند ب‌ت له تی-ر-کی له‌م ج-ره‌دا؟! من به‌داخه‌وه‌م ب-وه-امه‌که‌ی چونکه د-خ-شکه‌ر نیه ب-نمونه باوا داین-ین که ده‌یزان-ت و ده‌توان-ت !!! ئه‌ی ب- نمونه‌یه‌کمان له‌نمایش یان له‌دانیشتن و نووسینه -ه‌خنه‌یه‌کاندا نه‌بینی؟! به‌پ-چه‌وانه‌شه‌وه گه‌رب-ین نایزان-ت !! ئه‌ی ئه‌م بوونه‌وه‌ره سه‌رقا-ی چیه‌و به‌نیازی چیه‌و که‌ی ده‌گاته ئه‌و باوه‌ره‌ی که تی-ری کار بکات و شاره‌زایی له‌باره‌یا نه‌وه هه‌ب-ت !!! من ل-ره به‌داو واز له‌م پرسپاره جه‌رگ ب-انه د-نم که به‌استی نه‌ک وه-امم ده‌ست نه‌که‌وتوه به‌کو ز-ر له‌سه‌ری بر-م -ه‌نگه -ه‌شبینی بم کوژ-ت !! به‌م ش-وه یه به‌خ-رایی له‌م ج-وه‌یه تی-ریه‌دا ه‌ت ده‌بم ، به‌و ئوم-ده‌ی هه‌رکس به‌یه‌وه گرنگه ب-ی بگه-ته‌وه نوووسه‌ر به‌مج-ره دای-شتووه : - تی-ری واتس-ن و -ه‌فتارگه‌رایی کلاسیک . - چه‌مکه کانی -ه‌فتارگه‌رایی نو-وه‌کو : (کلارک هول ، دولارد و میللر) و هتد..

دواتر نووسه‌ر د-ته سه‌ر باسکردنی ئه‌نجام و هه‌سه‌نگاندنی ئه‌م به‌شه‌ی که تایبه‌ته به -ه‌فتارگه‌راکان و سودی ئه‌م قوتابخانه‌یه‌مان ب-وون ده‌کاته‌وه ده‌رباره‌ی که‌س-تی که بریتیه له وه‌ی ته‌قینه‌وه‌و ب-او بوونه‌وه‌یه به‌ووی یفه‌ری و دروستکردنی جیاوازی و دوورکه‌وتنه‌وه له تاک -ه‌ه‌ندی و تاک ت-گه‌یشتن و -ه‌تکردنه‌وه‌ی به‌رامبه‌ر و قسه‌ی هه‌مه‌جیا نه‌و له خ-وه قسه‌رکردن ده‌رباره‌ی که‌س-تی که ب-گومانم ئه‌مه ئازاری شان-کارانیشه له‌ دوای هه‌ربه‌ره‌م-ک و هه‌رکس به‌وج-ره ت-ی ده‌گات که عه‌ق-ی ده‌یبر-ت و به‌پید-ی ئه‌و ئاسته سنوردارو کورته‌ی خ-ی ب-یاری ناج-ر ده‌دات و له‌م هه‌نگاه‌وه‌وه به‌ ئوم-دم هه‌مووان به‌ر پرسپارنه بگه‌ینه‌وه ب-ناو سیستم و چ-وه‌ی تی-ری ب- که‌س-تی .

• تی-ره نمونه‌یه‌کان :

تو-ژه‌ر "سیم-ن ک-اپیه " له‌م به‌شه‌ی کت-بکه‌یدا شه‌رحی ئه‌و ده‌رب-ین و سیم و نمونا نه‌مان ب-ده‌کات که له -وویی تی-ریه‌وه گرنگ و پ-ویسته بایه‌خیا ن پ-بدر-ت و به‌باوه‌ی من ب- ئه‌کته‌ر ز-ر گرنگه بتوان-ت کاریان له‌سه‌ر بکات و شاره‌زایی هه‌ب-ت له‌باره‌یا نه‌وه ... که‌س-تی له -وانگه‌ی ئه‌م تی-ریانه‌وه له ئزموونه‌وه وه‌رده‌گیر-ن و ئا-و گ-یانیان به‌سه‌ردا د-ت و تو-ژه‌ر چه‌ندین نمونه من له‌وتی-ریانه پ-شکه‌ش ده‌کات له‌وانه : (نمونه خ-رسکه‌کان) ، (نمونه تشکیلیه‌کان) ، (نمونه ده‌رونیه‌کان) ، (نمونه کانی وه‌رگرتنی سروش له‌ شیکاری ده‌رونی) ، (نمونه‌کانی هه‌-ویست و تصرفات) و هتد... پاشان

نوژهر دټه سهر هه ښنگانډن و نه نجامی به شه که که به باوه ی من زږ پوویسته نه کتهری شان ښاره زایی و مه هاره تی خ ی له م وووه به گه ب ښخات ..

▪ **تیر ه کاریه کان :** توژهر له م به شه ی کت به که یدا دټه سهر باسکرنی چه ندین میت دی ج راو جری ه کار ی و من ل ره دا ته نها ئا ماژه به ناوه کان یان ده که م ز ربه خ رای ی : شیکاری ه کار ی ، شیکردنه وهی ه کاره کانی که س ټی له وانه : " ریم ښ کارت ښ ، هانس ج رج ..) و پاشان توهر دټه سهر باسکردنی هه ښنگانډنی هم به شه و ب چوونه کانی خ ی چ ده کاته وه .

▪ **تیر ه کانی شیکردنه وهی دهروونی :**

▪ **ټو ب چوونانه ی نووسهر " سیم ښ کاپیه " خستونیه ته وو من ل ره دا زږ به په له ته نها چه ند سهرقه ه م کی بخرمه رووله وانه :** (نمونه ی شیکردنه وهی دهروونی ده رباره ی که س ټی ، پ کهاته ی که س ټی ، ق ناغه کانی گه شه کردنی لبید ښ ، زانستی که س ټی و شیکردنه وهی تیر ی و هتد ...) که به ای من مامه ه کردن له گه هر یه ک ل لهو سهرقه ه مانه شایانی تو ټرینه وهی سهر به خ و گفتوگی فراوان ښ ، هر له بهر ټووه به گرنګم زانی قسه له سهر کردنی بووه ست ښم ب کات کی ترو ده رفته تی تر . پاشان نووسهر هه ښنگانډنی خ ی ب هم به شه ش پ ښککه ش ده کات .

▪ *** نه نجام :**

نه نجام یان ک تایی هم تو ټرینه وهیه له لای نووسهر پیاچوونه وهیه کی خ رایه به تیر ه کان که س ټی و باس له وه ده کات که به و شیکاریه خ رایانه ټو تیرانه هه ښناسه نگ ښندر ښ و پوېستمان به وهیه که بیان خو ښینه وهو جه ده لیان له باره وه بکه یښ و گفتګ و قسه له سهر کردنیش له م باره یه وه کراوه یه ب هره که س لک بیه و ټ قسه ی جیاواز ترو تو ټرینه وهی زیاتری هه ب ټ و منیش وه کو ک تایی ب هم کت به پ ښنیاز ده که م ب هاو ښ شان ښ کاره کانم که له م ق ناغه دا کار به تیر بکه ښ و بگه ښنه وه ب ټو ژیده ره گرنګ و جیهانیانیه که ټمه وه کو کورد فهرام ښمان کردوون و نه مان خو ښوونه ته وه جا له بهر ه کار لک ب ټ ، به و ټوم ده ی کار کم کرد ب ټ شایسته ی له سهر وه ستان ب ټ .

ئەندەشى مەرق و خەونەكى داستان ئامەز...باز مەمەد جەزا

“خوئەندەشەكى پانەرامىيە بىرمانى سەمەي يەسنا لەئاگەدا ”

ناوى رمان : سەمەي يەسنا لەئاگەدا نووسىنى : جەبار عوسمان
ژمارەي لاپە: 206 تىراژ: 500دانه
ساى چاپ : 2018 بەرھەمى گروپى گوپار بىر چاپ و بىر وەرگەندەش

لەرو لەم نووسىنەم دا رمانى سەمەي يەسنا لە ئاگەدا دەخوئەنمەو
بەئەوئەي ئەم بەرھەمە بەرھەمە بىر رەچەك و دروستکردنى لەدوانى
رەسەن لەو بارەيەو، چونكە دەبەت مەرق دەرك بەو بەكات، ئەو شعورە
لەلای خەي دروست بەكات، كە خوئەندەشەي رمان جەريەك لەسەر بەستى و
ئازادى دەوئەت . ھەبەتە ئەمەش كاتەك دتە بەرچاو لەمانا
ساىكەلەئىيەپەتەكەي دوورى بەخەينەو و داي بەمايەن لەي، بە
مانايەكەي تر مەبەست لەم جەرە گفتوگەيانە گەرانەوئەي، بىر پرسە
بەنەرەتي و سەرەكەيەكان بەگشتى و دەقى ئەدەبي بەتايەبەتي، كە
لەردا مەبەستمان لەپرسە سەرەكەيەكانى رمانە وەك و ئەدەب و دەست
پەكردنى گفتوگەكان لەسەر داي بەتەكان كە خودى ، دەق خەي بەشەكە
لەو ئەزموونە واتە كاتەك كە ئىمە دەزانين “خوئەندەشە” مانايەكەي
جياواز لە مانا باوہ ساىكەلەئىيەكان لەخە دەگەت ، خە بەخە لەو
“دوور دەكەوئەوئە” و جيا دەبەتەو و پرسىارى رەسەن و دروست لە
دايك دەبن .

ئەمە لەردا بەھىچ جەريەك بەنەياز نين لەروى زمانەوانىيەو ھىچ
بەئەين بەتەنھا ئەوئەندە نەبەت ، مەبەستى خەمان روون دەكەينەو
بەوئەي كە كەشەي رمان وا دەخەينە روو وەكو ئەوئەي لەم رەوئە لەم
كاتەدا پايەيەكەي گەنگى ئەدەبە و نەئەنى خوئەندەو و راڤەو رەخە و
لەكەدانەوئەي ھەمە جەري لەخە گەتووە ، بىر لەوئەي رمان لەم رەدا
لەقەيراناويتەرين دىخەيدايە ، بەدەر لە قەيرانى نووسين خەيشى
كەواتە كە باس لە كەشەي رمان دەكەين مەبەستمان ، لەو باس و
خواسانەيە كە پەيوەستەن بە ژينالەئىيەي رمان وەكو ئەدەب و

به‌ستنه‌وهی به‌تـاـمان و تـفـکـرینی وجودی و فـهـلسـه‌فی و بـون و نه‌بـونـه‌وه و له‌ئاستیکی تـریشیدا خـراپ بـون و که‌وتـنه قه‌یرانی ئەده‌بیه‌وه و لـه‌دا کـیشه‌که گه‌وره ده‌بیت بـ مانا گه‌وره‌که و باسه‌که هه‌ستیار ده‌کات، و اتا کیشه‌ی بون و نه‌بونی تا مان وه‌کو ژانرکی ئەده‌بی دروست ده‌بیت، به دیوکی تردا نه‌بینی وه‌کو کـشه و بایه‌خ پـنـه‌دان و پشت گو خستنی ده‌بیت به‌شکی تری گرفته‌که و به‌هه‌ردوو‌کیشیان به‌دوای خـیا‌ندا ئەو تـگـه‌یشتنه سواوه‌ی که مه‌سه‌له‌ی فرـشتن و ئەزبه‌ر کردنی له‌لایه‌ن کـمه‌لـک خـه‌کی نه‌شاره‌زاوه ده‌بنه پـه‌رو بـ "کـشه‌که - رمان" و بـگـره "کیشه" مانای فراوانتر و قو‌تر و گه‌وره‌تری هه‌یه و له‌بنچینه‌شدا بـ مشت و مـی فـهـلسـه‌فی گونجاو تره وه‌ک مانا بازای و باوه‌که‌ی .

به‌هه‌رحا ده‌بـت بـگه‌یـنه‌وه بـ هـه‌سه‌ره‌کیه‌که‌ی تا مان ، له ووی بنیاتنان و له جیهانی مـدیرندا و خوینده‌وه وه‌کو "دکتـرینیکی - عقیده" یه‌کی شایان به‌خو‌لقانددنی فـم و شیوازی جـراوجـر. یان به مانایه‌کی تر به‌خوینده‌وه‌ی کـشه‌کان ده‌توانین لـه‌کـدانـه‌وه‌ی دروست بـ رمان بکه‌ین، واته کاتـک رمان ده‌بـته کـشه و ئاوس ده‌بـت به یه‌که‌کانی فـهـلسـه‌فه و ته‌کنیک و مـژوو...هتد. ئەوه مانا راسته‌قینه‌کانی رمان ده‌رده‌که‌ون و خو‌ندنه‌وه‌یش ده‌بـته ده‌رخه‌ری ئەو لایه‌ن و نه‌هـیه‌ی شاراوانه‌ی ده‌ق و گه‌یشتنه هه‌ناوی دا‌هـان- لـه‌ره‌وه پرسه‌که به‌ره و شو‌ن و بابته‌ی تر ده‌وات، بـیه لـه‌ره‌وه ده‌چینه ناو کرکی باسه‌که‌وه .

به‌گشتی داستانی ئەم رمانه گـه‌رانـه‌وه‌یه له‌سه‌ر ئاستی دووزه‌مه‌ن و دوومـژوو دوو قـناغی مـر‌فی کورد که پـن له‌به‌رخودان و گیان فیدایی و گیانبازی که له‌دنیای نوی و هاوچه‌رخدا هه‌میشه دـه‌کان خو‌ندنه‌وه و تـفـکـرینی هه‌مه‌چه‌شه‌نه له‌خـه‌گـرن هه‌روه‌کو یه‌کـک له دروشمه‌کانی (جـرج باتای) ئەوه بو که ده‌یگوت: "په‌سند" کردنی ژیان تا سه‌ره‌مه‌رگ " (1) بـنـمـونه ئە‌گـه‌ر له‌م رسته‌یه‌وه بچینه رمانه‌که‌وه، ئەوه ده‌بینین هه‌بـژاردنی بابته‌که خـی کـشه‌یه له‌سه‌ر ئاستی(نه‌ته‌وه‌یی و تاکه‌که‌سی) بـوانه لاپه‌ه (19) ی رمانه‌که : " هـ دایه‌گیان . . بزانه له‌دوای کـچی تـچی ویدا !! ده‌مه‌وت هه‌موو ئەو ووداوانه‌ت بـ بـگـه‌یه‌وه ، که‌سه‌ربـه‌کان به‌سه‌ریان هـانـین " یان له‌شو‌نـکی ترداده‌ت : " ئای له‌تـه‌نگ ، چه‌نده نه‌فره‌ت لـکـراویت ! کاتـک ناوت دـت هه‌موو خه‌ونه جوانه‌کانی ژیان له‌گه‌خـت ده‌به‌یت " دووزه‌مه‌نه‌که به‌ونی له‌و دوو‌سته‌یه‌دا به‌دیار ده‌که‌وت له‌یه‌که‌میان دا : ئاریشه‌یه‌کی ئایینی و می‌ژوو‌یه .

له دووه میاندا : د ژبی نه ته وه و یشه م ژوویه که ئاو ژان ده بـت به نوـ بوونه وهی ئاینـک که دیرـکی هه یه واته : له ئاسته نه ته وه یه که یدا ، کـشهی خه باتی نه ته وه یه ک به دیار ده خرـت، که به درـژای دیرـک ، هه تا ئـستایشی له گهـدا بـت، کـشهی په سه ندنی کردنی ژیان خـیه تی، له م ئاسته یدا ٬٬مان ده بـته (خه م) خه مـکی وجودی و قورس و خـای له مانا سایکـل ژیه که ی، وه کو ئه ده ب هـگری په سه ند کردنی خه مه کانی بوون خـیه تی ، که له ئـستادا چه ندان با به تی گـرنگ و نیشتمانی هه ن فه رامـش کراون و په راوـز که وتون، هه روه کو چـن (باتای) وتویه تی: "ئه ده بیات یا هه موو شتـکه یا هیچ" (2) ئه ده ب که ده مانخاته سه ر کهـکه هـی (بوون) وه کو با به تـکی گـرنگ و پـ له به رپرسیارـتی، له م کاته دا ئه م ٬٬مانه ده بـته نمونه یه کی به رجه سته ی پـ له کـشه و له لایه کی تریشه وه ٬٬مانی (سه مای یه سنا له ئاگردا) وه رگیراوی مـژویه کی دیاری کراوی ژیانی سیاسی ونه ته وه یی کورده ، (خه م) ی نوسه ر لـره دا دوباره زیندوو کردنه وه و به رز ٬٬اگرتنی ئه و دووزه مه نه هاوشـوه مـژوویانه یه له به رگـکی تـکه ٬٬ به ئه فسانه و داستانی هونه ریا نه و ئه ده بیان ه .

هه روه کو له حیکایه تـکدا (خـرخـی لويس بـرخيس) نوسیویه تی : "نوسه رـک سزای مه رگی به سه ردا ده سه پـنـرت ، ئه و داوای یه ک سا ٬٬مه ت له خوا ده کات تا کو بتوانـت کتـبه که ی ته و او بکات." (3) ، ئه مه ش دـخی هه موو نوسه ر و دانه ر و که سه به رپرسانه یه که ده یانه وـت له ٬٬ئه ده به وه (نوسه ر) ده بـته به شـکی مه زنی کـشه که و بوونی (نوسه ر) خـشی ئاوـژان ده بـت به (دـگم _تقلید) ه کانی یاخی بوون که دژی لاسایگه رـتی و خـ دووباره کردنه وه یه له پـناو گه یان دنی حه قیقه ت ، ئهـبه ته حه قیقه تی ئه ده بی به جـرـک ده وترـت که (کـشه) دار بـت ، چونکه نویسی بـ کـشه واته مه رگی نویسن و بـاو کردنه وه ی ئاژاوه .

(کـشه) له م ٬٬مانه دا وه کو (بابه ت) جیاوازه له (ئایدیا) کانی نوسه ر وه کو (کـشه)، بهـام له هه مان کاتیشدا یه کانگیرو هاو مانا لهـووی فه لسه فیه وه ، (گادامیر) وته نی : " ئاسـی ٬٬ا بردوو به شـوه یه ک بوو تـپه ی ، که بوو تـپه ی و ئیدی ناگه ٬٬ته وه." (4) . بهـام له ٬٬وویه کی تره وه زیندوویی و به ها داری خـی ده گه یه نـت وه کو (بـن دـمان) هـمای بـ بنه مای (...) هـزی (نیچه) کردووه و گوته یه تی : " که پـکناکـکی نـوان کامـ بوونی مـژوویی و ئافراندنی هونه ری هه ر له بنهـه تدا ٬٬ادیارده یه کی په یوه سته به مـدـرنیزم و به شـوه یه کی تایبه تی به ٬٬ا بردوو مـژووه به ستراره ته وه " (5) هه روه کو چـن چه ندان نمونه ی زیندوو هه ن له ٬٬مانه که دا که باشتـرین بهـگن له سه ر ئه و گوتانه ی

سهرهوه، خوځندهرى به ځان ده توانل خي بلي بگه ټټهوه .

ئا لږهوه ټټهگهين هم ځان مان به ماناي (کښه) سهر به ساتي دروست بوني ځان مان خپه تي و زادهي ټو ستهيه که بهره و ټووي ناراسته ي گونجاوي خي ده وات ، ټوه تا ، (ټټدم ټټند ه ټټسیر) ي فهيله سوف ي سدهي بيستم گوتويه تي : (بهره و خودي شتهکان. (6) من لږه دا ټو دووه ټټه درمي و زه مهي وم ټټووي و دير ټټکيه ده به موه به لايه نه م ټټډډر نه کهي هرهوه کو : (د ټټمان) اي وايه : "له بهر ټوه يه ټه ده بيات به رده وام له بنياتي خپدا م ټټډډر نه. " (7) هوشيار ي لږه دا و لم ځان مان ده ا ټټه وه يه به ټټزينه وه ي ټټگمه کاني نوسيني ځان مان و به (د ټټکترين - حقيقه) کردنيان و بردن و ټټاندن يان به ناو يه که يه کهي گوره تر که خمي (نيشتمان و نه ته وه) يه . ټه مهي ټو هوشيار يه ي که (کښه) دروست که ريه تي و به ته نها کښه ش ده توانل ټو ناسنامه يه بيه خش و نوسهر به ټټربوون و ټټرکردن له ټټا بردوه وه ، ټو خمه په خش ده کاته وه که خه ريکه له ياده وه رياندا کا ده به ټټه وه يان خه ريکه ټو له نه مان ده کات . واته له ساتي خو ټټندنه وه و ټټفکرينه کاني نوسهر وه به ره و زياد کردني په ژاره ده چين . چونکه له يه ک کاتدا (نوسهر) ټټربوه و (ټټريش) ده کات که س ټټک که ټټربووني ته ټټاق دا به چ باکي به په ژاره هه يه يان چي له خه م بکات به مانايه کهي تر به خو ټټندنه وه ي هم ځان مان (ټټربوون) زياد ده بټ و په ژاره و خه م کانيش گوره ده بن و زياد ده کهن و به ټټچه وانه شه وه ټټاسته . په ژاره و خمي نوسهر که سي نيه و چ په يوه نديه کهي سايک ټټل ټټري ساتي ټټکه وه يان نابه ست ټټه وه .

به ه ټټنده ي ټټربون و خو ټټندنه وه ي ټو م ټټووه يه . که تا کو ټټستا که مترين خه ټټکي دوو د و قهلق کردوه له بواړي دروستکاري و ځان ماندا، وه که مترين گومان و دا ه ټټنان له و بواړه دا گرتونيه تيه وه به ټټد ټټزينه وه ي حه قيقه تي ټه ده بي ميلله ټټک که خي فيدا ده کات و قورباني ده دات و خو ټټن ده ټټټټت و پرسيار ناکات !! (لاؤدز) له (دائود جينگ) دا ده ټټ : (واز له ټټربوون به نه په ژاره به سهر ده چټت . (8) (کښه) ي نوسيني هم ځان مان ، خودي نيه و ناچ ټټه وه سهر په ژاره دنياي و مادي و خپرا ټټاگوزه ره کان به قهدهر ټه وه ي ده ست بردنه به پرسه سهره کهي و نه ټټني و فهلسه في و وجوديه کان ، ټه مهش وا ده کات لاي خو ټټنهر ج ټټگير بټ به گواستنه وه له خو ټټندنه وه ي به شه وه به خو ټټندنه وه ي هه مووي (کلي) به يه ک ټټگرتني پارچه يه کهي ده ق (...) به شيکردنه وه ي بنياتي ده قي گشتگيره کهي ټه مهش لاي يه که کهي وه کو (جوليا کريستيڤا) وا ده که و ټټه وه که ټټي وايه (...) له ځان مان نه کاندا

شتن سهره ده دات که ز تر ه کاریه : (پکها ته یه کی وهرگیراوی بان که س تیه (9) .

هروه ها ده ب ت نه و ه ش ب ب ی ن نه و هاوارانه هاواری نه ته و ه یه و په یوه سته به خه باتی زگاری نیشتمانی گه کی ستم دیده و سهرکوت کراو، نه و ه ش ب ب ی ن (جولیا کریستیفا) له کت بی (معنی ولا معنی لتمرده) دا جهختی له وه کرد ته وه که ت وریزه کردنی نه ده ب وه و گه شت ک وایه له ناو ئا ب زی و نادیاره کاند ،... (10) ههرله سهره تاوه که ئه م ر مانه مان به ک شه کرد ، ب نه وه بوو گرنگی و نرخی نویسنی نوسه ر و خو ندنه وه ی خو نه ر به دیار ب خه ی ن له ه نوو که دا ، وه کو (بابه ک نه حمه دی) له و باره یه وه ده ت : " خو ندنه وه له هه مبه ر سه ربه خ یی ده ق وه فاداره " (11) و نه ده بیاتیش به گشتی فره ج ر و ش وازه هه روه کو (لان بارت) ده ت : " نه ده بیات شت ک نه جگه له ش واز و شیوازی نه ده بیاتیش بریتیه له ئامانجی نه ده بیات " (12) . نه م مانه ش (سه مای یه سنا له ئاگردا) که (کاک جه بار عوسمان) نویسیویه تی وه کو ش واز کی نویسنی نه ده بی خودی ئامانجه که یه و لره دا به ک شه ی ده که ین .

که واته ا بردووی (گانه وه) به قه ده ر ا بردووی کاته ، ته نانه ت گانه وه ی نوسراویش م ژوویه کی ز ر در ژی هه یه . به لام مان ش واز کی تایبه ته له (گانه وه) ، که هه مان داه نانی چیر کی در ژ و په خشان ئامزه به پشت به ستن به یالیزم و به ره می نه زموون و خه یا ه نو یه کانی تاکه که س (13) و نه وانه ی ها و ان له گه م ژووگه رای ی واده و انن له م ژووی مان که په یوه ستن و په یوه ندیان نه ندامیه وه نه و و نه یه ی که له ماندا ، ب نمونه بالزاک هه یه تی، به ام مان ی تازه وه له گه پیدا ه خنه ی نو ، نه و کارنامه یه ه تده کاته وه که نه و په یوه ست بوونه م ژووی ب ت (14) . ده رچون له به رگی م ژوو ، یاخی بوون له زه مه ن ، له کات کدا که له سلوکی زیاد ناکات به ب چوونی به نده ر مان ی سه مای یه سنا له ئاگردا چه ندین یسکی م ژووی کردوه و ل ژیکی ر مان و ش وازی نووسینه که ش نه و د خه په سه ند ده کات ب نمونه گهر له سهر ئاستی که س تی قسه بکه ین : (پیر شاه و کاره کتیری نه سرین) یان (یه سنا - ئارین) و هروه ها نه بینین نووسه ر ز ر به هاوسه نگی می ژوو ئستای پ که وه به ستووه و له هه ند ک شو ندا نووسه ر توانو سه ل یقه یه کی سه رسام که ر به کارد ن ت له خو قان دنی نه فسانه ی نو و هاوچه رخ که به ب چوونی به نده نه مه به ش کی

ئە ئەفسوونەى دەقەكەىە كە من سەراسمى بەو ھەناسەىە بـ نمونە خوـنەرى بەـ یز دەتوانـت بگەـتـتەوہ بـ (ل 12 و 13) ی ئەم بەرھەمەو بەجوانى ئەو كاتانە و نابات كە بەزمانـكى پـلە شیعریەت و كوردیانە نووسەر سەرقاـى نووسینەوہى ئەفسانەىەكى ھاوچەرځ و سەردەمىە .

(مارسل پروست) دەت : " ژینى استەقینە ژیانـكە لە ئەنجامدا دوبارە دەیدـزینەـوہـ ، دیار و ئاشكراىە تەنیا فـمى ژیان كە لەاستیدا بە ئاكام ئەگات ئەدەبیاتە (15) ھـر لەبەـر ئەوـەـیەـ كە لەو كاتەـوہـ تا ئەمـمـمان وىستویەـتى زـرتـرینـادەـ ، بەھرەـ ، لە ئەفسون و ئەو و اكـشانە بونیادیە وەرگرت كە گـانەـوہـى چیرـكى ھەـیەـتى . <جیهانى ـمان > جیهانى مـدـن ، وەكو سیستمـكى بەھای عورفى و بـیار گەـلـوہـسـف دەـكـرت كە ھەـموویان سەخت و بەشت بوونە ھەرەكو چـن ، زمانە (واقعی - سحرىە) و تـكە بەشعریەت ەنگەكان و ئاگرو تـگەـیشتنى سايكـلـژى مان لە ناو پەرستگا و ئەو زەمەنەى گـانەـوہـكاندا بـشى دەكاتەوہ و ەكو لەلا 27 دا ھاتوہ : " - من ھـزى ئاشتى و خاوەنـیم و جوانـیم ... ھـزى ئەوہ پـدەبەخشم ، ھەمیشە بەجوانى و شـوہى خـت بـنیتەوہ و دەرونت ئارام و بـگەرد بـت ، لەھەموو ھەستـكى تاوان " دواتریش نووسەر یەك بەیەكى ەنگەكانى ئاگرمان بـشیدەكاتەوہ و ئەوماناسايكـلـژى و فەلسەفیانەى ئاگرمان بـدەخوـنـتەوہ و نزىك دەبـتەوہ لە پسپـریەسايكـلـژىەكەى نووسەر خـى وەكو لە دیالـگـكى تردا نووسەر دەنووسـت : " متمانەم پـبـكە دایكە گيان ... تائەو شەوہى جەستەى یەسنا لە نـو شەـى سەربـەكاندا بـ ئاسمان ھەـكشا ، وامدەزانى ھەمووئەو دیمەنانەم بەخەون بینوہ ، ئەز كاتـك ئەم رـمانە و چەند رـمانـكى تری نووسەر (جەبار عوسمان) م خوـندووەتەوہ ھەستكردوہ بەاستى نووسەر سەرقاـى خـەواندن بووہ لەكاتى نووسیندا كە پەيوەستە بە پسـیەكەى نووسەر خـیەوہ وەكو (پارا سايكـلـژىستـك) .

ـمان لەم چاخەـماندا ، ئەو پەخشان ھونەـریەـیە بەـمانا بەرزەـكەى ، كە زمانى ـمانى پەخشانى یە (16) و ـمان جیهانىكى تووند و ئاـزەـ ، كـتایى ئاوتەـکردنەـ ، چونەـ ناو شـوازەـ ، كە ەگەـزى گـانەـوہـى پەخشانى یە لەبەـر ئەوـەـى منداـى داستانە (17) .ـان بارت (R. barthes) ، لە ھەـندـك لە نووسینەـكانى دا دەـربارەـى ـمان دەت : " شایانى گونجاندنە لەگەـمەـگادا " (18) بـنمونە گەر بگەـمەوہ بـرمانەكەى

نووسه ر چه ندين رووداوو به سهرهات و چير کی سه يرمان ب ده گ ته وه له وانه : " چير کی نه مردو حه زره تی ئيبراھيم " که به ش وه يه کی ز به چ ژو له پرسياړی مندا که وه چير که که مان وه کو خ ی ب ده گ ر ته وه هه روه کو چ ن دنيای نووسيني ئم ر مان ه پ ه له داستان له وانه : داستانی خ شه ويستی : (ئارين و مالک) و بهر خودانی ئه و دوو جه نگاوه ره ئه وينداره له 117 دا ده ت : " ئه و خاوه نی ه نر کی ئه فسووناوی و ويستی خ يه تی ، ئه و شه را بی نه مری و ه زو جوانی به رده وامي ژيانی ن شکر دووه ، ئه و ئ ستا به ش که له ر ح و به ن و هه موو که له به ر گ کی ئم گه ردوونه دا دت و ده چت و ده توانت به ن و ناگرو ه زی له اده به ری دووژ مندا بچت و به شمش ره قورس و تيژه که ی و ت کيان بشک ن ت و پارچه پارچه يان بکات " . مان سه رکه شه ، ش ش کی سه رکه شانه يه به سه ر لاسايی کردنه وه ی مان ناسراودا ، ياخود ساکانی مان لاسايگه ری (19) .

ميشال زیرافا (M. zeraffa) وای وانیوه که مان سه ره تا له ئاستی يه که مدا ده رب ينه له ه گه زی گ انه وه ی په خشانی ، له ئاستی دووه مدا حیکایه تیکی خه یا ی يه (20) ، له مه وه ب مان ده رده که و ت يه ک ل ه ه گه زه گرنکه کانی مان (گ انه وه يه) و ئه ويش له گه ی (خه یا) و ته کنیکه وه (وه ده سته به ر ده ب ت له کار کی نو و شايسته دا ، ت ده گه ين ئه ده بی گ انه وه ئه وه يه که له و وانگه ی (ئه فلاتون) ه وه ه گه ز کی ت که و له و وانگه ی (ئه رسته) شه وه ه گه ز کی دابراو و ته واوه . ده توانين به وهی که ئه فلاتون (له ک ماردا) ب ج ه شتووین ، ئه و جیا کاریه بکه ين له ن وان (گ ه وه ی پوخت و لاساييگه ردا) يان له ن وان خه یا گه و و نه گرتندا (21) . به گووته ی (ژان پ پ سارته ر) له کتبی (با به تی خه یا يدا) : " جیهانی خه یا ی ئمه ، جیهانیکی نا استه قينه يه و هه ر و نه يه کی خه یا ی هه بوونی به سراوه ته وه به خه یا که ره وه که وه (22) به واتایه کی تر خه یا دوو ئاستی هه يه : ئاستی کيان خه یا که ره وه یه و ئه وی تریان خو نهری ئه و خه یا يه و ئاستی چه شهی خه یا که يه و گ انه وه ه گه ل مانای هه يه وه کو (سعید یقگین) له و تار کیدا له ژ ناوی (نقریات السرد و موجهها) دا باس له وه ده کات زار اوه کان له هه ر پسپ يه کدا بن ، ج ر کن له به ده ست ه نانی ده لاله تی تایبه ت به و پسپ يه خ ی که سایه تیه که دیاری ده کات ، وه به بیرو ای ف رمالیه کانی ووی ئه م تی ریه ، بانگه شه ی له دایک بونی زانست کی نو ی ده کرد به مانای (ئه ده بیه تی ئه ده ب) که

له کاره کانی (فلادیمیر براب) دا ده رباره ی گه یشتنه (السردیات - گڼه نه وه کان) وه کو (تڼه د رڼه) خستیه وو ، په یوه نډی زار او ه ی ته ده بی به مه ودا کانی ه وه له ه وانبه ژی و زانسته کانی تره وه به تایبه تی (شعر و دراما) کاریگه ری به ه زی ته زموونی (هونه ری شعر) ی ته رسته ی پیوه دیاره . گڼه نه وه پاشک و شو نکه و ته ی شته کی دیاری کړ او نه ، به کو په یوه سته به سه ره ه ډانی مان له دوا ییه کانی سه ده ی (18) و پاشتر او بچونه ج راو ج ره کان که باو بونه وه وه ه ریه که له زار او ه کانی گڼه نه وه له شوه ی به کاره نانی مانا دا جیا وازی فره یان ه ه یه و گونجا ویشه . که هه ریه که میان یان هه موویان به کار بڼت وه دا ه نان په یوه سته به مه عریفه ی گڼه نه وه وه و مامه له کردنی به جوانترین و وردترین وه ب ونا کردن (23) (جیرا د پر س) له کت بی : (زار او ه ی گڼه نه وه دا) به م شوه یه پیناسه ی ده کات (گوتنه که یان هه واک) وه که به ره م نه ری کرده یه ک یان ئا مانجک کارو بونیاد و کرده ی بونیادی ب یه کک یان زیاتر له ووداوک یان ته ند شه یه ک (چیرک) ، له لایه ن یه کک یان زیاتره وه (24) . یان گڼه نه وه به ت کچر زانی ده نکه هه مه ج ره کان و زیاتر له هوشیار یه ک و بیرو ایه ک سه باره ت به جیهان ده ناسر ته وه (25) . نه وه ی زانیمان گڼه نه وه ی نه ورمانه له سر ئاستی ته کنیک و گڼه او ه ب به نده ز ر به چ ژ بوو هاوتا له گه چه ندین وه سفی جوان و هونه ری ب نمونه له لایه ه 121 دا به مه ده ست پ ده کات: " نه وان وه ک شار ه م روله له هه موو شو نده که وه ه رشیان ده ه نا . ه نده ز ربوون نه و پ ده شته ی ، که چه مه که به در ژایی خ ی بی ش ډه بویه وه ، له ز ری له شکری سهر ب ه کان هشی ده کرده وه . هه روه ها لپه ره کامی تری وه کو : (127 ، 129 ، 149 و 173 و هتد ...) که سهر سام بووم به و وه سف و نمونه ی نه فسانه ی رووناکی نه شکوت و دنیا یه کی پ له خه یا به چین ډکی ناوازه وه . هه رب یه ک شه کانی ناو مان ی (سه مای یه سنا له ئاگردا) دابه شه که مه سه ر چه ند ئاستک و له گرن گترینی نه و ک شانه له وو ی (گڼه نه وه وه) :

1/ گڼه نه وه له سه ر ئاستی هه نډی م ژووی :

م ژوو که ره سه یه کی گرن گ و پ بایه خی نه م مانه یه و ز ربه ی هه نه کانی تریش ل ره وه سه رچاوه ده گرن ، به ج ر ک ب تگه یشتن له م (هه نه ده) هه نه کانی تریش ئا ز ده بن و در ک کردنیان زه حمه ت کی ز ری ده و ت ، نه مه جگه له وه ی که نه م مانه هه نده ک جیا کاری گرن گ تیا یه که

به ته واوی دایده برت له (مژوو) ، من لره دا ته نها هه ندی
 مژوویی ده خو نمه وه ب ته مه ش او ب چونی (تڼی) چه ند
 بیریار کم له و باره یه وه وه کو نمونه وه رگرتووه له وانه :
 * ب چونی (فرانس بیکن) ده رباره ی مژوو گرنگی و بایه خی خی
 هه یه چونکه به ای ته م بیریاره (مژوو) له دوو به ش پکدات :
 ا. مژووی سروشتی ته ویش پکدات له : (- وه سفکردنی دیارده
 ناسمانی و زه مینه کان و - وه سفکردنی باره ده گمه نه کان) ،
 که ه نگدانه وه ی ته و هیزه شارواوه ی دواو باره به رچاوه کان
 ئاشکرا بکات. ب/مژووی شارستانیه تی ، پوخته ی مژووی
 شارستانیه تی که بیکن بانگه شه ی ب ده کات ، بریتیه له :
 تمارکردنی کار و کاردانه وه ی نوان مرثف و سروشت ، که بیکن ب
 س ج ر دابه شی ده کات ته ویش :-

▪ **مژووی ئاینی** - مژووی داه نه ری (به ره مدار) - مژووی
 ژیان و چالاکي که سه کان (26) به پی ب چونه کانی بیکن
 رمانی (سه مای یه سنا له ئاگردا) هه ندی مژوویه که ی
 هه ندی (مژووی شارستانیه تی) یه و به م پی یه ش ته رکی
 کر کی مژوو بریتیه له یادخستنه وه و تمارکردنی ابردوو
 به ش وه یه ک که و نه ی وداوه کان به استی و واقعی
 وه ربگیرت .

▪ **تائیه وه کو مژوو یان وه رگرتنی مژوو وه کو که ره سته**
 هیچ گومانیکي تیانیه و پم وایت ته م مانه
 له و ووه وه سه رکه وتنی گه وره و باشی به ده سته ناوه
 به وه ی که ز له سه رچاوه مژوویه کانی ب نوینی ته م
 مانه به کاره ناوه به لام له و دا گرفته ، که (مان)
 بت و ای تمارکردن و نویسنه وه ی مژوو ببینت یاخود
 بیه و ایکی و ابینت ! ته مه ته و باسه یه که من ز
 لام گرنگه بیخه مه وو به وه ی که ته م مانه (سه مای
 یه سنا له ئاگردا) دت و (مژوو) ده کاته که ره سته واته
 هه نگاوی یه کهم خامی خی له و که ره سته یه وه رده گرت و
 به ک شه ی ده کات له ای (هونه ری نووسینه وه) ، واته
 ته م مانه نه بت ته تمار کی مژوویی یان (مانیکي
 مژوویی) و به ه ی فه نتازیاوه که ده سته با ای گرتووه
 به سه ر مژوودا له یه کتر جیاده بنه وه و و نه
 زه خره فیه کان و خه یا شوینی بژه مژوویی یه کان
 ده گر نه وه .

▪ به لام به ای (دیکارت) له بهر نه وه ی ته و وداواوه ی که مژوو

نووس ده یگ ته وه به و شو وه یه یوی نه داوه که لی دوواوه چونکه مژوونووس وه که شتیارک وایه دوور له واته که ی خای ده ژری و نام یه به سه رده مه که ی (27). له ره دا مژوو به و پیه ی و نه یه کی چنراوی (خه یای) یه که واته خودی مژووش به یه که له ماناکان ده که و ته ژ گومانه وه و له و خانه یه دا داده نرت و (مان) نووسیش جار کی تر کاری له سه ر ده کات و دایده ته ژ ته وه و وداوه کان پل لنده کات و (خه یای) و ته کنیکی هونه ری (نوسین) ی خای به کار د نیت به ئایدیاکانی خای بارگاویان داکات به تایبه تی له مان (سه مای یه سنا له ئاگردا) ، چونکه ئه گهر مر ق بیه و ت شت که دهر باره ی سروشت بزانت ئه واده بت هه و و ست کی ئه زموونی بگرینه بهر که تیدا (ئهموون) و (تبینیکردن) به کار به نیت، (..) وه ئه وه ی له رمانی (سه مای یه سنا له ئاگردا) دا ده یبنین وده یخو نینه وه که ئهموون به ج ر که ههرده یی له ناوجه رگی ووداوه کاند ده ژین. به م شو وه یه مژوو به پله یه کی با گ ه پانی به دیه نانی مر قه . ئه وه ش له بهر ئه و استیه ی که ب گومان (کردار) ده توان ت یارمه تیمان بدات له باشکردنی زانینه کاند. (28) (بیکان) ده یگوت: "یاده وه ری به سهر مژوودا زا ده بت" (29) ب گومان و ته یه کی به نرخه ، گهر ته ئویلی بکه ین له رمانی (سه مای یه سنا له ئاگردا) دا ، له وه ی دا که هه ندی مژووی و یاده وه ری خ یمان له بتی رمان کی هونه ری داپیشان بدات و له هه مان کاتیشدا و نه یه کی استه قینه ی هه نووکه بخاته بهر چاو که خو ننده وه ب رووداوه کانی مژو و بکات و به گپروگرفت یان بکات .

2/ گانه وه له سهر ئاستی (و نه و خه یای) :

له ردا له و ئاسته دعوین که نووسهری رمانی (سه مای یه سنا له ئاگردا) ، (کاک جه بار عوسمان) به ک شهی کردوون ، په یامی نووسهر له ردا تپه اندنی مژوو و نزیکبوونه وه یه له و نه ی زه خره فی و فه نتازیاو شو وه کاریه وه . گه شه و پ گه یشتنی در ژخایه نی ئازادی مر ق ، به د زینه وه ی یاساکانی جیهانی دهره وه و تواناکانی کاریگهری ئه و یاسایانه ، ب گه یشتن به ئامانجه مر ق فایه تیه کان په یه وه سته (30) چونکه "وو که ش" ی ژیان ، ده بت ته گ انکاری له ناوه وه ی (دهروون) ی مر قه کان . کات که مر ق ده گاته ئه وه ی که ده توان به هاوکاری هاوش وه کانیان ، چه ند کار که له جیهانی دهره وه ئه نجام بدن ، ده بت ته هی شو وه کی تر له نزیکبوونه وه و خ ناساندنیان

(31) کاتێك شكسپیر ده نووسێت: "ئەوکاتەى دەروونم ، هەرۆك (چكاوك) لەكاتى هەڵاتنى تیشكى خۆرو ووناكبوونەوهى گەردوون لەقوڵایى خاكى تاريك ، لەبەر دەروازەى بەهەشت ئەوەستێت وئاواز دەخوێنێت "، مەبەستى ئەوەنیه ، كه قەناغەكانى ژيانى (چكاوك) فەربێت . بەئەكو ئەیهوێت بەهەلى يادەوه ريهەكان و ئەو هەستانەى كه وشەكان دەجووێنێت ، حاتێكى تايبەتى لەژيانى دەروونى ، لەخوێنەردا دروست بكات (32).

▪ ئەگەر بەوردی ئامانى (سەمای یەسنا لەئاگر دا) بخوێنینهوه چەندان سەتەوپەرەگرافی تەدايه كه نیشانەى ئەوەن نوسەر بەتەكنیکى گۆنەوه چۆن دەسەڵاتى (وێنەو خەیاڵ) دەسەپێنێت بەسەرمەژوو كه تواردا هەر وهكو له یەكێك له وێنە هونە ریهەكاندا له لایە 127 دا دەستێت: " سەیری ئەشكەوتەكه بکهن ، هەموو هەژى ئەو ئافەرەته له ووناكى ئەو ئەشكەوتە وه سەرچاوهى هەیه "یان له لایە 121 دەستێت: " ئەوانە بەمرەف نەدەچوون ! بەجانەوهرو دەعبایەك دەچوون ، كه له ژێر زەمینەوه هەلقوڵا بێتن ،.. " لێرەوه دەگەمه ئەو بێوايهى كه (خەیاڵ و وێنە) دوانەیهكى تەكەهەكەشن و لێك جيانە كراوهن لەگەڵ (كەشە) دا ئاوێزانن و بەخوێندنەوهى هەر پەرەگرافىكى ئەم ئامانە وون دەبێتەوه (گۆنەوه) لەهەلى (خەیاڵ و وێنە) وه چەند دەوڵەمەندەو گەنجینه یەكى بەهەیه .

▪ 3/ ئاستەكانى (زەمەن وشوێن):

لەم هەهەندەى (كەشەى گۆرانەوه) دا ، گەمەیهكى زۆر خۆراو هونەریانە دەبیندرێت كه له ووى ئیتم و تیمپى نووسینهوه ، شتێكى سەرسوێڵنەرە ، گۆرانەوه لەسەرئەم ئاستەى دا هێندە تەلیسمایه هەست بەگۆنەى (زەمەن و شوێن) ناکرێت له (سەردەم و کاته جیاوازهەكانى ناو رێمانەكه دا) هەرله بەرئەوش بوو نەم توانى "دوانەى زەمەن وشوێن" له یەكترى جیا بکه مەوه بەوهى كەزۆر دەرگیر وتەكەن . لەكاتى خوێندنەوهى ئەم ئامانەدا هەست دەكەیت جادووت لێكراوه ، لەپێشت روودەدەن لەشوێنێك بێ شوێنێكى ترو لەزەمەنێك بێزەمەنێكى تر ووداو گەڵێك وودەدەن و زنجیرهەكان پێش دەخەن ، كه بەردهوام لەگەڵ وێنەو وهسفه هونەریهەكاندا ئەم رێمانە شوێن گۆنەك و زەمەنى زۆرى تەدايه كه ئاسان نیه هەموویان دەست نیشان بکەم. بەلام دەتوانم ئاماژە بەهەندێکیان بکەم لەبەرئەوهى وادەردەكەوت دووانەى (زەمەن وشوێن) زادهى ئیقا ع وبیرکردنەوهو خەیاڵ و وێنەکانى سروشتى کوردخەیتى ، لەاستیدا تاوهكو ئەمر (كەشەى شوێن و زەمەن) لەزاکیرهى هەرتاکیکدا بەشەوازی

جـراوجـ ر ماون و په يوه ندى ته نگا ته نگیان هه يه و مه حا ه به بـ
هیچ هـ یه ك و له خـ وه دروست بووبن ، بهـ كو كـ شى یـ شى یی و
ووجودی ئـ مهن لم نیشتمانـ داو له زه مه نه جیاوازه كانداو
له لای نووسـ ریش به یه كـ له جـ ره كان ئا ماده یی هه یه و
له تابـ یه کی هونه ریدا خـ ی نمایش كړدووه . چونكه له " هونه ردا
جوـ هه یه کی نا جوـ هه یه " (33) و جوانترین هـ گز له وکارانه دا
هه میـ شه زیندوویه تیا نه و په یوه سته به هونه رى شـ وه کاریه وه
(34) "لوسینق" دهـ تـ : "رـ مان هونه رى زه مه نه ، نمونه یه كه
وه كو مـ سيقا " (35) هه روه وها دـ عبدالملك مرتاج
دهـ تـ : "زه مهن ، شه بهـ كـ کی وه همی ترسـ نه ره . (36) لهـ مانى
(سه ماى یه سنا له ئاگردا) ، زه مهن زـ ر خـ را دهـ وات و
له هه مان كا تدا له سه رخـ و هـ من و ورد نا توانین لـ ی غافـ بین
، ووداو له دواى ووداو دـ ت و (شوـ ن وزه مهن) دهـ گـ تـ
...كه به زمانى دـ عبدالملك مرتاج (تـ ی گـ نه وه) دروستـ ده كات
له هه مان كا تدا ئا راسته كانى (زه مهن وشوـ ن) یش دیاریده كات .
هه ربـ یه ئم رـ مانه توانیویه تی لم ئاسته شدا كـ شى قو و
فلسه فى نمایش بكات و خـ ی به كـ شه بكات وبایه خ وگرنگى
خـ یمان بـ دهـ ریخات

به آن سرده توانست بگه آن تهموه ب لاپه هکانی : (ل72 ک) تا
پهره گراف دای شمش تا ک تایی یان ب وانه ل69) ئه مانهی
سهره وه دیال گانه که که سایه تیه کان ر یان له گ ا نه وه
به ک شه کردنی ئه م ر مانده ا هیه و ههرخ شیان به گ
له سهرئه وهی ئایا له سهر ئاستی کاره کته ر ر مان ی (سه مای یه سنا
له ئاگردا) که نوو سهره که ی "کاک جه بار عوسمان "ه خاوه نی
ک شمی گ ا نه وه یه یان نا؟؟!!

■ کتابت الہی :

ٲٲمان به (سيما , , شهـوه - شكـ) يهـكـانـيـ ديارـيـ نـاـكـرـتـ بهـ
 هـنـدهـيـ ئهـوهـيـ بهـ مهـدلـولهـكـانـيـ ديارـيـ دهـكـرـتـ كهـ پهـيوهـستنـ بهـ
 بـيرـيـ خـهـياـكـهـرهـكهـوهـ (41) ئهـوهـ تاـ نوـسهـرـ چـهـنـدانـ نمـونهـ وـ
 بهـكـهـيـ بهـ هـنـزيـ بهـيانـ كـردـوهـ لهـمـ بارهـوهـ كهـ پهـيوهـستنـ بهـ
 ئـاخـاوـتنـهـكـانـيـ پـلـشـومـهـوهـ كهـ دهـتـوانـرـتـ مهـدلـولهـكـانـيـ بهـ باشـيـ
 بخـوـنـرـتـهـوهـ وـ ئهـركـيـ خوـنـهـرهـ كهـ بهـ (ٲـژد - جـددـيـ) بـدوـتـ وـ
 بـتـوانـتـ دهـقـيـ ناـواـهـزهـوـ شاـكارهـكـانـيـ ئـمـ نـيـشـتمـانـهـ
 بخـوـنـنـهـوهـوـ ئـمـهـ لـرـهـداـ تهـنـهاـ بـچـوونـيـ خـمانـ وهـكوـ خوـنـهـرـ
 بهـيانـ كـردـ ئهـمهـشـ بهـكـهـيـ دهـوهـمهـنديـ وـ سهـرـكهـوتـنيـ زياتـريـ ئـمـ
 شاكارهـ كـوردـيـهـنـ .

□□بياز محه مه د جهزا

17/5/2019

((سہرچا وہو ۛہراو ۛزہ کان))

[illegible]

- سەرچاوه ل23 13- رمان چیه ؟
- 14- د.عبدالملك مرتاج : فى النثرية الرواية- بحپ فى تقنيات السرد، عالم المعريفه 240كانون الاول 1998ل16 15- (بابهك ئهمهدى) : پكهاتهو اقهى دهق كتهبى يهكه م ، هه مان سەرچاوهى پشوتر ل3
- 16- د.عبدالملك مرتاج : فى النثرية الرواية- بحپ فى تقنيات السرد، نفس المصدر السابق ، ص 16 17- نفس المصدر ص27 18- نفس المصدر 37 19 نفس المصدر 66 20- نفس المصدر 15 21- بيرنارفاليت ؛ النص الروائى ؛ ترجمه ؛ د. رشيد ؛ منشورات Nathan ,iv ,paris,1992,ص38 22-(بابهك ئهمهدى) : پكهاتهو اقهى دهق كتهبى يهكه م ، هه مان سەرچاوهى پشوتر ل33
- 23- ده توانن بگه نهوه ب ووتارهكهى (سعيد يقين-، فى المسكح السردى العربى)كه له ئه نتهرنهت دا باو بتهوه . 24- ئاوات محمهد : له پهراو نهوهى : (گه نهوهو ئامازه ناديارهكانى به رله هوينهوهى ته مى سهر خه رهند) گه قارى ئاينده ژماره 47 ى ساى 2003 ل، 47 25- هه مان سەرچاوه ل26 26- كامهران محمهد : فيك و فلسفهى مژوو : (للكه نهوهيهكى شيكاريى هخه ييه) ، سلمانى 2006، ل54
- 27- هه مان سەرچاوه ل70 28- هه مان سەرچاوه ل97 29- هه مان سەرچاوه ل119
- 30- سيدنى فنكليشتاين : دهر بىنى ئه ندشه له ميوزيكدا ، وه رگه انى : ستاركريم ، پياچوونه وهى : ع.ج.سه گرمه ، ده زگاي چاپ و په خشى سهردهم چاپى يه كه م سلمانى 2005ل11-12 31- هه مان سەرچاوه ل12
- 32- هه مان سەرچاوه ل10 33- ستارقادر : و نه كه شان چيه ؟-(كه مه ه وتار) ، له باو كراوه كانى بزاقى ر شنبيريى سلمانى زنجيرهى ژماره "16" چاپى يه كه م 2006ل131 34- هه مان سەرچاوه ل131-132 35- د.عبدالملك مرتاج : فى النثرية الرواية ، نفس المصدر السابق، ص199 36- نفس المصدر السابق ص199

له پهراو نهوى نمايشى شان نى
كه شه كانى ژيانى هاوسهرى ...

باز د م ج ا

ناوی نمایش / کښه کانی ژبانی هاسوهری
نووسینی / ئیریک ئیمانویل شمیت
وهرگډانی / مهربوان هه به به یی
سیند گرافیاو دهره نان / جه بار محمده
نواندنی / شای نه جار ، زماناک کهریم

نهریتم نییه له باره ی هه موو بهرهم کی شان ییه وه بنووسم یان قسه ی
له باره وه بکه م ، به ام له بهرته وه ی هندک بهرهم که زیندوون یان
قسه کردن دهر باره یان قورس و زه حمه ته ، ده بینین به ده نگی له ده کرت
یان ز ر کیش لهو باسانه ده چنه خان ی وپامای و پیا هه دان وه
یان پیا هه شاخان .. به هرحا من له ردها وه کو بینهر کی شان
سهرنجی خ م دهر باره ی ئو بهرهم ده خمه وو که به باوه ی من
بهرهم که شایسته ی ئو هیه قسه ی جدی تر و زیاتری له باره وه بکرت
به ئم به نه یه و له ردها من ته نها بهم ج ره ددو م .

گرنگترین شت به ت گه یشتن له شان کارکردنه له ناوسیستم و
بهرنامه یه کی توند وت و بوونی پشین ی تی ری و معریفیه
دهر باره ی بهرهم که ، به کورتی : شان له ووی تی ریه وه له دوو شق
پ کدت و له دوو ه ی گشتیدا به یان ده بت : “هونه ری ژبانه کردن و
هونه ری نمایش کردن ” دواتر ئه مانه ش ورد ده بنه وه به ئاسته کانی
خواره وه و قوتا بخانه و میت دی هه مه ج ری جیاوازی یان له ده به ته وه
.. به هرحال کاتک بهرهم کی شان ی ده که و ته دهره وه ی ئم
دوه ه ته ریب و جیاوازه مل ملانی فیکری و فلسفه ی دروستده کهن
و ه نگ دده نه وه له ته وای نمایشی شان ییدا و ده چنه ناو ستیل و
ش وازه کانی کارکردنه وه ..

دمه و بت به م : ئم که کاتک ده توانین ، شان له ووی که لتوریه وه
بخو نینه وه که توانیب تمان چر و معریفه ی هه مه ج رو جیاواز
بهرهم به نین نه که له د خ کدا ز ر ک له بهرهم که کان هاوچه شن بن و
له یه ک بچن و فره ج ر نه بن ، ئه وکاته له گرنگی خو ننده وه ی
بهرهم که کان ت ده گه ین ، جاگرنگ نیه له ووی تی ریه وه بروامان
به چیه و چن کاری ت داده کهن !! واته ناکرت بهرهم که کان به یه ک
ج ر و به یه ک ش وه بخو نینه وه له کبده ینه وه به ئه ندازه ی پ ویستی و
ش وازی ئه وه ی کاری ت دا کراوه نه که ئم چن ت ده گه ین وچی ده که ین ؟

ئیریک ئیمانویل شمیت : نووسه ری (کښه کانی ژبانی

هاوسهري)له داىكبووى 28ى مارس 1960 رمانووس وشان نامه نووس و
 دهره نهركى فه ه نسي به ه چه هك به لچيكيه چندين بهرهمى جيهاى
 ههيه ناسراوترينيان : " مسيه ئيبراھيم و گو ه كانى قورئان " و
 شان نامى : " دانپ دانه كانى ژن و م ردك " (1) و هم ده قى كه
 هم ستافه كاريان له سر كردوو بهر به قوتا بخانهى " ته عبرى " يه و
 له ووى تيه ريه وه بهر به قوتا بخانهى " ژيانيه " و توانيوه تى سيستم
 و نرمى ديارىكراوى خى هه ب ت و بهش وه يه كى ساىك ل ل ژى كارى
 تياكراوه و ل ره دا خو نندن وه يه كى پان رامى ب نمايش ده كم له سر
 چن د ئاستك بهم ج رهى لاي خواره وه :

دهق و نووسه سينه گرافيا نواندن دهره نان

قسه كردن له سر بهرهم كى شان يى له ووى تيه رى و زانستيه وه ،
 پويسته له ده قى شان نامه كه وه ب ت چونكه بنچينهى بهرهمه كه پكد
 ن ت و ده يكات به بهرهم كى سهركه وتوو هونه رى يان بهرهم كى لاواز
 و نا هونه رى ب ه وهى به وردى له و پر سه يه بك ينه وه له نمايشه كه دا
 دووئاست ديارى ده كم كه په يوه ست بهم قسه كردنه په نا ب ده قى نمايش
 ده بهم نهك ده قه كانى تر كه ئه وانيش برىتيتن له : يه كم / ناسينى
 نووسه دووهم / دهق له نمايشدا چونكه ش و زاو ج رى مامه ه كه مان
 ب ده ستنيشان ده كات واته كه زانيمان نووسه ر چان هات ته ناو نمايش
 ب گومان كارئاسانى مان ب ده كات تا پ گه ي نووسه ر بد زينه وه
 له نمايشدا كه به پى سيستمى هم بهرهم بهم ج ره ده يخو نمه وه :

▪ دهق و نووسه له نماشى شان يى : (ك شه كانى ژيانى هاوسهري)
 دا :

ناسينى باكگراوندى نووسه ر : برىتياه له قوتا بخانهى ته عبرى و
 كاريگه رى (فه لسه فهى كانت) چان ؟ گهركه م ك با به ته كه ساده و
 و نتر بكه مه وه كه ده ن كاريگه رى قوتا بخانهى ته عبرى واته
 له ووى ئه ده بى و هونه ريه وه ده كه و ته كو ي هم ده قه
 نمايشكراوه وه يان چان ته عبرى ل كراوه ؟ له ووى فه لسه فهى
 كانت زياتر له و وئى هاو به شدا به ديارده كه و ت كهروئىاي هم
 بهرهم بهر برىتياه له بوونى : (بىر فه لسه فى و بىر سهره كى و
 بيناي درامى) كه بهش وهى ج راو ج ر به يان كراون .
 ته عبرىه ت چيه ؟ و چان هات ته ناو پر سه كه وه ؟

(ته عبرىه ت غه ربىايه تى مر ق له جيهاى سهرمايه داريدا
 دهرده ب ت . ئه و مر قه ي له ناو هزاراندا ده ژيا به م غه ربه
 ل يان ... ز رى خه ك و جه نجا ي شار ، پتر نام يى ده سك ن ت
 .. مر قيش ده ب ته بهش شت ك له شته كان ، ته نانه ت ب ه نترينى

شته کانیس (2) گهر لهوچه ند ستهیه ورد بینهوه ههردووکاره کتهری ژن و پیاو لهم دهقه دا غه ریبیان بهیه کتر له ئاسته کدایه که مرهف سهری ده سو مته لهو په یوه ندیه تا ادهی زربهی کات ده که و ته گومانی ئه وهی به استی ئهم دوانه چی به کترن ؟ له ناو خه که کی ز ره وه به گشی ما و له و شه وه به خواردنه وهی مهی و ته نانه ت به کتر به کاره نانیس به ئه وهی به وا بهیه کتری به ننه ئهمه ئه و د زهیه که یبازی نووسهر له ئه ده بدا ده کاته ئاماده بوویه کی گرنگ و کاریگهرو به ج به ک ههست نه که ین نووسهر له نمایشدا بوونی نییه .

■ که باس له وئیاش ده که ین به هه رس د خه که به بی ته گیشتن له فلهسه فهی کانت که م که باب ته که ئا ز ده کات ئه وهی من مه به ستمه ل ره دا بی م به هیچ ج به ک قسه کردن نیه له فلهسه فهی کانت به ئه ندازهی ئه و کاریگه ریا نه یه که له ده قدا به دی ده کر ت به نمونه : (کانت له باب ته وه ده ست پ ده کات و ئا وه ز ده کات به پ وه ر به توانای هه سه نگان دن و حوکمدان ئه و جا ویست و توانای تاکه که س به ته گیشتن و خه م لاندن ، دواتر هه بیژاردن و به یاردان (3) گه ر له م ته گیشتنه وه به وانینه باسه که ده بینین له ناو باز نهی ناسینی نووسه ردا به ته واوی له هه ریه که له کاره کتهره کانی (ژن و پیاو) دا به دی ده کر ت و هه موو ئه وهی که باس م کرد دهی سه لمین ته که ده قی نمایش له سنوری باز نهی نووسه ردا و له فله کی نووسهر دوور نه که و ته وه .

سینا گرافای نمایشی شان یی : (که شه کانی ژیا نی هاوسه ری) :

■ نه خشه ی هونه ری یان ته قه نی (4) به کوردی دیمه نسازی، Scenography سینا گرافیا به ئینگلیزی -

مه به ست له هه موو به شکانی پ کهاته ی دیمه نه کی شان ییه هه رله "دیکر ، رووناکی ، ئارایش ، جل و بهرگ ، ئه کس سوار ، موزیک وهتد " گه رته ماشا بکه ین ئهم به ره مه به شی ز ری پ کهاته کان له ناو دیکر دا به دی ده کرا له گه ئه کس سوارات و کهل و په له کانی تر و به شه وه یکی که متر به ووناکی و که متریش به موزیک و جل و بهرگ و ئارایش و هتد ساده و ساکار به وه کو ئه وهی له ژیا نی ئاسایی و که توار - واقع - یدا هه یه و به گومان من وه کو وهر گر که هه ستم کرد ئه وه ئه کاردان وه یه که له ئه نجامی ژیا نی ره ژانه وه به ده ست د ته و هه ستم نه کرد شته کی تر هه به ته که زه رور به ته له نمایشه که دا و زیان کی به کهش و بارود خه دهرونیه که گه یان به ته هه ر له مزاج و بیرو به چونی که سه کان و سروشتی ئهم ما ه و هه واسین و شه وازی دانانی تابلو کان و په رت و به لاویه که ی و که کردنه وه و کته بخانه و

په‌رده و هتد که به‌چوونی من ئه‌و په‌رت‌ه‌وازه‌یی و نار‌کیه ده‌گه‌یت‌ه‌وه به‌ئو ژینگه‌یه‌ی پ‌شووی ئه‌وما‌ه که به‌و ج‌ره به‌ج‌یان ه‌شت‌وو‌ه و چونه‌ته ده‌ره‌وه‌و له‌گه‌انه‌وه‌یاندا ه‌ه‌و‌ی ی‌ک‌خ‌س‌ت‌نه‌وه‌ی ده‌ده‌ن به‌گ‌شتی پ‌م خ‌شه‌له‌سه‌ردوو ئاست سین‌گرافیا بخو‌نمه‌وه .

سین‌گرافیای نمایشی شان‌یی : (ک‌شه‌کانی ژیا‌نی هاوسه‌ری) :

ته‌عبیره‌ت : ه‌ه‌موو ئه‌و مانیف‌ستوو به‌رنامه‌تیئ‌ریا‌نه‌ی له‌ته‌عبیره‌ته‌وه ده‌رچوون هاوبه‌شن : له‌وانگه‌ه‌مه‌لایی یه‌که‌یان به‌ئاده‌میزادی خاوه‌ن ر‌ح و له‌ش و ده‌روون و ه‌ه‌ست له‌یه‌کتدا ... له‌به‌ر ئه‌مه‌ه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه به‌ره‌ه‌ستی ئه‌ه‌وته ف‌رمالیست و ئیستاتیکی یه‌په‌تیانه‌یان کردن که‌ته‌نها به‌دی ه‌نانی ف‌رمی ته‌واو(...) ئازادکردنی واقع له‌چوارچ‌وه‌کانی ، ئازادکردنی ئ‌مه‌له‌واقع وه‌ت‌په‌کردنی نه‌ک به‌په‌نا به‌ر ئام‌ازه‌تایبه‌تی یه‌کانی (5) ئه‌مه‌ش به‌ونی له‌سین‌گرافیای نمایشی شان‌یی ک‌شه‌کانی ژیا‌نی هاوسه‌ری دا بینراون و ه‌ه‌ستم پ‌کردوون .

سایک‌ل‌جیا

به‌لای ی‌نگه‌وه‌کاری ه‌ونه‌ری دیارده‌یه‌کی سایک‌ل‌ژی ، ره‌نگه‌ز‌ر ه‌ی که‌سی و ه‌گه‌زی به‌ئاگایی وون بکا‌ته‌وه (...) قوتا‌بخانه‌ی فر‌ید ، ه‌ه‌موو ه‌ونه‌رمه‌ندان به‌(نه‌رجسی) داده‌نا ، واته‌پ‌گه‌یشتنی سایک‌ل‌ژیان ته‌واو نه‌بووه (7) ئه‌مه‌ده‌مانبات به‌ره‌و ئه‌وه‌ی خو‌ندنه‌وه به‌بارسته‌و ه‌نگ و ش‌ه‌وازی دانان و په‌رت و به‌اوی ئه‌و سین‌گرافیایه‌و دواتر ه‌ه‌و‌ندان به‌ک‌خ‌س‌ت‌نه‌وه‌ی ئه‌و ش‌پ‌رزهی و د‌خ‌ه‌سایک‌ل‌جیه‌ی به‌تایبه‌تی له‌تابل‌کاندا ته‌واو که‌ش‌کی ده‌رونی ه‌ه‌موارکراوی ه‌ونه‌ریمان پ‌ده‌به‌خ‌شن و د‌خ‌ی مزاجی به‌نمایشه‌که ئاده‌گرت و یارمه‌تیده‌ر‌کی باشی به‌هامیزاجی و ده‌رونیه‌کانی نمایش بوو .

نواندن له‌نمایشی شان‌یی : (ک‌شه‌کانی ژیا‌نی هاوسه‌ری) :

یه‌ک‌ک له‌توخمه‌جددی و کاریگه‌ره‌کانی نمایش بریتی بوو له‌و نواندنه‌قو و سایک‌ل‌ژییه‌ی ه‌هریه‌ک له‌ئه‌ک‌ته‌ره به‌شداربووه‌کانی نمایش که‌له‌ووی یتم و ده‌نگ و جه‌سته و ته‌کنیکی نواندنه‌وه له‌ئاست‌کی با‌او به‌رزدا ده‌بینرا به‌ج‌ر‌ک کرداره‌کان ه‌ه‌ست‌کی قو و ناوه‌کی و جوانیان پ‌ش‌که‌ش ده‌کرد ده‌توانم به‌ه‌ل‌کاریه‌نمایشه‌که له‌ووی نواندنه‌وه بخو‌نمه‌وه :

کردار (ه‌ه‌ست) به‌یارمه‌تی سایک‌ل‌ژیا (نواندن + ئیستاتیکا) کرداره‌کانی نواندن له‌ناوه‌وه به‌ده‌ره‌وه‌و نه‌رم و ناس‌ک و ه‌ه‌ند‌ک‌جار

تووندو پښتانه به چېرېك من وهك بينه رېك ههستم نه ده كرد ئه وه نواندنه به كو ديالېگ وتنه كان و ددان پښتانه و دهرچي پيټه كان و هڅي دهنگي نه كتره كان له ووي چينه كاني دهنگ و دروست به كاره نانيان واي ده كرد زياتر چېر له و شوازه پښكه شكر دنه وه ربگرم ، به اده يهك هه نديك جار ئه وه نده تېكه به نمايش ده بووم به ديار ئه و دڅه سايكې لږيه وه خه نې و ئاسووده بم كه نواندېكي استگ يانه و ئيستاتيكي و پښله چېرېو پښ من .

دهره نانيان له نمايشي شانېي كېشه كاني ژياني هاوسه ري):
 نه گهر چي بنه ما سهره كيه كاني كاري دهره نانيان له نمايشه دا بوونيان هه بوو به ام له استيدا وه كو كاري دهره نهر و دهره نانيان وون بوو به ادهي ئه وهي نمايشه كه كه و تېووه سهرې كها ته كاني تري نمايش پښ نمونه : (پښكه اتن و تصويرو ئيقاع و پانتو و جوله) وه ربگرين ده بينين وهك هگه زېك كاري وردې تپانه كرابوو ئه وهي تري كه هه بوو له پښي سينې گرافياو نواندنه وه بهرجه سته ده بوو نهك وهك پسي يهك كه له استيدا پښي هه بوو چه ند پښكېك - مجازفه - يه كي هونه ري بگردبايه له بهر كاره نانيانې جوگرافياو پانتايي نمايش و رېتمې نمايشه كه دا به ام به گشتي وهك نمايش كي هونه ري شايسته و سه نگين بوو كه ده كرېت مرېف به و چېر بهر هه مانه ئاسوده پښت .

له كې تايدا ده مه وېت پښم ئه م سهرنجانه ي من ته نها وه كو بينه رېكي ئاسايي و ستاده ي شانې وه ربگرن ، له بهر گرنگي بهر هه مه كه به شايسته ي قسه كردنم زاني و ئومېدي بهرده وامي وكاري زياتر پښتافي نمايش و سوياس پښه وهي كه چېر هونه ريان پښداين .

سهرچاوه كان :

(1

https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%A5%D8%B1%D9%8A%D9%83_%D8%A5%D9%8A%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%8A%D9%84_%D8%B4%D9%85%D9%8A%D8%AA

(2) كه مال ميراوده لي ، فهلسه فه ي جواني وهونه ر (ئيستاتيكا) له پښا و كراوه كاني زانكې سلېماني ساېي (298 ل 1979) 3) كهريم مسته فا ، فهلسه فه پښمندا نان P4C زنجيري كټېبي ده زگاي چاپ و په خشي سهرده م ، كټېبي سهرده م ژمـــــاره (583) ل 45) 4)

<https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B3%D9%8A%D9%86%D9%88%D8%BA%D8%B1%D8%A7%D9%81%D9%8A%D8%A7>

(5) كه مال ميراوده لي ، فهلسه فه ي جواني وهونه ر (ئيستاتيكا) له پښا و كراوه كاني زانكې سلېماني ساېي (300 ل 1979) 6) هه مان سهرچاوه

تیپی شانۆی هاواییا نی گزیز و نمایشی ” شانۆی دکتور فاوست

شوین: هائی شنبیری سلما نی

کات: 4:00 ی ئوار

کک و تی: 28/2/2019

پښتانه ننگي شانه نښه نام او نه فسوونې رڼه رڼات ... نووسينې : د . محهمد جهلال - ناماده كړدنې : باز محهمد جهرا

نارت ډېرخوازكې نه جيبې نه و مام ستا په بوو كه ناوې " نه لفر ډ
جاري " په ، له سا ۱۹۲۶ دا به هاوكاري " رڼه ډيتراك - Roger
Vitrac " هستا به دامه زاندي " شانه نښه لفر ډجاري " كه له
شانه يوه " بير " ه پښتانه كاني نارت ډه رباري شانه ته قينه وه .
هروها په ككه له ژدهره گرنگه كاني شانه نښه هاوچرخ له پا
نه زمونه كاني " نه لفر ډجاري " دا ، توژهران باوه يان وايه به ه
بيرو بڼه كاني نه لفر ډجاريه وه بيره " مبعيره - پهرش و بڼه وه " .
كاني و توژينه وه چا كسازيه كانيه وه بهرو تيري شانه نښه " ډه قه -
قسوه " چوو كه له ناو كتيبي " المسرح و قرينه - شانه و گرمانه " كه
سا ۱۹۳۸ ز " بڼه او بڼه .

كه ستي نارت ډه زوو ده جو ډنډت بڼه توژينه وه به دواډاچوون ،
به نام له ردها جهخت ده كه ينه سر نه ولايه نه كه له خا ډكدا ككيكن
له سري نه ویش پاشماوه شانه نښه رڼه رڼات له شانه كې نارت ډا و
پهرش بڼه ديارده غه يبه " ميتافيزيكيه كان " و ډگا جادويه كاني لای
كه لاني سهره تايي و له ډخه كاني " هوهس و جادووگري " نه و جيهانه
ناما قوه كې كه كاريگري دانا له سهر جهسته و رڼه . ژدهره فكري و
فلسه قې و نه نتر ډېر ډيتر ډيتر ډيتر ډيتر " شانه نښه ډه قه " وه كو له
معجمي ئادابي فهره نسي سا ۱۹۶۸ دا هاتوه كه ئالوده بوون به
شانه نښه " باو " لای نه و بگ ډه وه توخم و ژدهره و هيكه لي تيري
ډزينه وه داه ناني شانه يبه له ووي رڼه و ژياني . له كرده يه دا
نارت ډاخي بوو له ډگا كاني شانه نښه واقعي و سايك ډجې و بنه ما كاني
شانه و ده چته سهر نه نتر ډېر ډيتر ډيتر ډيتر ډيتر سهره تاييه كاني پښتانه
" صفاو - وون " ي رڼه و " السجيه - خو " بارگاوې كړدنيان به
شارستاني نه وروپي و شانه نښه ژناوایي تا مامه له گه نه و توخم و
ژدهرانه بكت كه پاشك و لوه كي و دوورن له چق كه نارت ډ

به پچه وان هه ستا به جيا كردنه وهى توخمه پكهكه نه ره كانى ئه و چه وه
منتيميه كانى واقعى ماددى به و سيفه تهى وه گريراو كى استه و خان و
فاندانى به ره و پهراو زو اكشانى پهراو زى و لوه كيان به چه قى
نواه - مه به ست" ي گوتارى شانى هاو چه رخ .

"تعليل - پاساو" ي ئه و گاننه چيه؟ كه ده به ته شان به كى
رژئاوايى به هه ز له سهر بنه ماي وشه با به تى شان يى كه شايانى
ته قه نيه كان و خه يا ه كان و جوانيه كانن ، ههروه ها وشه كه ده رباره
چه مكى خ به ده سته وه دانى ده سه به ته به جو به ، به ام ئه مه ش ئه وه
ناگه يه نه ت كه له هه مان كاتدا شانى د ه قى ده سته ردار ده به ت
تاك تايى . له باره ي وشه وه "هه رده قك" و له و ئاراسته يه وه به ره و
ئاراسته يه كى نو و تازه و وه زيفه يى و دا به شكر دنى ده سه به ته كانى
به سهر توخمه كانى تر دا به ت ، به تاي به تى ده ره نان ، له وه دا جه خت
بكاته سهر توخمه دراميه كان "خودى سيفه ته شان ييه پوخته كان" ،
واته له وويه كى تره وه جه خت كردنه سهر پكهكه ته كانى ترى سهر ته خته
شان ، به تاي به تى مزيك و سه ما و هونه رى شو وه كارى و نواندى
به ده نگ و گرانى و ووناكى و ديمه ن . وه ئه و توخمانه ت كه ده كر
به شو وه يه كى قوو ي وا كه ئارت ناوى ده نه ت : "شاعيره تى ووداو"
كه هه ميشه گرنگ ترين ئام ازى ده رب ين له شان دا .

ئه و توخمانه و ت كه كردنيان پچه وان هى ئه و اده گه وره يه ي فه لسه فه ي
نمايشى شان ييه لاي ئارت و جوانيه له شانى "بالى" . ئه و
جوانيان هى ناكه ت به رگرى سيحرى بكه يت و بانگى بكه يت له كا ت كه وه
به كا ت كى تر ، ئارت ده ت : "دواى بينينى يه كه م نمايشى شان يى
گروپى بالى كه توشى سه رسامى كردى له به رام به ر چه مكه نام كانى
شان كه ز به ئينكارى له ده كه ن له هر سيفه ت كى شان ييدا ،
له كا ت كدا جوان ترين ده رب ين له شانى پوخته دا .

له و وانينه دا ئه ميه ئه وروپى عه قانين كه هه ست به "گفگقاتها
- ته قه ته ق" ده كه ين له هه موو شو نه ك ، هر له چينى جو به
ده قيقه كاندا و له گانينى ده نگه هه مه ج رو به ك تاييه كاندا ، له م
بارانى "الرنان - زرنگانده وه" يه دا كه ده به ته دارستان كى "شاسع -
به ر فراوان" و ههروه ها هاوش وه يه جو به كانى "ئه و زرنگانده وه
"يه دا . ئه و جو به نه ناگو زره ته وه به "الصرخه - قيژه" يان ده نگ :
هه مووشنه ك به توافق و تپه بوون له چه نا به نام و ئار ك له ژيه كانى
فكر دا استه و خ ده ن .

ئارت له و به چونه وه ده سته ده كا ت كه ئه زموونى شان يى داده مه زر نه ت

له كه كه بوونی ئه و ته تومانهى شانى رڼاوا " وه كو ئه وهى كه ناو ده برت " و مللانه دهكات له گه شان دا له گه واقع و دا شته وهى به زمانى كى مردوو و توندكردنى زمانى شانى و اك شانى چه ندين زمانى تر له پناو دامه زراندى گوتارى داهانه رانه و ئه و زمانهش هه و دهكات كه پاكتر بهت له دهقى پيشه يى به گڼى زما نى ئيشارهت و جو ه و جهسته و زمانى كه له شانى رڼه تى و گشتيه وه و له شانى "البالى " به تايبه تى كه يه ك له تايبه ته نديه دراميه پاكزه كانيه تى .

گه یشتن به لـواری فه نتازیا وگه انه وه به كه توار ... انانى : باز محمهد جهزا

“خو نده وه يه ك به رمانى سپه مى خو ناوى ”

ناوى كتب : سپه مى خو ناوى

ژانر: رمان

نووسهر : جه بار عوسمان

ساى چاپ : 2017 سلمانى

ژماره ي لاپه ه : 390

انانى : باز محمهد جهزا

[به خو نده وه ي ئه م با به ت كلى ئه ر بكن ...](#)

هونهری [نمایشکردن] له شان یی دوو پښتانه مېر دا ... نووسینی : باز محمده جزا

پوخته:

هونهری نمایشکردن بابه تکی نو نیه ، به کو هم هونهری پښتانه
هه بووه و ناسراو بووه ، هه روه کو له تو ژینه وه یه شماندا جه ختی
لږده کینه وه ، به نام له ووی تی ریه وه به دیاریکراوی بډ
ده ستنیشا نکرده و په یوه ست به نمایشی شان یی دوو پښتانه مېر وه
بناغه یه له میت دکی دیاریکراو دا ده یخو نمه وه که دواتر له رڼی
جیاوازیه کانی نوان هونهری (ژیا نکرده و نمایشکردن) هوه ، بنه ما
کخراوو رڼه کانی نمایش ده خه مېر باس و خواسی زانستی که له
به ره مېر دا به ناشکرا دیاربوون و په یه و کرابوون ، نه وهی له
دخدا زانراوه له دایکبوونی میت دی نمایشکردن له شان دا په یوه ست
به میت دکی دیاری جیهانی وه کو مایر هډ که له ئستادا وه
نایک نکی دیاری شان له جیهاندا گرنگی و کاریگری ختی هیه .
ناشکرایه پښتانه له کوردستان که متر قسه و باسی زانستی له باره وه
کراوه و هوا یه تی ده درا به تیویریزه کردنی به ره مېر شان ییه کان و
زرترو وه هوی تاکه که سی خو ندنه وه بډ به ره مېر کان ده کران که
جیاوازی خو ندنه وه کان له ئاست دکی نرم دابوون له په یوه ست به هندی
قسه گرنگ و کاریگری ، ...

بډ در ژبی باب ت کلکی ئر بکن ... !

بینهری شان له هره می کوردستان ... نووسینی : باز

محەمەد جەزا

بىنەرى شان ۋەكو با بەتۈكى گىرنگ وپۈۋىست ، دەبۈتتە دىۋى تەۋاۋكارى بەرھەمكى كام ۋ پۈگەشتۈۋلەكەتى نەمايشى شانۋىيەكاندا ، بەجۈرۈك ھىچ بەرھەمكى شانۋىيى نىيە بەبۈ بىنەر واتايەكى ھەبۈت يان بەمانايەكى تر بەرھەمكى شانۋىيى لە ھاۋكۈشەيك پۈكۈت : (بەرھەمى ئامادەكراۋ بۈنەمايش) لەبەرامبەردا (بىنەرى نەمايشە شانۋىيەكە) . لەبەرئەۋەى بىنەر گىرنگى ۋ بايەخۈكى تاييەتى ھەيە پۈۋىستى بە تىۋرەزەكردن ۋ خۈندەۋەى جەدش ھەيە بەجۈرۈك لە ئاست پۈداۋىستى قۈناغەكەدا بۈت چۈنكە ھەرشۈكۈ ۋەكۈ بابەت خۈندرايەۋە دەبۈتتە (كلتوور) بەمەرچۈك خۈندەۋەى درۈكراۋەى بەرھەمەكان بۈت . بىنەرۋى كلتوور دۋانەيەكى پۈگەۋەگرۈدراۋن ۋ پۈۋىستيان بە (مىراتۈك) ھەيە تا بخۈندۈرۈنەۋە ، فەرامۈش كۈردنەن دەست بەردارۋوونى بەشۈكە لەنەمايشەكانى شانۋىيى . بۈئەم مەبەستەش لۈۋىدا بەم نەخشەيە گىرنگى باسەكە دەبۈت لە مىراتى شانۋىيى ۋورد بىنەۋە ۋ پىرسىارى لۈۋىكەين چۈنكە لەم دۈخەدا (مىرات : بىرىتى دەبۈت لە :

[بۈ درۈكۈزۈى با بۈت كلىكى ئۈرۈكۈن!](#)

شانۋىيە سەتەمكارى ... نوۋسىنى بۈباز محەمەد جەزا

شانۋىيەسەتەمكارى دۋو زاراۋەى دۋورو لەھەمان كاتدا نىزىكن ، بەۋام لەۋۋى مېتۈدەۋە ئەم دۋو چەمكە لەسەر دۋوئاست ۋ دۋوتايىپى جىاۋاز يەك دەگىرنەۋە يەكەمىيان : ھۈنەر كە بنەما ئىستاتىكىيەكەيەتى ۋ ئەۋى ترىان بنەما سىياسىيەكەيەتى كە دەرگىرى فەلسەفەى سىياسىيە ۋ لەۋى مۈژۈيەۋە پۈشتر ھەبۈۋە ناسراۋبۈۋە . ئەۋەى لەم تۈۋىزىنەۋەيەدا جەختى لۈدەكەمەۋە ئەۋەيە كە دەمەۋىت قسە لەسەرئەۋ بنەما فىكىرى ۋ ئايدۈلۈزى ۋ پۈپۈلىستيانە بىكەم كە شانۋىيە سەتەمكارى ھاۋ ئاھەنگ ۋ لەيەكچۈۋ دەكات ، ئەمەش بەدەستىنەش نەكردنى ئەۋ جىاۋازيانە دەبۈت كە لەنۈۋان (شانۋىيە سەتەمكارى)دا ھەيە ۋ بنەما بۈكخراۋۋ ۋۈۋەكانى

که بـ فـرکردن و به کارهـنـانی له ئاماده کردنی بهرهمیهـکی
شانـییدا په یـهـو ده کران .

ئوهی لهـم دـخـهـدا زانراوه لهـدا یـکـبوونی میتـدی سته مکارانه له پـر
فرمانسی شانـییدا ، په یوهـسته به سیستمی سیاسی که لهـئـستادا
بـه تـکی گهرمی بازارای شانـی هاوچه رخ و ناوچه که یه که له کوردستان
وه کو دیارده یه کی هاورده کراوه له ژـر کاریگهری ته وژم ی ئه
لا سایگهریه باوهی دنیای ئهـمر پـیای ده گوزهرـت ، پیاده ده کران .
ئهـبـه ت ئهـم دیارده یه ش پـش شانـی مـدـرن هـوایه تی نهـده درا
یه به تیویریزه کردنی تا کو سیستمه سیاسی مـدـرنه کان هاتن و جـهـویان
گرته دهـست و خـیان له کردهی ئاماده کردنی نمایشه کاندای هـنگیان
دایه وه ، ئهـمه ش به پشت بهـستن به ژیا نکردهی لهـسـهـرنه مای زانستی و
به زیاده کردنی ئهـو خـا هـ دیاله کتیکیهی دهـرباره ی بـازی هـونه ری هـیه
و له په یوه ندیدایه به بـازی نمایشکردن یان پـشکه شکردن .

ئهم مهـعریفه یه خـزمه تی شانـکار ده کات بهـشـوه یه کی بناغهی له ناسینی
سنووری وزه ی خـی له و تیـرهـدا و له پـر فرمانسی ئهـو قـناغهی که
خـی ئاماده ده کات بـ نمایش وه یان ئهـو که سانه ی دهـبنه بینه ری
بهـرخـره کی یان قـناغی پـر فرمانس لهـشانـدا و دهـبنه جـو
چه ناـکـبـخـشی وهـرگرتن و خـبه تا کردنه وه بهـشـوه یه کی گشتی و
به قـسـتنه وهی دهـرفه تی ئهـو مهـعریفه یه و کاریگهری و په یوه ندی به تین
له نـوان شانـو وهـرگر و بهـدوایدا خـزمه تی ئامانجه باـکه ی هـونه ر
که واده کات هـمیشه گومانی ئهـوه لای بینه ران دروست بـت جگه له و
نمایشه ی بینویانه ئهـوانی تر شـتـکی ترن نهـک شانـ !!

دهـستـپـکردنی شانـ وهـو ئاراسته ی سته مکاری له و بیرکردنه وه یه وه
دهـستـپـده کات که خاوه ن بیری بهـرهمه که چـن پـر ژه که ده خاته پـش
چاوی دهـزگا یان ستاف یان گروپ یان هـهـرجـگایه کی تر ، جیاوازی
لهـگه سیاسه ت و فلهـسه فه دا ئهـوه یه ئهـم جاره به شـوه یه کی ترو به
پشتیوانیه کی تر و دیدگایه کی تره وه وای لهـده کران که هـمووان
وابزانن بووه ته شـتـکی باوو ئاسایی له پـسـپـیه کانیا ندا وهـک ئه وهی
بیانه وـت به دـخـکی زـر ئاسایی تهـماشا بـکران . گهر چا وـک به
پوخته ی کاری شانـی مـدـرنـدا بـگـرین له شانـی سـروشتیدا په یوهـست
دهـبـت به قوتا بخانه ی فهـهـنسی و بهـشـک له قوتا بخانه ی ئهـمانی ،
بهـام ئهـمه به و واتایه نایه ت که نیشتمانی هـونه ری سته مکاری ئهـو
بـت و پـشینه ی نهـبـت بهـکو ئهـمه له شانـی مـدـرنـدا خوـندنه وهی
بـده که بن گهرنا پـشینه یه کی دوورودرـژـی هـیه که له گریک و رمان و
شانـکانی رـژهـهـا ته وه درـژ دهـبنه وه به تاییه تی شانـی هندی و میسری

و چینی و هه موو ئهوانه‌ی تر ، به‌ام ئهم ناول-نانه په‌یوه‌سته به و
دخه له‌سه‌ر هه‌دان‌ی ج‌ر‌ك له‌شان‌ی كه‌پ‌شتر و-نه‌یه‌کی ك‌ك وه‌ك خ‌ی
نییه و ئه‌و و-اته‌و ئه‌و هونه‌ره یان هه‌رشت‌ی‌کی تر بگره په‌یوه‌سته
به‌تایبه‌تمه‌ند‌تی هه‌ره‌ونه‌رمه‌ند‌كه‌وه .

له‌م ئاراسته‌یه‌وه هونه‌ری (شان‌ی و سته‌مکاری) به‌ش‌وه‌یه‌کی تایبه‌ت و
سه‌ربه‌خ‌ سه‌ره‌ل‌ئادات كه‌له‌د‌خی ژیا‌ن‌کردنی حه‌قیقی شان‌دایه به‌كو
ت‌كه‌یه‌كه له له‌هونه‌ری به‌یان‌کردن و نمایشی دیمهن و ش‌وازی
مامه‌ه‌کردن له‌گه‌ بینهران (جه‌ماوه‌ر) دا ، له‌به‌رئهم ه‌یه ه‌نگه
كه‌سان‌ك هه‌بن ب‌یئ‌ن ب‌ ناگه‌ته‌وه ب‌ شان‌ی ق‌ناغه‌کانی پ‌شووتر
؟ ز‌ر به‌ساده‌یی وه‌ام ئه‌وه‌یه ئ‌مه له ئ‌ستادا له‌ژ‌ر کاریگه‌ری ئهم
ق‌ناغه‌دا گیرمان خواردوو و چه‌قمان به‌ستوه و هاته‌ته ناو ژیا‌نی
هونه‌ریمانه‌وه كه‌متر کاریگه‌ری شان‌ی کلاسیك یان نیو کلاسیك و
ر‌مانتیک ده‌بیندر‌ت ، گه‌رنا ده‌توانین هه‌مووی بده‌ینه به‌رنه‌شته‌ری
تو‌ژینه‌وه ، ئهمه جگه‌له‌وه‌ی کات و ده‌رفه‌تی زیاتر مان ده‌دات‌ تا
به‌وردی خ‌مان ب‌ئهم کاریگه‌ریه‌ی سته‌مکاری به‌سه‌ر شان‌ی نو‌وه
ببینین ، له‌به‌رئهمه ز‌ر به‌کورتی ل‌ره‌وه ک‌تایی به‌وه‌امی ئه‌و
پرسیاره ده‌ه‌نم و ده‌یبه‌ستمه‌وه به‌ شان‌ی نو‌ له‌په‌یوه‌ست به
سته‌مکاریه‌وه و ب‌گومان بووه به‌به‌ش‌ك له‌دنیا‌ی هونه‌ری ئ‌مه و شان‌
له‌کوردستان پ‌ی کاریگه‌ره و ژه‌هراوی کردوو و خا‌ن بوونه‌وه‌ی
نزیکه له‌مه‌حا .

مشتو م‌ی ز‌ر هه‌یه ده‌رباره‌ی چه‌مکی سته‌مکاری ، به‌ج‌ر‌ك به‌سه‌دان
کت‌ب و چاپ‌کراوی هه‌مه ج‌ر نووسراون و ده‌نووس‌ر‌ن كه‌ دنیا‌ی ئ‌یه‌مه‌ی
ل‌ ب‌یه‌شه ، به‌ام له په‌یوه‌ست به‌شان‌ی دوا‌ی گه‌ان‌کی ز‌رم شت‌ی‌کی
وام نه بین‌ی كه‌شایانی ئاماژه ب‌کردن ب‌ت و مر‌فی کورد و شان‌کارو
بینه‌رو وه‌رگه‌کانی بتوانن له‌باره‌یه‌وه بخو‌ننه‌وه . ب‌ئه‌وه‌ی له‌م
ک‌شه‌یه به‌وونی ت‌بگه‌ین ده‌ب‌ت بگه‌یننه‌وه ب‌ بنه‌ه‌تی د‌زه‌كه كه
نامه‌وت له‌رووی فه‌لسه‌فیه‌وه هه‌چی له‌ باره‌وه ب‌م‌م جگه‌له‌ ئاماژه .

به‌گشتی من ل‌ره‌دا خو‌ندنه‌وه‌یه‌کی هاوچه‌رخانه و په‌یوه‌ست به‌ شان‌ی
م‌د‌رنه‌وه ده‌خو‌نمه‌وه كه‌ دا‌به‌شده‌ب‌ت ب‌ دووقوتا‌بخانه‌ی سه‌ره‌کی "
ژیا‌ن‌کردن و نمایش‌کردن " ، له‌م وه‌وه له ناو شان‌کارانی‌شدا مشت
ومر‌کی ز‌ره‌یه ده‌رباره‌ی ش‌وازی پ‌رف‌رمانسی شان‌ی‌ی و
به‌رجه‌سته‌کردنی كه‌س‌اتی له‌سه‌رته‌خته‌ی شان‌ی . له‌به‌رئهم به‌تایبه‌تی
ئه‌و دووقوتا‌بخانه‌یه ده‌گه‌یننه‌وه ب‌ ریشه‌یه‌ك كه‌ له‌چه‌ندین سه‌ده‌ی
م‌ژوویی شان‌ی جیها‌نیه‌وه در‌ژ ده‌ب‌ته‌وه . ئهم دووچه‌مكه تازه‌نین ،
به‌كو ته‌نها په‌یوه‌ستن به ئامانجی بنه‌ه‌تی شان‌ی‌وه ، به‌پ‌ای

پښتو ویستی و پاراستنی تایبه تی هونهری شان یی به ئاراسته ی هونهره
درامیه کانی تر که ئهم دښه دروست دهکات و دهیگر رت بڅ خاڅکی
دیاله کتیکي وروځنهر له مځووی سده ی بیسته مدا ودرځده بځته وه بځ
ئستا له پځناو گه یشتن به څواځکی ئیداره دانی کرده یی شان یی و
به رده وام له ناوچه که و له سر ته خته ی شان و له وځوه بځ ناو هڅه کان و
بځگومان به هڅی ئه کتیره وه و له پځناو وهرگر .

له گه ځه وه شدا ژیا نی هونهری و سته مکارانه ی شان کاران و هه ندځ له
جه ماوهره کانی شان ځا ره زووی یه کځر کرده ی بینین و تځکه هیه کن له
شان و سیاست (مه به ست له سیاست به مانا ئه مر ییه که ی !! نه ک
حه قیقیه که ی !) له نمایشکردنی دیمهن و ساتی ژیا نکردنی حه قیقی و
رځی نمایشه کان له و ځوه وه ، به بځ ځه وه ی دهر فته به ځه وه بځ
بځچوون و تځگه یشتنه هه مه چه شن و هه مه جځره کانی تری شان و بځ ناگان
له وه ی هه تا زځځ له میتځده شان ییه کان سوودیان له قوتا بخانه ی ”
نمایشی و ژیا ن کردن ” وهرگر تووه و هه ندځ جار جه خت له وه ده که نه وه
که ئه و بیرکردنه وه یه ځه تناکه نه وه که هه موو ځگه یه کځ ده گر نه بهر بځ
پځکردنی هڅی نمایشه کانی شان و دوور له هیچ پځوهر ځکی هونهری و
ئیسنا تیکي ، به ځکو ئه و بکه رانه ی شان به څو هیه کی لځبځاوانه
بانگه شه ی ئه وه ده که ن، گه یشتن به بینهر به ههر پځوهر ځ بځت .

به ځام ئه ده بیاتی شان و میتځد و قوتا بخانه شان ییه کان ئهم
گشتگیره ځه ت ده که نه وه هه روه کو نمونه یه کځ له م ځوه وه (ویلیام
شکسپیر) له شان نامه ی (یچاردی سځهم) دا له سر زاری (گځستر
(دا ده ځځت : ” تووک و نه فره ت له خځ مه که ئه ی ئا فره ده ی نه شمیل !
چونکه تځ هه ردووکیانی ، هه م رځژی هه م شه وی ” له مه دا جځځ له
ځونی و تځفکرین ده خو ځنمه وه که له فله سه فه ی سیاسی ئهم شان ځکاره وه
ها تووه نه ک له شتځکی تر وه ک هه ندځ له ئهمرځدا شان به بځ تیځرو
به بځ خو ځندنه وه ی قو و جدی و سر پځپانه وه کو خویه ک ته ماشاده که ن
، چونکه فکر له شان دا خځی قسه کردنه له سر ئه زموونی شان ی درامی
که له ځځځگاری ئهمرځدا به ره و فه نا بوون و نه مان ده چځت .

ته و او کردنی سوودی نمایش وه کو ځه وه ی ئهمه بځ یه که م جار تځده گین
له نرخ و گرنگی و بایه خی رځی کاره کتهر له پاراستنی هڅکاره کانی
نوا ندندا و زیان گه یان دن بیرم کرده وه ، ځځگای دا هڅنان له ځی
کاره کتهری دهره کیه وه و له وځوه بځشعووری ناوه کی. له وه دا باشه که
کاره کتهر دځت و پځر فځرمانسی خځی ده کات لځره دا و به م پځوهره
پځویسته شان ځکار سنوری وزه ی خځی بزانت له ځووی هونهریه وه و
مه ودای ده نگي کاره کتهر بگواځته وه وه ک ځه وه ی پځویسته نه ک وه ک

ئەوئى خاوەن کردارەكە ئارەزوویەتی. ئەمە جگەلە مەودای کاریگەری لەهونەر و جەماوەردا ، بەجۆرێكە هیچ تێگەشتنێك بەدی ناکرێت بە هەردوو میتێكە بەشێوەیەكی ٲوون و بەهێی ٲشت بەستن بە تەكنیكی ٲیویست و هەبژاردنی ٲۆرمی ٲیویست بۆ نمایش و بەدیاریکراوی و باشکردنی ئەو ٲەییوەندیە ٲیوان شانێكارو وەرگرو ستەمکاری و سیاسیهكان دەخوێننەوه ، بەو دەربەینەكە ٲیگایەكی زۆرتر تەندروسته بۆ داھێنان .

خوێندەوێهێكی ٲانێرامی بۆ جەستەكانی نمایش لەسەماكانی گروپی لەیزیندا ... ٲیبازمەمەدجەزا

ئێمە لەكوردستان زۆر ئاشنای دنیای جەستە و جۆرەوکردارنن ، واتە كەلتوری ئێمە نەیتوانیوە یان نەییستوو جەستەیی هە مەجۆرەهەم بەهێنێت ، لەبەرئەو جیاوازیەكی زۆر زەق لەجەستەیهك بۆجەستەیهكی تر بەدی ناکەین تەنها لەئاستی ٲووكەشدا نەبێت . بەئام كاتێك (جەستە/ جەستەكان) دەچنە سەرستەیی و بارگاوی دەبن بە واتاكان و دەبنە هونەر و كۆد ٲەخش دەكەن ، ئێتر دێزەكە دەگۆشێت و لەجەستەیهكی بەرهەستی رۆژانەو بە جەستەیهكی تەژی لەکاریگەرێهێكی ژیان دێنە ناو نمایش و بەهونەر ٲیكشەش دەكرێن . هەروەكو رۆژان بارت لە چاوپێكەوتنێكی تیڤیدا كە تیری ووهن دایش بۆبەرنامەیی زێك زاك سازی كردوو لەگەڵیدا بەناوی " ئەوجەستەیهی تێیدا نیشتەجێن " دەبێت : لەواقیعدا چەندین جەستەیی زۆر زەوهند هەن ، جەستەیی مرئیی زۆر سادە ، زۆر بایەتی . زۆر بەرهەست هەیه . خەك ٲیپیان وایە دەتوانن لەم مەسەلەیدا لێك بگەن " هەرلەبەرئەوێ من دەمەوێت لەو نمایشانەیی رۆژی 27/3/2018 دا ، خوێندەوێهێكی ٲانێرامی بكەم بۆ جەستەجیاوازیەكانی نمایش ، لەبەرەمەكانی گروپی لەیزیندا كە بریتین بوون لە سۆ ٲیكشەشكردن بەناوێكانی : " سەمای ئاورینگ ، كۆریۆگرافیای هونەرمەند ٲووبار ئەحمەد " و هەروەها

سه‌مای “دوود”، کځړی‌گرافیاى مینا نیاز ” وه‌روه‌ها سه‌مای کځ‌تایی
جه‌نگ .. که‌له‌مه‌راسیمی رځ‌ژی جیهانی شان‌دا پځ‌شکه‌شکران .

ئوه‌ی بینیمان له‌ جه‌سته‌کانی ئه‌و نمایشه‌یه‌ک له‌دوای یه‌کانه‌ی
گروپی له‌یزین ، له‌پځ‌نیه‌کی جیاوازو کات و ساتی جیاواز له‌ دځ‌خی
باوی ژیا‌نکردن له‌م جو‌گرافیا‌یه‌ی تیای ده‌ژین ، واته‌ له‌ وه‌زیفه‌ی
باوی جه‌سته‌کانه‌وه‌ له‌جو‌ه‌و کرداره‌کانی ژیا‌نی رځ‌ژانه‌وه‌ که‌چاومانی
ام‌ کردوووه‌ په‌ځ‌ینه‌وه‌ پځ‌جو‌ه‌و کرداره‌جیاوازه‌کانی نمایش
به‌واتایه‌کی تر‌چه‌ند جه‌سته‌یه‌کی جیاواز له‌پځ‌نیه‌کی دیاریکراوداو
له‌سات‌کی پځ‌جه‌نجا‌یدا له‌واتای فیزیکی که‌له‌وانگه‌ی گشتیه‌وه‌
واتایه‌کی هه‌یه‌و جار‌کی تر‌له‌لایه‌ن نمایشکارانه‌وه‌ داده‌ژرځ‌نه‌وه‌و
ده‌مانف‌ن پځ‌ناودنیا‌یه‌کی پځ‌له‌فنتازیو له‌وه‌ جه‌سته‌ی مر‌یی به‌مانا
باوه‌که‌ی دیارنام‌نځ‌ت و له‌که‌ره‌سته‌وه‌ ده‌بنه‌ رځ‌یاو دووباره
ته‌ماشا‌کردنه‌وه‌یه‌کی نو‌ پځ‌مر‌ف و جوانی و میزانس‌نی هونه‌ری ...

به‌مج‌ره‌ له‌جه‌سته‌یه‌کی با‌پځ‌لځ‌ژی و به‌ره‌سته‌کی و ئاسایی و باوه‌وه‌ ،
ده‌گوازی‌نه‌وه‌ پځ‌جه‌سته‌یه‌کی هونه‌ری و پځ‌ئیستاتیکا و ده‌پځ‌ته‌ کابهر
له‌به‌رامبه‌ر جه‌سته‌یه‌کی : (سهربازی - ئاینی - دځ‌گم) و داخراودا
...واته‌ له‌م نمایشانه‌دا واتا‌کان ته‌ژی ده‌بن له‌ ناباو ئیتر ده‌پځ‌ت
ل‌ره‌دا ملوانکه‌یه‌کی هونه‌ری و به‌ه‌گزه‌ هه‌مه‌ج‌ره‌کانی نمایش
به‌ځ‌نینه‌وه‌ و پیر‌زیه‌کان بگه‌ځ‌ینه‌وه‌ پځ‌جه‌سته‌کانی نمایش و جځ‌رځ‌ک
له‌ نو‌ځ‌بونه‌وه‌ و ژیا‌نه‌وه‌ به‌ (دځ‌گم و دځ‌کترینه‌وه‌) به‌مانا هاوچه‌رخ
و سه‌رده‌میه‌که‌ی .

به‌ام‌ ئه‌وه‌ی زځ‌رج‌گه‌ی له‌سهر وه‌ستانه‌ به‌کاره‌ځ‌نانی دژه‌ ئاکاری
کځ‌مه‌ایه‌تی و ئاینی و به‌کاره‌ځ‌نانی نځ‌رمی نو‌یی فنتازیو دووباره
بیا‌کردنه‌وه‌ی جه‌سته‌کوژراوه‌کانی نه‌وه‌یه‌ک و پیشان دانه‌وه‌ی وزه‌ی
ئه‌وجه‌ستانه‌ی که‌له‌ په‌راو‌زیشدا ناخو‌ندرځ‌نه‌وه‌ ، هه‌ربځ‌یه‌ منی وه‌رگر
ناچارم‌ لځ‌ره‌وه‌ ئه‌و نه‌ځ‌نیا‌نه‌

که‌شف‌ بکه‌م که‌خوودی نمایش هه‌ځ‌گریه‌تی واته‌ که‌ تځ‌ دژی (تاب‌) و
لا‌سایگه‌ری بیت ، ده‌پځ‌ت له‌سهر ئاستی فره‌ه‌نگی سه‌ماو جو‌ه‌و
کرداره‌کانی نمایش هه‌مان دځ‌ز و هه‌مان قه‌یران به‌یان بکه‌ین و له‌م
ځ‌وه‌وه‌ جه‌سته‌و مه‌عریفه‌ی جه‌سته‌کان بریتی ده‌بن له‌ :

1- رځ‌شنبیری جه‌سته‌کان

2- مه‌شقی جه‌سته‌کان ..

3- په‌یوه‌ندی جه‌سته‌کان و با‌کگراوندی کځ‌ری‌گرافه‌کان ..

من له‌م نووسینه‌ کورته‌دا ته‌نها به‌خځ‌رایي ئاماژه‌یان پځ‌ ده‌که‌م ،

مه عریفه‌ی جه‌سته‌کان که له‌ئاستیدا ئه‌مه باب‌ه‌تی توێژینه‌وه‌یه‌کی زانستیه ، ته‌نها زۆربه‌کوتی ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی رۆشنبیری جه‌سته‌کانه‌وه‌یه‌ب‌ت ، پێ‌شینیه‌ی رۆشنبیری ئه‌م جه‌ستانه له‌م‌ژوودا زیاتر ب‌ب‌نه ئاینیه‌کان و سه‌ربازگه‌کان به‌کارده‌بران و مه‌به‌ست‌کی ئاید‌ل‌ژی له‌پشته‌وه‌ بوون ، پاشان به‌جیهانی کراون و له‌مر‌دا توێژهران پ‌ی‌ده‌ئێ‌ن ئیر‌تیکای جه‌سته‌ی مر‌یی که بریتی بوون له‌ک‌مه‌ئێ‌ک فیگه‌ری ئیستاتیکای جه‌سته‌مر‌ییه‌کان ، جالهم سه‌نگه‌یه‌وه‌ من هه‌ست به‌که‌می وزه‌ی ئه‌و جه‌ستانه‌ده‌که‌م له‌ووی رۆشنبیری جه‌سته‌کانه‌وه‌که که ده‌توانرا به‌رله‌هه‌رشت‌ئێ‌که‌ ئه‌م جه‌ستانه رۆشنبیربکر‌ن و ئه‌رک و ئاست و مه‌وداو وزه‌ی خ‌پ‌یان به‌باشی بناسن و له‌وه‌چنه‌ ناو مه‌شقه‌کان که بریتی ده‌بن له‌ ئاسته‌ پراکتیکه‌یه‌که‌ی رۆشنبیری جه‌سته‌کان و ئه‌وه‌ی که په‌یوه‌سته به‌ باکگراوندی ک‌ری‌گرافه‌کان ، ته‌نها دوو سه‌رنجم هه‌یه ئه‌وانیش بریتین له‌ :

یه‌که‌میان : ئه‌و پ‌شینیه ئیستاتیکی و ئیراده‌ی خ‌نمایشکردنه‌ی ک‌ری‌گرافه‌ره‌کان خ‌پ‌یان و ده‌رخستنی وزه‌ جیاوازه‌کان که به‌ب‌چوونی من زۆر سه‌رکه‌وتوو بوون له‌ پیشاندان و پیشخستن و پ‌شکه‌شکردندا ، به‌ئام ب‌که‌م و کو‌ی نیه‌و ده‌توانرا به‌ رۆشنبیرکردنی جه‌سته‌کان چاره‌سه‌ر بکر‌ن ..

دووه‌میان : ک‌نتر‌ۆل‌کردن و ده‌ستبه‌سه‌رداگرتنی پانتایی نمایش و نه‌بوونی هه‌ناسه‌ی خ‌د‌زینه‌وه‌ له‌ ناو پانتاییه‌که‌دا ... به‌ئام ئه‌وه‌ش دیسان په‌یوه‌سته به‌ ئاستی رۆشنبیری جه‌سته‌کان و ب‌گومان باوه‌م وایه ده‌توانرا چاره‌سه‌ربکر‌ت .. هه‌رچه‌نده ئه‌وه‌ی بینیمان له‌نمایشه‌کاندا ج‌ر‌ک‌یش بوو له‌ مان‌ۆر‌کی ته‌واو ئیستاتیکی ئه‌و ک‌ری‌گرافانه که له‌ئێ‌ی جه‌سته‌کانه‌وه‌ سه‌رسامیان کردین . له‌به‌رئه‌وه ئه‌م ج‌ره نمایشانه ده‌ب‌ت ب‌بنه به‌ش‌کی زیندوووی فه‌ره‌نگمان ، منیش وه‌کو به‌رپرسیار‌تی خ‌م ئه‌وه‌نده‌ی توانام هه‌بوو خو‌ندمه‌وه به‌و هیوایه‌ی له‌داها توودا کاری زیاتریان له‌باره‌وه بکه‌م .

27/3/2018

بازمه‌مه‌د جه‌زا

بەكەش كۆشەندى شەنە ... نووسىنى :

بەباز مەدەد جەزا

كەشە شەنە بەگەشتى بەيەكەك لىماناكان كاركردنە لىسەرھەموو ئەو پەشگىرىمانە و پەشمەرجانەى كە لى خەياندا نااستەوخە كاركردنە لى ناو فەلسەفەى جوانىدا ، بەجەركەك دەبەتە پەخشكەرەوۋى گومان بەسەر كەرەستەو بابەتە جىاوازەكانى ئەوھونەرە خەيدا . ھەرلە بەرئەوۋەشە دەتوانىن لىم باسە بدوۋىن وەكو ئەوۋى (كەشە) يەكى فەلسەفەى و پەويستەخوۋەندەوۋە بە (جوانى) بەكەين ، ئەبەت مەبەستىشم لى كەشە دورە لىمانا سايكەلەجى و رەژانەيەكەى بەكەكو لىرەدا كەشە وەكو كەكەكەيەكى (ئىستاتىكى) و خاۋەن نەرم و بەھەى جوانى و پەگەى ھونەرى . بەبە كاركردنە لىسەر ھەرگىرىمانەكە واتاكاركردنە لىسەر فەلسەفە و ھەزرە .

ئەمەش لىسەر تەى كەشەكانەوۋە كە پەيوۋەستن بەم ھونەرەوۋە باسەكەين و بەوۋەنى گومانەى (شەنەيەنە) لىسەر ھەر ۋوداۋو پەشەاتوو گىرىمانەيەكە دەردەخەين . . وەكو "ھەيدگەر" دەتەت : "مەقە لىوشوۋەندەدا دەدوۋە كە بەزەمان وەمەم دەداتەوۋە" لى بەرئەوۋە پەويستە لى (شەنە) دا بەدوۋە نەھەنەكاندا بەگەرەين و لىوانەش لىوۋە ئىستاتىكى و بەھە فەلسەفەى و فەيكەرى وەمە عەرىفەكاندا . وەكو "ھەرمان بىرۋەگە" ئەى وەيە : "ئەوۋە (. .) كە ھەچ نادەزەتەوۋە ، لىدەى ئەودا بە ئەخلاقەنەيە .

دەمەوۋەت بەمەم دەشەت (شەنە) شەوۋەيەكە بەت لىشەوۋەكانى يەخە بوۋەنى جوانى ، ئەگەر زەمانە ئىكە بەكاربەھەنەن دەتەين (شەنە) بەخەى چەئەلەوناو نانە بەسەرورەوۋەردەگەرەت و تەعەير لى جەھانەكى ھەلاھەلا دەكەت ، ھەندەكە لى خەنە گەران لىبارەى "دەستەيەسكى" يەوۋە ، ئەوۋەدەخەنە ۋوۋە كە دىستەفەسكى ھەمەشە رەخەى بەنەخەش زەنيوۋە ، دەشە ھەمان شەتەش لىبارەى ھونەرى (شەنە) بەگوتەرە . بەم پەوۋەرەش (شەنە) دەچەتە ئەم خەنەيەوۋە كە بەكەرەنەى چارەسەر كەردەنەن تەنەاوتەنە لىوۋە نەمايشەوۋە دەبەت و شەوۋەيەكەشە لى خەھاشەوۋەكەردنە بەو ئەزارو نە خەشە .

گومان و دوۋدەيەكانى دونەى تازە بە جەركەك ئەلودەمان دەكەت لىگە چاۋەۋەنى و دەدەنگە و قەلەقەكاندا ماناكان پەو تەئەرى دەبنە لى ئەلودەيەوۋە كەمەر بەرەو خەقىقەتە شەكەن ، "سەكرات" وتەنى : "مەعەرىفەى چەتەى مەعەرىفەى خەقىقەى" . لىم رەوانگەيەشەوۋە

“نمونې ئايدىيا” “ياخود وئىز” حقيقىتى ھەممىكى ھەببۇ بىر كىدار وبونيان دىرىكى يى . كىواتى نىزىكبوونى وئىز وئىزى و پىشان دانى ئىتمىسقىرىكى سايىكىللىجى تىكىل بى فەزايى سىروشتى نىزىكىمان دىكاتى وئىز يىقىن ، ھەروھە “ئىستى” شى ئاى و ابوو مەرىفى ھى حقيقى ئىومەرىفى يى كى پىيوسىتى بى “مىرتى” ى يىقىن وئىز مەبدى مەرىفى يى و ئىنالىزىياكى لى “ئىستى” (ھەستى استىوخىكان) دىبىز بىشكى لى ئىستى . دىخىكى بىبىشكى و سىف دىكات .

لەم تىگىشتى وئىز پى ھەردوو بىچوونى كى ى “ئىفەلە توون وئىستى” ، (شانى) خا وئىز ئايدىيا “ ى خىتى و پىيوسىتى زىرىشى بىھستى استىوخى ھەي كىوادىكات بىتەواوتى نىشتى بىن لىنا وودا و كىدارىكاندا . چونكى “بىرھەمى ھونىرى دىمانباتى ناخى خى وئىز ، ئىمە ئاگامان لى ناخى خىمان نامىنى . چونكى ئىمەھمان ئىشتى يى كى رىلان بارت لىچى ئىز دىق دا دىگىوت . ھەروھە دىرىدا “ش لىمبارى و دىگىوت: “بىردىوام ھە وئىمدا تافىلسىف بىنمە مەيدان وئىز . مەيداننى كىللىدا فەرمانى واپىكى نىبىت كى بىئى من ئىمە لى (شانى) دا زىر گونجاوتر دىتەدى ھەرچەن “لىتارىشى دىگىوت: “رى ى ئىمە وئىز ھەزرقان ئى وئىز كىزانىارى خىمان لىشتى كىللىزماندا گوزردىكات قوتىر بىكىنى وئىز ، بىر كى بى گىانى زانىارىكان ئىخى بىكىن ، ئاىزى لىبىر چا وئىھاتوو لىچىرگى زماندا ئاشكرا بىكىن .

لەيلىنى كىندا جوانىيىكان دىنگى خوا وئىز بىوون (لىنجىنىس) نووسىرى كىنى گرىكى لىكتەبى بىناونىشانى “لىبارى جوانىيىكان - عن الرائع” دا دىنووسى : “جوانىيىكان سىزىكن بىخوا وئىز ، خوا وئىز بىر و پاكىمان دىبات ، بىر و ناخ ، بىر و حقيقىتى خوا وئىز ئامەزىكان ھەروھە كوچەن راي ئىستى و ئىفەلە توونىشمان لىوبارى وئىز زانى . دىبىت ئى وئىز باش بزىن لىنگى “ئىستاتىكە موتەقق” بىمەنى دا بىان لىھەلومەرجى مەژووى و كىمەلەلەتەيىكان نى ، چونكى ئى و ھەلومەرجان ئىمە چىزى ستاتىكى دىارى دىكىن .

شانۆى ھاۋچەرخى جىھانى ... ۋە باز مەدەنىيەت جەزى

بۇ تۈزۈلۈش شەنۇي نۇس خە ئىپتىكى ھاۋچەرخدا ، پىۋىستمان بەۋەيە دىنباينەۋە لە تىگەيشتەنى پىشۋىترمان ، [شانۇ چىيە؟] ئايا گونجاۋە ھەمان تىگەيشتىنى پىشترمان بىگۈزىنەۋە بى ئىستا ؟! يان شتەكى تىرمان سەربار خستۋە كەلە قىئاغەكانى تىرمان جىاۋازتر بىت ؟! يان خىخستىنەۋە خىئامادەكى تىر بەرەۋ پىشچۋون و گەئان و پىشكىنەكانمان زىاد بىكەين و دىسانەۋە بەقەلە قىيەۋە پىرسىارەكانمان بىكەينەۋە !!

ئەنگە لەۋ پىرسىارە سەرەۋەدا جەركە لەگەئەۋەۋە پاشەكشە بەدى بىكەين ، بەئام بىگومان بىئەۋە تىگەيشتىنى زىاتر و نۇس ەنەۋە بىھىنن ، دەبىت ۋەئامەكان لە گوتار (Discourse) دا دابىئىنەۋە و لەۋانەيە ھەندەك جارى لەئاست ئەۋ پىرسىارەدا [شانۇ چىيە؟!] دەممان تەتە بىكەت يان شتەكەلەك بىھىنن كە ئەنگە زىر دۋورنەبىت لە كەسكى تىر كە ھىچى لەۋ بارەيەۋە نەبىستۋە يان ھەندەك شت بىخەينە پا شانۇ كەلەئاستىدا لەۋۋى تىرىيەۋە ھىچ پەيۋەندىيەكى بە شانۇۋە نەبىت ، يان لەباشترىن خەتدا ھەمان تىگەيشتىنى سادەگىيەنەۋە ۋەئامەكانى پىشۋىترمان دۋوبارە بىكەينەۋە !!

خە لە قەرەدانى پىرسىارى (شانۇ چىيە؟) يان چەن لە شانۇ تىبگەين ؟! لە بنەئەتدا شىۋە پىرسىارەكە فەلسەفى دىتە پىشچاۋ ، بەئام تۈزەر نابىت ئەۋە بىر پىچەت كە ھەرچاخ و قىئاغەكى مەژۋىي جەرە تىگەيشتىن و شانۇيەكى بە رھەم ھەئانەۋە ، ھەندەككىان خۋىقاۋى پىۋىستى و داۋاكارى جەماۋەرو بىنەرانى شانۇ بوون ، ھەندەككىان تىريان قەدەر سەپاندۋونى و ھەندەككى تىرشىيان ھاتوون و زۋو تىپەيۋون لە بەر ھەرھەيەك بىت ، بەھەرچا ۋەئەم دىخەش خىئامادەكىرەن و تىرامان و بىرەكەنەۋە دەۋىت و پىۋىستە لەۋ تىگەيشتەنەۋە دۋوربىكەيۋىنەۋە كەلەسەرى ۋەھاتوۋىن يان سەرنجى سادەۋە باۋ جىبەھىنن بى بەرزىۋونەۋە بى ئاستەكى باۋ تىر بىرەكەنەۋە ھوشيارانە لە دىزەكە . ھەرلەبەر ئەۋەشە ۋورۋاندىنى پىرسىارى [شانۇ چىيە؟] بىت بەمايە زىندۋەكەنەۋە بەرز ۋاگرەنى پىرسەى كارەكەن لە ھونەرى شانۇ و زەمىنە خىشكەن بى (شانۇ) يەكى ئاستە قىنە ، لە ھەمان كاتدا ۋەرگەرنى پەروەردەيەكى ھونەرىيەنە .

پرسیاری ئێمه له قناغه دا له قوتابخانه و میت ده جیاوازه کانی (شان) و شارهزایی هونهریان و تهیار بوون و مهشق و اهانه له روانگی میت دهکان و تگه یشتنه جیاوازه کانه و کاری (دهره نهرو دهره نان) ه له شان دا و به پلهی ئیمتياز پرسیاری ئه خلاق و هونهریه .

چونکه له دوای وروژاندنی چه مکه کان لای ههریه که له و میت ده جیاوازه گشت هه نه کانی ئه وه هونه ره مان بئاوه ده کهن .

ب نمونه له هه موویان ده پرسین (شان چیه؟!) ئایتمه کانی (چین؟) که ئه مه ش استه و خ پرسیاری ئیستاتیکی و م را یین . به ام ئایا هه موو به ره م که له سه رشان پشکesh ده کرت ، شان یه کی هونه ری ته واوه ؟ کام میت د شایانی خو ننده و کامه یان پویسته په راو ئه بخرن؟! که رهسته و پداویستی ههریه که له و میتوادانه چین ؟ له گه ئه وه شدا هونه ره مند ی شان کار له پا هه موو ئه مانه شدا ده توان ت ئازادانه موماره سه ی شان بکات و خای مانیفست بکات و سه رقالی ته حقیق کردنی هونه رو شا کاره کانی ب . ئه مر له دهزگا ئه کادیمی و هونه رییه کانی کوردستان پویستمان به تاقیکردنه وهی میت د و تیرو قوتابخانه جیاوازه کان هیه و ده ب ت توانای ئه وه مان هه ب ت به ک شایان بکه یین ، له بهر ئه وهی له ووی ژیا ری و فره نگیمانه وه ، لاوازی و سستی ز رمان هیه و ده ب ت ئیمتحانی توانا هونه ری و ئه کادیمیه کانی خ مان بکه یین .

شان له نه وان تیرو پراکتیکدا ... نووسینی : باباز محهمه د جهزا

کاری تیرو به گشتی و له هونه رو ئه ده بدا به تایبه تی ، به یه ک که له مانا کان کارکردنه له سه رگریمانه ، ئه و یش کار که به یه ک که له ج ره کان په خشکه ره وهی گومانه به سه ر که رهسته و با به ته جیاوازه کاند و وه کو "دی کارت" له کت بی "پرنسیپه کانی فه لسه فه" دا جهخت له سه ر ئه وه ده کاته وه که ئمه ب ئه وهی راستی بپشکنین ، ده ب ت گومان له هه موو ئه و شتانه بکه یین که ووبه وومان ده بنه وه (1) شان که ی ئمه له کوردستان تا کو ئستاش نه یه توانیوه له سه ربه مایه کی ته ندروستی

تییـری و پرکتیک پـکهـوه خـی دابمهزرـنـت یاخود نهـمان توانیوه وهـک
" کـشه " یـهـک و لـهـووی فـهـلسـهـفیهـوه خوـنـدنهـوه ی بـکهـین و
تـاـگـه یـشتـنـکی شایسته بـ(جوانی) بکهین ، ئەـبـهـت مهـبهـستیشم له کـشه
دوره لهـمانا سایکـلـجی و رـژانهـیهـکهـی بهـکو لـرهـدا کـشه وهـکو
کهـکهـیهـکی (ئـیـستاتیکی) و خاوهـن نـرم و بهـهای جوانی و پـکهـی
ئـهـدهـبی .

بهـ کارکردن لهـسـهـر هـهـرگـریـمانـک ، واکارکردن لهـسـهـفـهـ و
هـزـر . . (2) ئەـمـهـش وهـکو لهـسـهـرهـتای کـشهـکانـهـوه لـی دـهـدوـین بهـوونی
گومانـی خـمان پهـخـشـدهـکهـینهـوه لهـنـوان تیـرو پراکتیکدا لهـسـهـر هـهـر
ووداوو پـشهـاتوو گـریـمانـهـیهـک کهـدهـریـدهـخات شانـ لهـکوردستان له
بیماریهـکی قوـدایهـو کهـسـیش نمایندهـی ئەو بیماریهـناکات و هـمووان
خـیان بهـسـهـرکهـوتوو قارهـمان دهـبینن وهـکو "هـایدگـر" دهـت : "مرـفـ
لهـوشوـنـهـدا دـهـدوـ کهـبهـزمان وهـام دهـداتهـوه (3) ئەـمـهـش ئەو استیه
بهـدیـاردهـخات کهـلهـ شانـ بـ سهـقفهـکهـی کوردستاندا بنهـمای بنیادی
فـهـلسـهـفه ئەـمهـیه : "هـهـرچهـشنه نـواخـندـزیهـکی پهـتی و هـسـن ، هـگاـژـی
هـواو پهـسـندکـراوی زانیاریهـ(4) زانیاریش لـرهـدا بریتی دهـبـت له
ویست و ئارهـزووی بکهـرهـکانی و زـرینهـیهـکی ژهـیی پـ ئالوودهـکـراو و
بارگاوی بهـناولـنـان و هـهـیهـی لـژیکی کوشندهـو چهـندین نهـوهـی پـ
نـهـخـوـنـدهـواردـهـکـرت و بوارهـکهـی پـ بارگاوی دهـکـرت ، ئەـمـهـش لهـهـمان
ئـهـوشوـنـهـوهـیه کهـ دژه بهـو " گـهـی خـهـیاـسـازی بهـهای مهـدهـنیهـتی
داـهـنـانـهـی خـی ئەـسهـلمـنـت" (5) لهـبهـرئـهـوه پـویسته لهـ(شانـدا) دا
بهـدوای دـزینهـوهـکاندا بگـهـرـین و دووره پهـرـزی بکهین لهـوانهـی
بهـناوی تیـرهـوه سـهـرقاـی لاقهـکردنی ئەو هـونهـرهـن لهـبهـر ئەوه لـرهـ
بهـدوا جگـه لهـسـهـرنج هـیچ بـچوونـکی ترم نابـیـت لهـسـهـر ئەوهـی
دهـگوزـهـرت.

قسهـی من لـرهـ بهـدواوه " پوخت " بریتی دهـبـت لهـباسی شانـ لهـنـوان
تیـرو پراکتیکدا و لهـوانهـش لهـووی ئیستاتیکی و بهـها فـهـلسـهـفی و
فیکری ومه عریفیهـکاندا . چونکه وهـکو "هـرمان بروگ" ای وایه "ئـهـوهـی
(. .) کهـ هـیچ نـادـزـتهـوه ، لهـدیـدی ئەـودا بـ
ئـهـخلاقـانهـیه" (6) ئەـبهـته ئەخلاق بهـمانا واقعی و رـژانهـیهـکهـی نا
بهـکو بهـمانا هـونهـریهـکهـی ، پـویسته وهـرگـرو بکهـرانی شانـ هـهـوـی
دروستکردنی ئەو وئـهـخلاقه بدەن . . لهـم وهـوه "شانـ" دهـشـت شـهـیهـک
بـت لهـشـوهـکانی یاخی بوونی جوانی (. .) (7) یاخود ئەگەر زمانـی ئیکـ
بهـکاربهـنـین دهـنـین (شانـ) بـخـی چـلـهـو ناوانـه بـ سنوره
وهـردهـگـرت و ته عبیر لهـجیهـانـکی هـهـلاهـهـلا دهـکات (8) هـهـروهـکو

“لکاچ” پئی وایه (تیځر*) تهعبیر کردنه له ټیټووننهوه یه کی ترانستدنتا ټپانه، یان هه ندک له ټهځنه گرانى ئهده بی له باره ی “دست ټفسکی” یه وه، ئه وه دهځنه ټوو که دیست ټفسکی هه میسه رځی ځی به نه ځش زانیوه، دهش هه مان شتیش له باره ی هونه ری (تیځره کانی شان ټش*) بگوترت... (9) ئمه له دنیا یه کدا ده ژین گومان و دوو ټیه کانی ئه و دنیا تازه یه به جځرک ټالوده مان ده کات له گه ټاوه ټوانی و دځنگی و قهله قی ئیدی مانا کان پټو ته ژی ده بن له ټالوده یی و که متر به ره و حه قیقه تی شته کان ده چین، ئه وه نده دوور که وینه وه تا نادیده ده بین، چونکه “سوکران” و ته نی: “... مه عریفه ی چټی مه عریفه ی حه قیقه ”... (10) وه له مان گه یه شه وه “نمونه ی ئایدیا” “یاخود و ټنه” حه قیقه تی هه مه کی هه بووه به کردار و بونیان دهره کی یه ... (11) که واته نزیک بووننه وه له و ټنه یه و پیشان دانی ئه تم سف ټرکی سایک ټلجی ټکهل به فه زای سروشتی نزیکمان ده کات وه له یه قین، ههروه ها “ټهرست” ټای و ابوو... مه عریفه ی حه قیقه ی ئه و مه عریفه یه یه که په یوه سته به “مرته” ی یه قینه وه (12) ئه وه مه بده ئی مه عریفه و ژینال ټژیا که ی لای “ټهرست” (هه سته ټسته وځ کان) ده بنه به شتک له ئسته و دځه که به به شه کی وه سف ده کات (13). له مان ټگه یشتنه وه به پټی هه ردوو بټچوونه که ی “ټه فټاتوون و ټهرست”، “و ټنه و ئایدیا” ی ځیه تی و پټویستی زځریشی به هه سته ټسته وځ هه یه له کاتی خو ټندنه وه دا که واده کات به ته و او ه تی نیشته جټ بین له ناو ټووداوو کرداره کاند.

چونکه “به ره مه ی هونه ری ده مان با ته ناخی ځیه وه، ئمه ئا گامان له ناخی ځمان نام ټنټ” (14) ئه ی گهر ټالوده یی رځی و خراپی په روه رده و بیماری هه سته و عه ق ټیمانی دا پټشی بوو؟ ئه و کاته چټن به دوا ی چیه تی شته کان و ټووداوه کاند بر ټین؟ هیچ شتک مه سته نه کردین جگه له پارچه پارچه بوونی جه وه هری شته کان؟ لځگهر ټن با جیا وازی بټه و ټله جیاتی پاراد ټکس دانر (15) چونکه پاراد ټکس هیچ چټرک ټه ره هم نا ه ټنټ (16) ئمه ئه وه بوو که رټلان بارت له چټر ټه ق دا ده یگووت.

دځریدا “ش له ه مباره یه وه” ده یگووت: “به رده وام هه و ټمدا تا فه لسه فه بټنمه مه یدانه وه. مه یدانک که له ودا فه رمان ټوا ییه ک نه بټ (17) ئمه به نمونه یه کی دروستی ئه م ټگه یشتنه ده زانم هه رچټن “لی ټاریش ده یگووت: “رټی ئمه وه وه کو هزرقان ئه وه یه که زانیاری ځمان له وشته ی که له زماندا گوزه رده کات قو ټتر بکه ینه وه، بیر ټکه ی بټ گیانی زانیاریه کان ټهځنه بکه ین، ئا ټزی له بهر چاو نه ها توو له جه رگه ی

زماندا ئاشكرا بکهين “ (18) به گهشم لهسهر ئه مه ئه و به ژه يه ي
 “ ناتالي ساروت” ه كه ده ټټت : “ووي شاعيرانه ي به ره م ټك ده ر خه ري
 توخمى نه بينراويه تى “ . . كه وات ټ ده گم به ته ئويل به ديارده خر ټ كه له
 دنيا ي ئ ستا ي شان ټ له كوردستاندا بوونى نيه يان له ئاست ټ كى ز ټ ر
 نرمدا يه . ئه و م ټ ژووه ي شان ټ هه يه تى و م ټ قانى كورد له گه ي ټ ياون
 و نزيك و دوور ئاشنان پ ټ ي كه چى تاكوئ ټ ستا شاكار ټ كى ئه ده بى و
 شان ټ يى حه قيقيمان له و م ټ ژووه نه دى !!! گهر هه شب ټ تائه و شو ټ نه ي
 كه من ئاگادارم له حيكايه ت ټ كى به له زه ت و به تام ت ټ په يان
 نه كړدووه .

وورده كاريه كاني ناو چير ټ كى شان ټ نامه كان پ ټ ن له و را ستيه ي كه
 ز ټ ربه ي م ټ ر ټ قان ته ماشاده كهن و كه متر هه ستي پ ټ ده كهن . شكل ټ فسكى
 ووته نى “ ئ ټ مه هه موور ټ ژ ټ ك سه يري يه كترى ده كهن ، به به ټ نه وه ي ئه وي
 ديكه بينين “ (19) ئه مه ش دووره له چه نا ي ټ گه يشتن كه پ ټ ويسته و به
 “واتايه كى ك ټ ن ئ ټ مه ده گه يه ن ټ نه ف ټ رم ټ كى تازه و ههر ئه م بزاوته ،
 هه موو به ره م ده گ ټ ټ ټ ټ “ (20) “بارت “يش له ت ټ زى كورتى “س ټ ل ټ رى
 نووسه ردا “ده نووس ټ “ژين ده ق ئاسايه “ (21) ئال ټ ره دا من جهر به زه ي
 شان ټ كار ټ ك هه ست پ ټ ناكه م له وه دا كه سه رك ټ شى گ ټ ټ انه وه ي ئه و
 ټ ووداوانه بكات ، له ف ټ رم ټ كى هونه ري و زيندوودا ، كه مانا ده خاته وه
 ناو ټ ووداوه كان و گ ټ ټ انه وه ...

له ي ټ ناني ك ټ ندا جوانيه كان ده نكي خواوه ند بوون
 (22) (ل ټ نجيني ټ س) نووسه ري ك ټ نى گريكي له وكت ټ به ي به ناو نيشاني
 “له باره ي جوانيه كان-عن الرائع “دا ده نووس ټ : “جوانيه كان س ټ ز ټ كن
 به خواوه ند ، خواوه ند به ره و پاكيما ده بات ، به ره و ناخ ، به ره و
 حه قيقه ته خواوه ند ئام ټ زه كان (23) ئه ي كا ت ټ ك به واما ن به حه قيقه ت و
 خدا و پره نسپه كان لاواز ده بن چى بكه ين به پراكتيك و ك ټ شه كان
 به ره و كو ټ ده ټ ټ ن؟ هه روه كو چ ټ ن راي ئه رست ټ و ئه ف ټ اتوونيشمان
 له و باره يه وه زاني ... ده به ت ئه وه ش باش بزاني لايه نگرى “ئيس تاتيكا ي
 مو ت ټ ه ق “به مه عنا ي دا به ان له هه لومه رجه م ټ ژووي و ك ټ مه ټ ايه تيه كان
 نيه ، چونكه ئه و هه لومه رجان ه ئه م چ ټ ژه ستاتيكيه ديارى ده كهن (24)
 قاره ماناني ر ټ مانه كاني “فلا به ر” ، بايه خى وه سايقى خ ټ يان له
 جيهان بينى با به تگه ريانه ي فلا به روه وه وه رگرتووه . با به تگه ري فلا به ر
 كړدويه تيه كار ټ ك هه ركه س ټ ك بيه و ټ به ش ټ وه يه كى زانستiane له ديارده
 سا يك ټ ل ټ ژيه ك ټ مه ټ ايه تيه كان بك ټ ټ ته وه ناچاره په نا يان به به ر ټ .
 با به تگه ري به ه ټ ز ترينى لايه نى ر ټ باز ي فلا به ر بوو (25) ئه ي ت ټ به ي
 شان ټ پ ټ ويسته كى هاوچه شنى نه به ت ؟ له سا ي 1750 وه كه به مگارتن

جوانیناسی دامه‌زرا ند، (...)(26) له‌ور ژه‌وه‌ک‌ش‌ی ستا تیکا‌ک‌شه‌یه‌کی هاوبه‌شی نووسره مه‌زنه‌کانه‌و ده‌ب‌ت وه‌کو ک‌شه‌ش له‌باره‌یه‌وه بدو‌ین ، ب‌ئم مه‌به‌سته‌ش ئه‌گه‌ر گه‌شت‌کی خ‌را به‌ناو بیرو‌او مق‌مق‌کانی ناوبیریاراندا بکه‌ین ده‌بینین راوب‌چوونه‌کان سه‌رجه‌میان به‌م ج‌ره چ‌ده‌بنه‌وه ب‌نمونه : به‌باوه‌ی ب‌مگارتن (1762-1714) باب‌ه‌تی مه‌عریفه‌ی ل‌ژیکی حه‌قیقه‌ته‌و باب‌ه‌تی جوانیناسی یا (مه‌عریفه‌ی هه‌ستی) جوانیه . جوانی ته‌واو یا ه‌ها ئه‌وه‌یه که به‌هاوکاری هه‌ست ده‌ناسر‌ته‌وه .

حەقیقه‌تی کام‌ یا ه‌ها ، ئه‌وه‌یه که به‌عه‌ق ده‌ناسر‌ته‌وه ، چاکه‌ی ته‌واو یا ه‌ها ئه‌وه‌یه که له‌گای ئیراده‌ی ئه‌خلاقیه‌وه به‌ده‌ست د‌ت(27) ئه‌مه‌ وه‌کو لایه‌نی تی‌ری و فه‌لسه‌فی و له‌ووی "کرده‌ی مر‌یی ده‌ق‌کی ئه‌گه‌راویه" (28) ئه‌وه‌گه‌رانه‌ش له‌جیهانی (جوانی) دا ک‌مه‌ک‌ده‌روازه‌ی گرنگ ده‌که‌نه‌وه به‌گوته‌ی (ه‌م) (1782-1696) جوانی ئه‌وه‌یه که د‌په‌سند ب‌ت، له‌م‌ووه‌وه ته‌نیا به‌ه‌ی زه‌وقه‌وه دیاری ده‌کر (29) به‌ام ئایا زه‌وق‌سته‌و خ‌ په‌یوه‌ست نیه به‌په‌روه‌رده‌و مه‌شق و اه‌نانه‌کانی ژیهانی بکه‌ران و وه‌رگرانی شان‌وه؟ وه به‌باو‌ی (ب‌رک) (1797_1720) (کت‌بی ل‌ک‌ک‌ینه‌وه له‌سه‌رچاوه‌ی و‌ناکردنه‌کان له‌باره‌ی با‌ا- وجوانه‌وه (...)) ، پ‌ی وایه له‌بنه‌ه‌تیاندا، خاوه‌نی هه‌ستی پاراستنی ده‌روون وه‌ه‌ستی ک‌مه‌ایه‌تین (30) به‌باوه‌ی فیخته (1814_1761) ئاگایی له‌باره‌ی شتی جوانه‌وه ، له‌مه‌وه سه‌رچاوه ده‌گر‌ت : دنیا واته‌ سروشت. ئه‌مه‌ش دوولایه‌نی هه‌یه ، ئه‌م دوو لایه‌نه ئاکامی دوو کارن ، یه‌کیان به‌رته‌سکی ئ‌مه‌و ئه‌ویت‌ریشیان چالاکی ئازادو به‌رب‌اوی و‌ناکردنه‌کانمان .

به‌مانای یه‌که‌م : جیهان به‌رته‌سکه‌و به‌مانای دووه‌میش: جیهان ئازادو به‌رب‌اوه (31) به‌باوه‌ی شاف‌تس بری (1713-1670) ئه‌وه‌ی جوانه ، هاوسه‌نگ و گونجاو حه‌قیقه‌ی و ئه‌وه‌یش که له‌یه‌ک کاتدا هه‌م جوان وه‌م حه‌قیقه‌ی ، د‌په‌سه‌ند وچاکه . جوانی به‌باوه‌ی شاف‌تس بری ته‌نها به‌ه‌ی ر‌حه‌وه ده‌ناسر‌ت (32) ئه‌مه‌ش خودی ک‌شه‌که‌یه ئایار‌ح ک‌شه‌یه‌کی زه‌مینیه؟! یان به‌مانایه‌کی تر ئه‌م ئا‌زیه له‌کو‌وه د‌ت ؟ یا ن سه‌رزه‌مین به‌ب‌ر‌ح دینا و "مکاشفه" ناکر‌ت ؟ یان شت‌کی مومکینه ووبدات؟ ئه‌مه‌ ئه‌و پرسیاره ه‌سه‌نانه‌ن که بینایی به‌ش‌ک له‌شان‌کارو ئاره‌زوومه‌ندانی بواره‌که‌ی گرتوه‌ته‌وه به‌وانه‌شی ده‌بنه وه‌رگری به‌ره‌مه‌کان .

هه‌روه‌ها گه‌رچینه‌لای جوانیناسی (کانت) ئه‌وه‌یه : مر‌ف به‌باوه‌ی کانت ، مه‌عریفه‌ی سه‌بارته به‌سروشتی ده‌ره‌وه‌ی خ‌ی و هه‌روه‌ها به‌بوونی خ‌ی

هیچی تر دروست نابـت و "لهـکـتـاییدا ئـم چالاکیه بهـدی نایـهت ،
 ئەگەر بزۆـنـهـرـکـی دەرەکی نهـبـته هـکار" (40) . کهواته تیـرو
 پراکتیک به بـ کـشه کردن دروست نابـت به تایبه تی لهـبواری
 ئیستاتیکادا ئەگەر هاتوو ئـم کـشه یه نهـخوـندرایهـوهـو تهـئویلی
 بـ نهـکـرت ئەوا زیندوویی وکاریگهـری خـی لهـدهـست دهـدات، شانـش
 جگهـلهـو دهـنگهـدهـنگ و ههـرایهـی که نامانگهـیهـنـت به هیچ کوـ !!! هیچی
 تری لهـدهـست نایهت و پراکتیک بریتی دهـبـت لهـ خـدهـوـمهـندکردن
 بـدروستکردنی سیفی کار.

لیستی سهـرچاوهـو پهـراوهـکان

1) هـیگـ - فهـلسهـفهـو مـدـرنیزم - بـین هـسوـ ئیسماعیل ، رـبـین بـ چاپ
 و پهـخشی کـتب (2) چاپی یهـکهـم 2003 ل 75 2) ههـمان سهـرچاوهـ ل 74 3)
 بابهـك ئەحمهـدی - پـكهـاتهـو اقهـی دهـق - کـتبـی (چوارهـم) - ، وهـرگـانی
 : مهـسعوود بابایی ، لهـ بـاو کراوهـکانی سهـنتهـری لـکـهـنهـوهـی فیکری
 وئهـدهـبی نما زنجیرهـ (22) چاپی یهـکهـم ههـولـر 2005 ل 54 4) ههـمان
 سهـرچاوهـ ل 55 5) سیدنی فینکلشتاین ، دهرـبـینی ئەندـشهـ لهـ میوزیکدا
 ، وهـرگـانی : ستارکریم ، پیاچوونهـوهـی (ع.ج.سهـگرمهـ) ، دهـ زگای چاپ
 وپهـخشی سهـردهـم - چاپی یهـکهـم - سلـمانی 2005 ل 53 6) عبولموتهـیب
 عهـبدوـاعهـیب ، خـکوژیهـکی تهـواونهـکراو "کـمهـك و تارو گفتوگـی
 ئەدهـبی " ههـبـیزاردوووهـو وهـریگـاوهـته سهـر کوردی ل 80 7) ههـمان
 سهـرچاوهـ ل 79

8) ههـمان سهـرچاوهـ ل 79 9) ههـمان سهـرچاوهـ ل 79 10) عبدالرحمن مرحبا
 من الفلسفه الیونانیه الی الفلسفه الاسلامیه ، مکتبه الفکر
 الجامعی - منشورات عویدات - لبنان - بیروت گبعه الاولی 1970 ص 126
 11) ههـمان سهـرچاوهـ ص 126-127 12) ههـمان سهـرچاوهـ ص 161 13) ههـمان
 سهـرچاوهـ ص 162 14) بابهـك ئەحمهـدی ، پـكهـاتهـوهـرمنیوتیک - وهـرگـانی
 ئیسماعیل زارعی ، دهـزگای وهـرگـانی ، چاپی یهـکهـم - ههـولـر 2007 ل 33
 15) رـلان بارت ، چـژی دهـق ، وهـرگـانی ئیسماعیل زارعی ، دهـزگای
 وهـرگـانی ، چاپی یهـکهـم ههـولـر 2007 ل 36 16) ههـمان سهـرچاوهـ ل 36 17)
 (بابهـك ئەحمهـدی) پـكهـاتهـو اقهـی دهـق - کـتبـی (سـ ههـم)
 - ، وهـرگـانی (مهـسعوود بابایی) ، لهـ بـاو کراوهـکانی سهـنتهـری
 لـکـهـنهـوهـی فیکری وئهـدهـبی نما زنجیرهـ () چاپی یهـکهـم ههـولـر 2005
 ل 179 18) ههـمان سهـرچاوهـ - کـتبـی یهـکهـم - ل 83 19) ههـمان سهـرچاوهـ -
 کـتبـی دووهـم ل 212 20) ههـمان سهـرچاوهـ - ل 94 21) عبولموتهـیب
 عهـبدوـاعهـیب ، نووسین خـکوژیهـکی تهـواونهـکراوهـهـمان سهـرچاوهـی

پـشـووتر (ل79 22) هـمـان سـهـرچـاوـه (ل78 23) (پـلـيـخـا نـفـ) ، هـونـهـر وژيـا نـي
کـمـهـلـايـه تـي ، وـهـرگـلـر اـنـي : (حـمـه کـهـر يـم عـار فـ) ، دـهـزگـاي چـا پ
و بـلـا و کـردنـه و هـي مـو کـريـا نـي زنجـير هـي کـتـب (12) (115) چـا پـي يـه کـم هـهـولـلـر
2005- (ل37 24) هـمـان سـهـرچـاوـه (ل41 25) (لـيـل تـلـل سـتـلـي) هـونـهـر چـيـه ؟
وـهـرگـلـلـا نـي هـهـژار لـهـحـيـمـي ، دـهـزگـاي تـو لـژيـنـه و هـو بـلـا و کـردنـه و هـي
مـو کـريـا نـي زنجـير هـي کـتـب (386) چـا پـي يـه کـم 2009 (ل29 26) هـمـان
سـهـرچـاوـه (ل34 27) ا (نـزفـيـتـان تـودـوروف) لـمـبـدا الحـوارى "دـر اسـه فـي فـکـر
مـيخـائـيـل بـاخـتـيـن " ، تـرجمـه فـخـري صـالـح دـار الشـن الـيـقـافـيـه العـامـه
، ا فـاق عـر بـيـه الـگـبـه الاولـي 1992 ص31

(28) لیہ تہستہ ، ہونہر چیہ؟ہمان سہرچاوی پشوو ترل (36 29)
 ہمان سہرچاوی ل (36 30) ہمان سہرچاوی ل (39 31) ہمان سہرچاوی ل (36 32)
 ہمان سہرچاوی ل (36 33) ہمان سہرچاوی ل (38 34) ہمان سہرچاوی ل (38 35)
 ہمان سہرچاوی ل (39 36) ہمان سہرچاوی ل (40 37) ہمان سہرچاوی ل (41 38)
 ہمان سہرچاوی ل (41 39) ہمان سہرچاوی ل (41 39) نزفیتان تودوروف (المبدا
 الحواری ہمان سہرچاوی پشوو ترص (37 40) (بندیتہ کرشہ) ،
 چہ مکہ کانی جوانناسی ، وەرگہانی: (سہر بہست خہ سرہو عارف)، دہزگی
 چاپ و پخش سہردہم ، چاپی یہ کم - سلمانی 2010 ل 17

*** ئەزموونگەرى چىيە؟ بە ماناچى
دەت ؟ ... بازار مەمەد جەزا**

چاخی ئىنسانس لە ئەوروپا (بووبەخاوەنى ھەوتەكى پەاوپیى سروشت ، لەگە ھەرىتى زانستى و میتەدى وگستگىردا ، ھەوتەك، لەپا لایەنە زانستى و ئەزموونگەرەكەیدا ، ژمەرەكەكى زناكى میتافىزىكى)بوو (1).

رۆژێك بوو ، بیروێای “كۆپەرنیکس” سه بارهت به خولانهوهی زهوی به دهوری خۆدا ، به بیروێایهکی سه یرو شگێژیانه لهقههم ئه درا . له بهر ئه وه تهنگی به دهسه ئا تدارانی ئه وسهردهمه هه چنی و كۆپه رستان پێیان قبو نه ئه كرا . بێیه له سه رانهری ئه وروپادا كه وته بهرله شاوی تانه و ته شهری دهسه ئا تدارانی فاتیکان و زانایانی لاهوت و ئه نجامیش ئه و بیروێا نوێیانه هه ل و مه رچی سه ركه وتنیان

بـهـهـخـسـا.. (2) پـاـشـتـر بـهـهـاـتـنـی گـاـلـیـلـو پـاـشـان نـیـوتـن و پـاـسـکـا و زاناکانی ترو لهو شهوه له فلهسه فهدا دیکارت و هه ندک له بیریارانی ئه و چاخه لهوانه فه یله سوفه ئه زموونگه راکانی وه کو (لک وهیوم و ...هتد) .

زاراوهی ئه زموونگه ری (EXPERIMETAI) که زاراوه یه کی زانستیه و (داروین) له تیـری گه شه سه ندن (التحول) دا له ناوه استی سه دهی نـزـدهـدا بـهـکارـیهـنا (3) ده توانین له یشهو هچه هکی وشه ی ئه مانیی erfahrung به واتای ئه زموون یارمه تی وه ربگرین . ئه وشه یله fahren وه دـت که له بنه هـتـدا ، له دوو گرئی واتایی جیاوازا بـهـکارـدهـهـات : یه که میان اـداـن و دووه میان سه فه رکردن . ئه مه جگه له وهی ئه زموون له هه ناویه وه جیا بوه وه ، سه فه رکردن ، چوونه جـیه کی دیکه یه (4). هه روه ها (کلـد بـرنـارد) له تو ئینه وه که یدا به ناوی (پـشـه کیه ک له لـکـه یـنـه وه ی زانستی پزیشکی ئه زموونگه ری) به کاریهـنا ، ئه م زاراوه یه له هونه ری پلاستیکادا له سه دهی نـزـدهـدا له لایه ن بزوتنه وه ی (انگبای) یه کانه وه له سه رده ستی (مانیه ومـنیه) کاریپـکـراو به کارهات ، (3) به مه به ستی دـزـینه وه ی فـرم و شـوازی نو که پشت به ستوو بوو به تیشکی رـژو تیشکدان وه ی له سه رسروشت یاخود پـشـکه شکردنی

- (1) سردار محمود ، صیغ الاداو التمییلی فی العرج المسرحی الکردی، رساله المجستير(غیرمنشوره) ص 37
- (2) (به کر ئه لشه رقاوی) ، پـشـه کی (شانـنامه ی ژیا نی گالیل) : وه رگـگـانی: فـاد مجید میسری ل 18
- (3) بورهان قهره داغی ، شانـکاری کورد له یـتـبیای ئه زموونگه ریدا ، ل 12
- (4) مه سعوود بابایی ئه فراندن و ئازادی (باسته وه رهکانی هـرمـنیوتیک و جوانیناسی) ، بابـه ک ئه حمه دی ، وه رگـگـانی : ل 89

(شـوازیکی نو له نمایش به و که ره ستانه ی که نا باون) ، بـهـنـمـونه ئه گه ر (گرازیهت) مان دانا وه کـو گه یه کی لاسایگه ری ، ئه وا رـژـک له رـژان هاتنه ده ره وه لـی داده نـرت به کارکی ئه زموونگه ری (3) جـرـکی ترکه کاری تیاده کات (گـیـنی شوـنی نمایشه و په یوه نـدیـیه تی به بینه ره وه) (1) ئه زموونگه ری له بواری شانـدا ده گه یـته وه بـ(ساـی 1880"ئه میل زـلا" به کاریگه رـتی تیـره کانی "داروین" و "کلـد بـرنـارد" زاراوه ی (زانستیه رـمان) ی دا هـنا (3) به یان نامه یه کی به ناوی(سروشته له شانـدا - الگبیعیه فی المسرح) بـا وکرده وه و تیایدا بانگه شه ی بـپـشـکه شکردنی مرـف به وشـوه سروشـته ی که له ژیا ندا

هه‌یه‌تی کرد (2) ئەزموونگەرێتی لە‌شاندا بە‌وه‌دیاریده‌کراوە‌ت لە‌شاندا
 که به بیرێکی " یاخیا نه له ده‌زگا شانێیه باوه‌کان و کێ‌نترێ‌کردنی
 جیهانی‌سانێ له‌واقعێکی رێ‌ش‌بیری دیاریکراودا و به‌م‌ل‌مانێ‌کردن بـ
 ده‌رچوون له‌وته‌قلیده هونه‌ریه خوێ‌پ‌وه‌گرتووه و خواستی هه‌گه‌انه‌وه
 وزووب‌داربووونه‌وه و که‌شف‌کردنی جیهانه نادیاره‌کان و ته‌وق دانیان
 به خوێ‌نی‌نوێ و روئیای تازه له‌ یه‌شێ بزوتنه‌وه‌ی شانێ‌یی که کچ و
 کێ‌بووه یان کێ‌نترێ‌کردنی رێ‌حی بازرگانیانه (3) هه‌رله‌م
 باره‌یه‌وه (هه‌ندێ کاره‌کانیان له‌سه‌ر شانێ‌ی عولبه‌ی ئیتا‌ی
 نمایش‌ده‌که‌ن ، هه‌ندێکی تر له‌دوای شوێ‌نی ناباو‌ده‌گه‌ن
 تاگو‌تاره‌کانیان له‌سه‌ردامه‌زرێ‌نن) ، (4) ئەزموونگه‌ری لای "برووک"
 هه‌وێ‌که بێ تێ‌کشکاندنێ ئەوه‌هه‌چونه‌ی که‌له‌ن‌وان ئەکته‌رو بینه‌ردا
 هه‌یه (5) که‌واته له‌مانه‌وه ده‌گه‌ینه‌ئه‌وه‌ی هه‌ر‌نمایشێ‌که له‌د‌خی باو
 ده‌رچ‌ات یان هه‌رده‌ره‌یچنه‌رێ‌که هه‌وێ‌کی وا‌بدات ده‌توانین پێ‌ی ب‌ن
 (ئەزموونگەر) .

- (1) بورهان قهره داغی ، شانێ کاری کورد له یێ تێ بیای ئەزموونگه ریدا
12ل و 15ل
- (2) ئەحمەد سالار ، هونه روژیان ل 106- 107ل
- (3) شفرات الجسد (جدلیه الحچور والغباب فی المسرح) ، عوادعلی
13و14ص
- (4) بورهان قهره داغی ، شانێ کاری کورد له یێ تێ بیای ئەزموونگه ریدا
15ل
- (5) شانێ له چه ند وتارێ کدا ، کێ کردنه وه و وه رگێ ئانی م. پهروه ر 103ل

سەرچاوهو ژانرهكان :

- 1- محمود ، سردار. صیغ الاداو التمییلی فی العرج المسرح الكردی (رساله ماجستير- غیر منشورە) ، جامعە صلاح الدین - کلیه الفنون الجمیله - قسم الفنون المسرحیه 2010
- 2- ئەلشەرقاوی ، بەکر . پەشەکی (شانە نامە ی ژیا نی گالیل) ، وه : فەاد مجیدمیسری، ده‌زگای رەشنبیری و بـاو کردنه‌وه‌ی کوردی ژماره 71، به‌غدا 1982
- 3- قه‌ره‌داغی ، بورهان . شانەکاری کورد له‌یه‌تە بیای ئەزموونگه‌ریدا ، به‌یه‌وه‌به‌رته‌ی گشتی چاپ و بـاو کردنه‌وه زنجیره (251) ، سلـمانی 2004
- 4- ئەحمه‌دی ، بابەك . ئەفراندن و ئازادی (باسته‌وه‌ره‌کانی هـەرمنیوتیک و جوانیناسی) ، وه : مه‌سه‌وود بابایی ، ده‌زگای

- توژینه‌وهو بڼاوکردنه‌وهی موکریانۍ - زنجیره‌ی کت‌ب (446)، چاپی
یه‌که‌م- بهرگی دووهم 2010
- 5- سالار، ئه‌حمده . هونه‌رو ژیان ، ده‌زگایچاپ و په‌خشی سهرده‌م -
زنجیره‌ی کت‌بی سهرده‌م ژماره (313)، سل‌مانی 2005
- 6- علی ، عواد . شفرات الجسد (جدلیه الحچور والغباب فی المسرح)
، عمان : دار أزمه‌گ 1 (1996)
- 7- شان‌ له‌چه‌ند وتار‌کدا ، ک‌کردنه‌وهو وه‌رگ‌ان‌انی
م. په‌روه‌ر، به‌به‌رایه‌تی خانه‌ی وه‌رگ‌ان‌ان - زنجیره 30 سل‌مانی 203

کات‌ک نواندن د‌ب‌ت‌ در‌کردن ... باز‌مد‌مد ج‌زا !!

زرن‌ئوان‌ی له‌ بوا‌ری شان‌دا کاریان کردوو‌و قس‌یان له‌سر‌ئ‌م
د‌ز کردوو‌و و ه‌ند‌ک له‌ تو‌ژ‌رانی بوا‌ر‌ک‌شی س‌رقا‌کردوو‌و ج‌خت
له‌و د‌ک‌ن‌و‌ک‌ نواندن په‌رو‌رد‌ی‌و په‌ویستی به‌ چ‌م‌ک و مفر‌د‌و
ت‌گ‌یشتنی فر‌ ه‌ند‌و س‌ر‌به‌ گراز‌کی دیار‌یکراونی‌ وات‌
ناتوانین له‌گ‌ش‌نیگای‌کی تاک‌ک‌سیان‌و خو‌ندن‌و‌ی به‌ب‌ک‌ین و
و‌کو ج‌ر‌ک له‌خوون‌ریت ت‌ماشای ب‌ک‌ین و دووبار‌ی ب‌ک‌ین‌و و‌کو
له‌م ر‌ژان‌دا به‌چاوی خ‌مان د‌یبینین ه‌ند‌ک له‌و ک‌سان‌ی ک‌ خ‌یان
س‌رقا‌کردوو‌و به‌م کار‌و‌و به‌ (نووسین ، درامای تیغی ، شان‌و
کای‌کانی تر...) ه‌موویان د‌بینین ی‌ک ج‌ر ک‌س‌و ه‌مووئ‌م کاران‌
د‌کات به‌مانای‌کی تر : (له‌وتو‌ژ‌کانی ش‌قام و گفتوگ‌ی تیغی و
رادی‌و کاتی نواندن و ه‌مووئ‌وانی تر) دا ه‌ره‌مان ک‌س و
به‌ه‌مان ج‌رو دووبار‌ د‌یبینین‌و‌و ک‌ ناگ‌ت‌ و ت‌نانت له‌هیچ
کام له‌و به‌ره‌مان‌دا قاتی چاک‌ت و پانت‌ک‌شی ناگ‌رت‌ گوا‌ی‌
ر‌ش‌بیر‌و و ئ‌م‌م‌ کاری نواندن !

شان‌ په‌ویستی به‌ له‌ک‌ک‌ین‌و‌و تو‌ژ‌ین‌و‌و گ‌ان‌ ه‌ی‌ ، په‌ویستی به‌
م‌عریف‌ی‌ن‌ک‌ دا‌شتن !! ئ‌م‌ش له‌ شان‌ی نو‌دا ناود‌بر‌ت به‌
“دراساتی بونیادی - Interdisci plenary” ک‌ل‌ووی تی‌ر‌ی‌و‌و سوودی
به‌ نمایش و باب‌ت‌کانی نمایش و بیرو روئیای نمایش ه‌ی‌و ز‌ر
له‌مان‌ش په‌یو‌ستن به‌ ح‌قل‌ م‌عریف‌ی‌کانی تر‌و‌و و‌کو (ف‌لس‌ف‌ و

درووناسی و سیاست و مژوو ئابووری) و دواتریش سربار خستنی سروشتی حال به توژیندوی ئددبی شان و پاشان بمشق و اههنا ناپرووردییکانی ئکت، چونکه بیرمان نهچت که نواندن دکات ؟ ! بگومان ئکت!! بام ئگپرپوپیکی ئم بوونوور داهه نرو هونرم ند چوککرایو لفرم کدا و ل ناونیشا ن کدا چی؟! فرمی دووباری نواندن بر و ناشرینی و کم مدستی و نشارزایی سرددکشات و دبته (خوو- habit) ، لپاشاندا بروستکردنی نازناو و دان پایی شتک که ناوی خی بهخیویتی لوان (درکردن) ، تاکو ئستاش زلرل بکرانی بوار که ئم پسپه گرنگ به (درکردن) دزانن ، بام لردا پرسپاری ئو مان لادروستد بت ئگر (نواندن) درکردن بت کوات دزگاهونری و ئکادیمییکانی وکو " زانکه وپیمانگا کان" کاریان چی؟! (4 سا) خوئندی زانکه و (5 سا) خویئندی پیمانگا ل پاشان دوت بت و انامی (درکردن) دواتا فرخوازان؟! یان دایکان و باوکان (کچ و کوکان) یان دنرن بهئوی فری (درکردن بن)؟! ئتر (تکنیک و مشق و پروردو و.....) ررکیان نامته ؟!

زرب خراییی دتوانین ل ماوپیکی که مدا بزاین ئوکسان که که ئم دتت واژ و ناواترانه باود که نه و؟! ناسنامی هونریان چی؟! سرب کام جیلن و چن لشان بهگشتی و نواندن تددگن؟! هاوزمان لگه و دخی خراپی شاندا ، ئم کهسان دخیکیان دروستکردوو مرقف نتوانت ل شاندا کاربکات و کهسانک پویست نه بن پسپربن چونکه باوکیان به (پسپری) نی!! کوات ئگر وای: بهچی دوت و توانا مرئی و ماددی زرب به بوارکی وام ترسیدار ترخاندکات؟! کهچند سا که ئم خوو بت هی باو کردنه وی پتای درکردن؟! هرئم بهچوونشم دممگه ی نهت ئوی بام : کاتک پسپری نواندن دبته به درکردن ئتر پرسی پروردی شان و خوئندی ئکادیمی و م عریفی شان یی جگه گومان .. چونکه جفاتک به درکردن بینا بکرت بهگومان ل درزنیشی کهم نا بت ...

شان و بوون ... نووسینی : باباز مدمد جازا

بککشانه کردنی (بوون) له (شان) دا چنده ئاستهکی هیه و زه جارنم گرفتانه بزرده بن و جاریش هیه که داید زینه و زوو له مان ووند بهت و نادیده بهت ، ککش له ره ژانر کدا هه بهت چنده گوره بهت نه و نه (نه و ژانر) گوره ده کات و ده مانیات به مانا گوره که و باسه که هه ستیارتیه ده کات ، واتا کیش ییونو نه بونی (شان) و وکو ژانرک دروست ده بهت، به دیوکی ترده نه بینیی و کوککش و بایه پنه دان و پشت گوخته نی ده بهت بهشکی تری گرفت که و به ره دوو کیشیان به دوای خه یاندا قه یران ده هه نن ، به به له بهت بگه یه و به به سهره کیه که (شان) خه که گومان و قه له قی له سهر ئاستی (بوون) به دیار ده خات .

هه ره چنده مژووی نه ککشیه تازه نیه ، به بهام به بهی قه ناغه جیا واز کانی مره قایه تی گه رانی به سهرده ها توو به نمونه هه نه که له توو ژیران ککشیه بوون له نه ده بدا و شاندا به (هه میره س و هه زیه دو هونه ری شیعی نه رسته) ده گه نه نه و وک ده زانین > شه ویه شانیه نه م سهرده م < که هه بوونی مره ق له په شه و په او په له مانا و به هه یه که ده توانه له ده قی جه راو جه رو ته که یه هه ستیه و ، فه زیله ت یا خود به خته ویه بگه نه ت . (ههراکه یته) ده نه ت : (شته گه راو شته کی جه گیر نیه) ، نه مه شه به نه م په ره زه به واتای به ها بوونی (بوون) ده ت .

پاشان نه گه ره بگه یه و به به فه لسه فه ی ئیسلامی لای ئین سینه هه موو هه بوونک و اجبه بوون له خه یدا یان توانای بوون خه یه تی لای فارابی (واداد نه نه له گرنه گترین گوت زه فه لسه فه یه کان ، نه و یه که بینای فکری و خسارک به دیار بهت به ده زی چیه تی و بوون له مژووی گه شه ی فه لسه فه ی ئیسلامیدا به بهام له فه لسه فه ی هاوچه رخوا به تابه تی له سهده ی بیسته مده (بوون) و کو قوتا به خانه و شه وازی جه راو جه ره مانیه فه سه ته ده بهت تاده ای جیا کردنه ویه (بون) له (تارایی) . ککش که لای نه فه تون له تایدیه دا وات به جیهانی تایدیه ده بهت هه و سه به بی په یدا بوونی شته کان . به بهام نه رسته باو یه وایه (مه حه نه بوونک له نه بوون و ، به ره و بوون په لکه شه بکه ت) به بهام له ووی بنیات و له جیهانی مه دیرندا و خویندنه و وکو "ده کترینیکی - عقیده" یه کی شایان به خو قانددنی فه م و شیوازی جه راو جه ره یان به مانایه کی تر به خویندنه ویه ککش کان ده توانین له کدانه ویه درووست به (شان) بکه بن ، وات به کاته شان ده بهت بهت ککش و ئاوس ده بهت به یه که کانی

فلسفہ و تکنیک و مٹو...ہتد. ٹیٹرلر و مانا راستہ قینہ کانی
بوونی شانہ دہردہ کون و خوہندن ویش دہتہ دیار خری ئ و لاین و
نہنیہ شاروانہی (دق و نمایش) و گہشتنہ ہناوی داہہنان-
لہم و پرسہ کہ ہر و شوہن و بابہت دہوات. (خہم) کہسی و
ہستہ کراوہ کانی تاک و کو (نوسہر و بکہری شانہ) ہدی دہکرت ہ
ہندہ گجاکاری کہ زہرجار ہٹہ یکی زہر لہ خہیا. یکہ لہ
دروشمہ کانی (جہرج باتای) ئ و ہو کہ دہیگوت: "پہسہند کردنی ژیان
تا سہرہ مہرگ". لہم ئاستہ یدا شانہ دہتہ (خہم) خہمہکی وجودی و
قورس و خہی لہ مانا سایکہ لہ ژیہ کہی، پہزارہ یکہ و کو ئہ دہب ہہگری
پہسہند کردنی خہمہ کانی بوون خہیہ تی کہ لہ ئہستادا چہندان بابہ تی
گرنگ و ہیشہیی ہن فہرامہش کراون و پہراوہز کہوتون، ئہ دہب کہ
دہمانخاتہ سہرکہ کہہ کی (بوون) و کو بابہ تی گرنگ و پہ لہ
ہرپرسیارہ تی، لہم کاتہ دا (شانہ) دہتہ نمونہ یکی ہہرجہستہی پہ
لہ کہشہ. کہواتہ (شانہ و بوون) دووانہ یکی پہ لہ گریمانہ و
پرسیارہ کی جدی ئہ و ہونہرہ ی.